

suвременe TЕМE

CONTEMPORARY issues

međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti
international journal for social sciences & humanities

ISSN 1849-2428 eISSN 1847-2397 UDK 3+009(497)''20''

godište 8. ■ broj 1. ■ 2016. | volume 8 ■ number 1 ■ 2016

suvremene TEME | CONTEMPORARY issues

međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti | international journal for social sciences & humanities

Nakladnik/Publisher

Veleučilište VERN⁷ / VERN⁷ University of Applied Sciences
Trg bana Josipa Jelačića 3/III, Zagreb
www.vern.hr

Glavni i odgovorni urednik/Editor-in-chief

Davor Pauković, Sveučilište u Dubrovniku/University of Dubrovnik

Izvršni urednik/Executive Editor

Borna Zgurić, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu/Faculty of Political Science, University of Zagreb

Urednički odbor/Editorial Board

Krisztina Arató, Institut političkih znanosti, Pravni fakultet, ELTE, Budimpešta/Institute of Political Science, Faculty of Law, ELTE, Budapest

Roland Axtmann, Sveučilište Swansea/Swansea University

Vlatko Cvrtila, Veleučilište VERN⁷, Zagreb/University of Applied Sciences VERN⁷, Zagreb

Vladimíra Dvořáková, Odsjek političkih znanosti, Ekonomski fakultet, Prag/Department of Political Science, Prague School of Economics, Prague

Gábor Halmái, Sveučilište Széchenyi, Jura; ELTE, Budimpešta/University of Széchenyi, Győr; ELTE, Budapest

Draženi Lalić, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu/Faculty of Political Science, University of Zagreb

Jan-Erik Lane, Sveučilište u Ženevi/University of Geneva

Pero Maldini, Sveučilište u Dubrovniku/University of Dubrovnik

Rafaele Marchetti, LUISS, Rim; Sveučilište Napoli-Orientale, Napulj/LUISS, Rome; University of Napoli-Orientale, Naples

Ivan Markešić, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, Zagreb/Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

Anđelko Milardović, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb/Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb

Vjeran Pavlaković, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci/Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka

Mladen Puškarić, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu/Centre for Croatian Studies, University of Zagreb

Višeslav Raos, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu/Faculty of Political Science, University of Zagreb

Philippe C. Schmitter, European University Institute, Firenca/European University Institute, Florence

Máté Szabó, Institut političkih znanosti, Pravni fakultet, ELTE, Budimpešta/Faculty of Law, ELTE, Budapest

Luk Van Langenhove, Sveučilište Ujedinjenih naroda (UNU-CRIS), Brugge/United Nations University (UNU-CRIS), Bruges

Pierre Vercauteren, Katoličko sveučilište u Monsu/Catholic University of Mons

Davorka Vidović, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu/Faculty of Political Science, University of Zagreb

Tajnica/Secretary

Nikolina Jožanc

Izrada UDK/UDK Preparation

Danijela Unić

Grafička priprema/Layout

Shift, Zagreb

Suvremene teme jednom godišnje objavljuje članke na hrvatskom i engleskom jeziku.

Contemporary Issues annually publishes articles in Croatian and English language.

Suvremene teme se indeksiraju u/**Contemporary Issues** is indexed in: Worldwide Political Science Abstracts, PAIS International, Social Services Abstracts, Sociological Abstracts, CEEOL, DOAJ, EBSCOHost, Open Archives, OAIster, Scientific Commons, BASE.

Časopis izlazi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.

This Journal is financially supported by the Ministry of Science, Education and Sports.

Upute autorima i ostale informacije pogledajte na <http://contemporary-issues.cpi.hr> ili pišite uredništvu na contemporary.issues@cpi.hr.

For submission instructions and all other information visit <http://contemporary-issues.cpi.hr> or contact the Editorial Board at contemporary.issues@cpi.hr.

Sadržaj | Contents

Riječ urednika/Editor's Note	5
Politološka ekspertiza za javne politike	7
<i>Ana Petek</i>	
Analysis of Inaugural Presidential Addresses in Croatia and Slovenia from 1997 to 2014	24
<i>Domagoj Bebić i Marija Volarević</i>	
Političke stranke i integrirano komuniciranje u Hrvatskoj i Srbiji	44
<i>Mirela Holy</i>	
Local Memories of Wartime Violence: Commemorating World War Two in Gospić	66
<i>Mila Dragojević i Vjieran Pavlaković</i>	
Prikazi knjiga/Book Reviews	88
Petar Popović: Kriza međunarodnog poretka 21. stoljeća	88
<i>Borna Zgurić</i>	
Mirjana Kasapović (ur.): Bliski istok: politika i povijest	91
<i>Hanan Nanić</i>	
Hrvoje Špehar (ur.): Europski sekularni identiteti: zbornik radova Jean Monnet modula Sekularna Europa: europski sekularni identiteti	95
<i>Mirela Radonjić</i>	

Riječ urednika | Editor's Note

Nakon godinu dana pauze pred nama je novi broj Suvremenih tema. Pauzu je uzrokovala promjena nakladnika i sve ono što ide uz gašenje jedne institucije. Ipak, časopis je sačuvan i nastavlja izlaženje u okviru nakladništva Veleučilišta VERN'.

U skladu s politikom časopisa, nastavljamo s isključivim fokusom na jugoistočnu Europu. U ovom broju donosimo četiri znanstvena članka i tri prikaza knjiga. Ana Petek propituje što je specifično politološko znanje o javnim politikama i koji je doprinos politologije u izučavanju i upravljanju javnim politikama, a sve u svrhu etabliranja relativno nerazvijene politološke discipline u jugoistočnoj Europi. Marija Volarević i Domagoj Bebić analiziraju inauguracijske predsjedničke govore u Hrvatskoj i Sloveniji u razdoblju od 1997. do 2014. godine. Usporedba ovog važnog sredstva u političkoj komunikaciji omogućava nam uvid u dominantne teme kao i sličnosti i razlike između dvije zemlje. Mirela Holy istražuje da li su najutjecajnije političke stranke u Hrvatskoj i Srbiji upoznate s konceptom integriranog komuniciranja, odnosno da li ga primjenjuju u svom djelovanju. Mila Dragojević i Vjeran Pavlaković na primjeru grada Gospića pokazuju kako dominantni državni narativ utječe na lokalne komemoracije. Analizirane su komemoracije Drugog svjetskog rata u dva razdoblja promjene političkog režima.

Davor Pauković, glavni urednik

Riječ urednika | Editor's Note

After an annual hiatus, we can present you the new issue of the Contemporary Issues journal. This discontinuity was caused by a change of publisher and all that goes with mergers and acquisitions of institutions. However, the journal has survived and will continue within the publishing section of the University of Applied Sciences VERN.

In accordance with the policy of the journal, we continue with an exclusive focus on Southeastern Europe. In this issue, we bring you four research articles and three book reviews. Ana Petek examines what is specific political science knowledge about public policy, and what is the unique contribution of political science to policy research and governance to enhance consolidating this relatively undeveloped discipline in Southeastern Europe. Marija Volarević and Domagoj Bebić analyze inaugural presidential addresses in Croatia and Slovenia in the period from 1997 to 2014. A comparison of this important tools in political communication allows us insight into the dominant themes as well as the similarities and differences between the two countries. Mirela Holy investigates whether the most influential political parties in Croatia and Serbia are acquainted with the concept of integrated communication, and whether they are using it in their political activities. Mila Dragojević and Vjeran Pavlaković show how the dominant state narratives affects local commemorations, using the example of the city of Gospić. They analyze the commemorations of World War II in Gospić in the two distinct periods of political regime transition.

Davor Pauković, editor-in-chief

UDK: 32:35.07
Pregledni rad
Primljeno 27. lipnja 2016.

Politološka ekspertiza za javne politike

ANA PETEK

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
ana.petek@fpzg.hr

Javne su politike, kao višedimenzionalan i izrazito kompleksan fenomen, nužno multidisciplinarnan predmet istraživanja. Cilj je rada istražiti što je specifično politološko znanje o javnim politikama, odnosno koji je jedinstveni doprinos politologa izučavanju i upravljanju javnim politikama u svrhe profiliranja te mlade politološke discipline u Jugoistočnoj Europi. Rad je nastao kao rezultat pregleda temeljnih udžbenika javnih politika u svijetu i regiji, te literature o metodologiji i pristupima istraživanju u društvenim znanostima i politologiji. Kreće se od određivanja što su javne politike i što je politički aspekt javnih politika. Propituju se pristupi istraživanju javnih politika (*policy* studije). Zatim se identificiraju vrste profesionalne uporabe tih istraživanja (*policy* analize). Ključna je pretpostavka kako je politologija prvenstveno kompetentna za analizu aktera stvaranja politika. Osnovni je nalaz da temelj profesionalnog profiliranja politologa u javnim politikama, s obzirom da jedini rabe istraživačku perspektivu usmjerenu na aktere, reprezentativnost i legitimnost stvaranja politika, može biti jedan oblik participatorne *policy* analize.

Ključne riječi: javne politike, politologija, akteri javnih politika, *policy* studija, *policy* analiza

1. Uvod¹

Javne su politike (*public policy*)² onaj aspekt fenomena politike koji se odnosi na sadržaj politike i označava racionalnim. Kroz posljednjih sedamdesetak godina, koliko se istraživanja javnih politika kao suvremena disciplina razvijaju u svijetu, uvriježilo se razumijevati ih i analizirati kroz tri osnovna aspekta: okomitu dimenziju ili izbor na temelju vlasti (*policy as authoritative choice*); vodoravnu dimenziju ili strukturiranu interakciju aktera; te kao društvenu konstrukciju ili način razumijevanja kolektivnih problema (Colebatch, 2004; 2006b: 11-13; 2006c: 313-314). Javne su politike, kao višedimenzionalan i izrazito kompleksan fenomen, nužno multidisciplinarni predmet istraživanja. Različite znanstvene discipline o različitim sektorima djelovanja vlade imaju mnogo toga za reći s obzirom da postoje zaista mnogobrojni kutovi sagledavanja njihovih efekata i značenja. Javne politike čine i predmet istraživanja političke znanosti, odnosno njene grane istoga naziva.³ Riječ je o „mladoj“ disciplini koja se na području Jugoistočne Europe razvija nešto malo više od 20 godina (Petak, 2007: 206-208) i koja se u tom dijelu svijeta tek treba profilirati. Ovaj rad teži pomoći tome zadatku, doprinijeti strukturiranju politološke ekspertize za javne politike u Jugoistočnoj Europi.

Cilj je ovoga rada odrediti koji su posebni potencijali političke znanosti u istraživanju javnih politika, odnosno koji je jedinstveni doprinos politologa upravljanju i izučavanju pojedinih sektora. Temeljna je ideja da politologija, da bi dala doprinos nekom interdisciplinarnom polju i imala od njega znanstvene koristi, prvo treba osvijestiti i razjasniti vlastitu poziciju. Rad je, dakle, zasnovan na „uvjerenju da politolozi trebaju dovesti u red svoja vlastita razmišljanja o tome što mogu, a što ne mogu doprinijeti *policy* analizi, prije nego što se uključe u širi društveno-znanstveni pothvat analiziranja javnih politika“ (Ripley, 1985: xv). Osnovno je istraživačko pitanje rada što je specifično politološko znanje o javnim politikama, što je unikatna politološka ekspertiza za javne politike. Društvene se znanosti često preklapaju, te dijele pristupe, teorije i metode, a to je posebice tako s predmetima istraživanja, kao što su i javne politike, koji zahtijevaju interdisciplinarnost. Politologija tu nikako nije izuzetak. Stoga ovaj rad kreće od pretpostavke da je najveći potencijal politologije u istraživanjima javnih politika u onome segmentu koji je za politologiju jedinstven, koji ona ne dijeli s drugim disciplinama.

Kako bi se odredila ključna točka u kojoj politolozi mogu dati najveći prilog znanju korisnom za javne politike analiziraju se sljedeći elementi. Prvo se precizno određuje što čini predmet politoloških istraživanja javnih politika (što je politička dimenzija javnih politika), pa se zatim analiziraju istraživački pristupi javnim politikama, a zatim i vrste profesionalnih specijalizacija za javne politike – sve kako bi se otkrilo gdje se svi oni preklapaju i što potencijalno čini najpropulzivniji politološki doprinos. Teza rada jest da je politički aspekt javnih politika najočitiji u pitanju aktera koji sudjeluju u njihovu stvaranju te da je analiza aktera ono što u istraživanju javnih politika rade samo politolozi. Taj se jedinstveni politološki doprinos može specijalizirati u zasebnu politološku ekspertizu za javne politike – jedan oblik participatorne *policy* analize (PPA).

1 Zahvaljujem kolegama s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na konstruktivnim kritikama prve verzije teksta.

2 U hrvatskom se uvriježilo *policy* uvijek prevoditi kao javne politike. Cilj je stručni vokabular učiniti prihvatljivijim široj znanstvenoj i općoj javnosti. Tako se čini i u ovome radu. Iznimke su sintagme *policy* analiza, *policy* studije, *policy* pristup i *policy* znanosti, u kojima se zadržava tuđica kako bi se umanjila terminološka zbrka oko vrsta istraživanja javnih politika, koja će biti pojašnjena kasnije.

3 U Hrvatskoj je politologija podijeljena na pet grana, od kojih jednu čine javne politike/javno upravljanje (v. Nacionalno vijeće za znanost, 2009).

Rad je organiziran u četiri cjeline prema istaknutim elementima analize. Prvo se određuje što su javne politike. Pa se, drugo, detaljnije pojašnjava što sačinjava politički aspekt javnih politika. Zatim se, kao treće, prikazuje sistematizacija triju osnovnih znanstvenih pristupa istraživanju javnih politika ili *policy* studija (PS). U četvrtom se koraku iz tih triju pristupa detaljnije izvode tri osnovne vrste *policy* analize (PA) ili profesionalnih istraživanja javnih politika. Završni dio rada donosi sumarni prikaz mjesta preklapanja navedenih segmenata, odnosno prikazuje elemente koji čine specifičnu politološku ekspertizu za javne politike. Rad je rezultat pregleda literature o metodologiji i pristupima istraživanju u društvenim znanostima i politologiji, te temeljnih udžbenika javnih politika u svijetu, a posebice znanstvenih tekstova o javnim politikama koji su nastali u regiji.

2. Određenje javnih politika

Javne se politike danas određuju kroz tri aspekta – okomitu dimenziju, vodoravnu dimenziju i društveno-konstruktivističku dimenziju (Colebatch, 2004; 2006b: 11-13; 2006c: 313-314). U svojoj okomitoj dimenziji javne su politike „sve ono što vlast (vlada) odabire da će učiniti ili da neće učiniti“ (Dye, 1987: 3). Ovo je dominantno shvaćanje javnih politika i njihova klasična definicija. Riječ je, dakle, prvenstveno o političkom odlučivanju po pojedinim javnim sektorima i područjima djelatnosti predstavljenima u vladinim resorima, u ministarstvima. Ovdje se javne politike odnose na namjere i izbore legitimnih političkih predstavnika, pretočene u odluke i pravila (zakone, programe, projekte, strategije, itd.) koja se donose i provode hijerarhijom državnoga aparata. Ako je osnova fenomena politike rješavanje specifičnih situacija nemogućnosti kolektivnoga djelovanja, nastalih zbog postojanja neplatiša, putem političkih institucija, pa politika podrazumijeva borbu za moć da bi se takve institucije kontrolirale (Pavlović, 2011), onda su javne politike ono što se s tim institucijama čini kada ih se osvoji ili planovi za buduće djelovanje institucija dok ih se osvaja. Stoga se javne politike u ovoj dimenziji primarno sastoje od ciljeva – formalnih određenja poželjnog stanja zajednice u budućnosti, te instrumenata – mehanizama ili oruđa koja državi stoje na raspolaganju za implementaciju ciljeva. Dakle, *mainstream* razumijevanje javnih politika jest da su one javna ciljno-instrumentalna racionalnost, što proizlazi iz koncepta predstavničke demokracije. Javne su politike proizvodi legitimnih političkih predstavnika.

Okomita dimenzija javnih politika ključna je stoga što mogućnost sudjelovanja vlasti neko područje ljudskoga djelovanja konstituira kao javnu politiku (Howlett i sur., 2009: 5). No, novija istraživanja pokazuju kako tò, iako nužan, nije i dovoljan uvjet određivanja, pa onda ni istraživanja javnih politika.

Vodoravna dimenzija određuje javne politike kao ishode strukturirane interakcije aktera koja nastaje oko rješavanja kolektivnih problema. Akteri, nosioci moći, imaju različite interese, identitete te ideje o tome što jesu, a što bi trebali biti prioriteta i ciljevi neke zajednice i kako ih je moguće ostvariti. Stoga su javne politike i rezultati prakse međudjelovanja aktera, odnosno posljedice obrasca njihovih međuodnosa. Ključno što se ovom dimenzijom dodaje u razumijevanje javnih politika jest spoznaja da se u proces njihova stvaranja uključuju i nedržavni akteri – oni izvan hijerarhije vlasti. Time se naglašava kako u suvremenom stvaranju javnih politika država u sve većoj mjeri u oblikovanju rješenja kolektivnih problema i njihovom provođenju ovisi o akterima smještenima u sferi društva, tržišta i

u međunarodnoj areni. Dolazi do preobražaja uloge države koja je sve manje intervencionistička, te se zbog toga sve više govori o javnome upravljanju (*governance*) umjesto o vladanju (*government*) (Petak, 2007: 192-194). Riječ je o značajnoj promjeni sadržaja i načina kreiranja javnih politika zbog dalekosežnih ideoloških, političkih i ekonomskih promjena koje su započele 1970-ih, a zbog čega se u istraživanjima javnih politika, uz tradicionalna pitanja vezana za interese, sve više naglašava utjecaj ideja i institucija (Majone, 1996: 611). Vodoračna dimenzija javnih politika povezana je s konceptom participativne ili sudioničke demokracije.

Određene situacije i društvena stanja tek kroz intersubjektivna značenja postaju ona za koje se smatra da u njih država ili zajednica treba intervenirati ne bi li ih riješila, te se stoga javne politike i društveno konstruiraju. Isto proizlazi iz utjecaja diskursa i jezika na njihovo stvaranje. Stoga su u svojoj trećoj dimenziji javne politike ideje koje određuju da je neko društveno stanje kolektivni problem. Riječ je o kreiranju značenja procesa vladanja, odnosno upravljanja. Dakle, javne politike su uvijek i opravdavanje, rezoniranje i argumentiranje o javnim intervencijama, odnosno svjetonazori, ideologije, uvjerenja ili paradigme koje stoje u njihovu temelju. Ovo je razumijevanje javnih politika povezano s konceptom deliberativne ili raspravne demokracije.

Različite znanstvene discipline o različitim sektorima djelovanja vlade i ostalih aktera imaju mnogo toga za reći jer im čine jezgru ekspertize – primjerice, agronomija o poljoprivrednoj politici, medicina o zdravstvenoj politici ili ekonomija o raznim ekonomskim politikama. Također, pojedina javna politika ima mnogobrojne aspekte, financijski, pravni, komunikacijski, psihološki, tehnološki, itd., koje drugačije zahvaćaju različite disciplinarnе perspektive. Politologija je, naravno, prvenstveno zainteresirana za političke aspekte javnih politika (*politics of policy*).

3. Političke dimenzije javnih politika

Pitanje političkih implikacija javnih politika dugo se u istraživanjima zanemarivalo i izbjegavalo, što zbog svoje kontroverznosti, a što zbog toga što ga je izrazito teško konceptualizirati (Gustavsson, 1980: 124). Jedno od najznačajnijih i najstarijih teorijskih promišljanja o tome jest ono Theodorea Lowija, nastalo 1970-ih. Osnovna je Lowijeva teza da „*policies* određuju *politics*“ (Lowi, 1972: 299; 1988: XI), odnosno da javne politike, vrsta političkoga sadržaja i problem koji je na dnevnome redu određuju obrazac borbe za moć, tip političkog konflikta i aktere koji će u njegovu rješavanju sudjelovati. Lowijeva motivacija za ovu svojevremeno radikalno postavljenu tezu zapravo je bila da isprovocira političku znanost, tada većinom koncentriranu na politiku kao borbu za moć (Lowi, 1972: 299), u kojoj je istraživanje funkcioniranja države, procesa koji se odvijaju u njezinu aparatu, te načina na koji ona koristi moć bilo izrazito zapostavljeno (Lowi, 1970: 316). Naravno, riječ je o dvosmjernom odnosu, jer dakako da i *politics* određuje *policies*. U suprotnom, moglo bi se zaključiti kako političke stranke, oblici posredovanja interesa ili politička kultura nemaju nikakav utjecaj na politički proces, što bi bilo zaista pretjerano stajalište (Heinelt, 2006: 112).

No, kao što ističe Lowi, istraživanja javnih politika iz perspektive političke znanosti bave se analizom dinamike odnosa politike i javnih politika, međutjecajem i međuovisnošću između borbe za moć i sadržaja politike. Središnje je pitanje koje vrste javnih politika stvaraju koje vrste participacije i

procedura, kao i obrnuto, koje vrste procedura i participacije stvaraju pojedine vrste javnih politika. Naime, osnovna je ideja da fokus politološke analize mora biti na razlozima zbog kojih pojedinci i skupine participiraju u stvaranju neke politike (Kellow, 1988: 716). Prema tome, jezgru politoloških istraživanja čini usmjerenost na aktere procesa stvaranja javnih politika, što je prvenstveno povezano s vodoravnom dimenzijom javnih politika.⁴

Ovu tezu dodatno elaborira Fritz W. Scharpf (1997, 2000) ističući kako se istraživanja javnih politika mogu podijeliti na ona koja su usmjerena na rješavanje problema i ona koja se usmjeravaju na interakciju. Prva se uglavnom bave mogućim uzrocima konkretnog kolektivnog problema te najboljim načinima njegova rješavanja. Tu dominiraju druge discipline, ovisno o pridjevskoj politici koja je posrijedi, primjerice, kriminologija u kazненоj politici ili edukacijsko-rehabilitacijske znanosti i socijalni rad u politici prema osobama s invaliditetom. Interakcijski pristup prvenstveno se bavi legitimnošću određenog sustava stvaranja javnih politika. Upravo za ovaj drugi pristup politička znanost ima jedinstvene profesionalne kompetencije (Scharpf, 1997: 10-15). „U okviru istraživanja javnih politika kroz perspektivu usmjerenu na interakciju, politološko znanje će vjerojatno dominirati analizom interakcije između kreatora javnih politika, te uvjeta koji pogoduju ili ometaju njihove sposobnosti da usvoje i provedu one političke odgovore, te da usvoje i implementiraju ona javnopolitička rješenja koja je pristup usmjeren na rješavanje problema identificirao kao potencijalno učinkovita“ (Scharpf, 2000: 763). Dakle, temeljno je politološko pitanje u istraživanju javnih politika tko jest, a tko nije uključen u kreiranje određene javne politike (Colebatch, 2004., 32). Osnovno je pitanje o reprezentivnosti procesa stvaranja javnih politika.

Politička znanost poznaje mnoge koncepte i teorije kojima se opisuje i objašnjava strukturirana interakcija aktera. Primjerice, to su sad već klasični politološki koncepti kao etatizam, pluralizam, elitizam, korporativizam, te klijentelizam i njegovi podelementi: politički uvjetovane fiskalne dotacije izbornim okruzima (*pork barrel*), kupovanje međusobne potpore (*log-rolling*), međusobno podržavajući odnosi (*mutual non-interference*), te parentelski odnosi (*parentela relations*). Također, postoji cijeli niz termina za oblike strukturirane interakcije aktera koji su specifično razvijeni u politološkim istraživanjima javnih politika, kao što su željezni trokut, podvlast, problemske mreže, epistemičke zajednice, zagovaračke koalicije, zajednice javnih politika, mreže javnih politika te mreže za javno upravljanje. Problematično je što se ponekad u literaturi isti termini koriste za različite ili različiti termini za iste ili vrlo slične aspekte odnosa aktera. No, bogatstvo politološkog znanstvenog vokabulara oko ove teme odlično oslikava jedinstvene profesionalne kompetencije političke znanosti za ta pitanja (Petek, 2012a, 308-309; Petek u Petek, Petković, 2014: 151-152).

Uloga politike u stvaranju javnih politika, kao najpreciznije definiran predmet istraživanja politoloških javnih politika, u suvremenoj literaturi određuje se u užem i u širem smislu (Howlett i Ramesh, 1998). U užem smislu odnosi se na interakciju organiziranih političkih subjekata koji sudjeluju u kreiranju javnih politika – posebice političkih stranaka i vlade. U širem smislu riječ je o suprotstavljenim interpretacijama aktera vezano uz javnopolitičke prijedloge, odnosno o ideološkim debatama između različitih svjetonazora u pojedinom resoru. Dakle, „središnji problem u razumijevanju

4 Lowijeve pretpostavke otvaraju prostor i za njihovo društveno-konstruktivističko određenje, odnosno treću dimenziju javnih politika (v. Steinberger, 1980).

uloge politike u kreiranju javnih politika jest u tome da se shvati kako potražnja za javnim politikama proizlazi iz i kako je artikulirana od strane aktera“ (Howlett i Ramesh, 1998: 467).

4. Pristupi u javnim politikama

Javne su politike specifične po tome što je pluralizam teorijsko-metodoloških pristupa⁵ izrazito prisutan. Ovdje se prvenstveno misli na snažno istovremeno postojanje „suprotstavljenih“ pristupa. Ako se na tradicije društveno-znanstvenih istraživanja gleda kao na kontinuum, javne politike karakterizira izrazita raširenost pristupa s krajnjih „rubova“: teorije racionalnog izbora i interpretativne teorije (Stoker i Marsh, 2005), odnosno istraživanja utemeljenih na kauzalnim objašnjenjima i na konstruktivizmu (Héritier, 2008; Kratochwil, 2008). U kontekstu primjerice političke znanosti, u ostalim politološkim granama češće je riječ o svojevrsnoj prevlasti određenog pristupa ili u pojedinome razdoblju ili nacionalnoj politologiji, dok je u javnim politikama istodobno operiranje „suprotstavljenih“ pristupa veoma intenzivno. Gotovo da se može reći da su „slomljene“ na odvojene, velike i podjednako utjecajne cjeline (Sinclair, 2006: 481).

Sama priroda predmeta istraživanja plodna je za razvoj mnogostrukih pristupa kojima se on izučava. O procesu stvaranja javnih politika, zbog izrazito naglašene kontekstualnosti, vrlo je teško uopćavati teorije koje su validne za različite društvene okoline, jer je najčešće oblikovan jedinstvenom kombinacijom društvenih činitelja, povijesnoga razvoja i slučajnih okolnosti. Dodatno, nekoherentnost i pluralizam pristupa u javnim politikama prisutni su i stoga što ih karakterizira paralelizam normativizma i empirizma (Nelson, 1996). Nije, naime, moguće znanstvenim istraživanjem obuhvatiti preduvjete učinkovitog i legitimnog rješavanja kolektivnih problema bez objašnjavanja postojećih normativnih standarda, s jedne strane, te prikupljanja i teorijske interpretacije empirijskih podataka, s druge strane (Scharpf, 1997: 12-15). Stoga, u kontekstu političke znanosti, objedinjuju normativnu, pozitivnu i empirijsku političku teoriju.⁶ Dakle, javne su politike u punom smislu riječi multiparadigmatske. Kako to toga dolazi?

Mnoge teorijsko-metodološke pristupe istraživanju javnih politika politologija dijeli s drugim disciplinama, a neke čak značajnijim dijelom pripadaju drugim znanostima, posebice ekonomiji. Naime, „politolozi su kasnije ušli u ono što se sada zove *policy* analiza od ekonomista čiji su teorijski pristupi u početku određivali polje. Mnogi politolozi koji su provodili istraživanja javnih politika prihvatili su dominantu paradigmu racionalnog izbora iz ekonomije“ (McDonnell, 2009: 57). Jačanje politološke perspektive u istraživanjima javnih politika zapravo potječe iz vrlo raširene kritike *policy* znanosti kao izrazito tehnokratskih i nenormativnih (npr. deLeon, 1990: 31-34; deLeon i Martell, 2006: 39; Fischer, 2006; Hoppe, 1999). Osnovna teza te kritike jest da je konvencionalna analiza javnih politika,

5 Pristup u društvenim znanostima jest pojam općenitiji i širi od pojma teorije ili metodologije i uključuje: (1) osnovne epistemološko-ontološke pretpostavke nekog istraživanja; (2) pretpostavke o svrhama znanstvenog istraživanja; te (3) neku distinktivnu 'meta-teoriju' o društvenim fenomenima i ljudskome ponašanju (della Porta i Keating, 2008a: 1-7).

6 Politička teorija ili, preciznije, teorijska politologija, sastoji se od pet osnovnih dijelova: 1. povijesti političkih ideja; 2. normativne političke teorije koja istražuje moralna i etička pitanja u politici; 3. logike znanstvenoga istraživanja u društvenim znanostima; 4. uopćavanja iz promatranja političkoga ponašanja; te 5. formalnih modela političkoga ponašanja. Izvođenje pravilnosti o političkome uopćavanjem iz empirijskih podataka označava se i empirijskom političkom teorijom, a aksiomatsko, deduktivno teoretiziranje o političkome ponašanju formalnom ili pozitivnom političkom teorijom (Beyme, 1996: 523). „*Policy* analiza se pojavila kao srednja razina, kao nova vježba izgradnje teorije koja obuhvaća oboje, empirijske i normativne elemente“ (Beyme, 1996: 520).

koja je težila tome da znanost istisne politiku iz odlučivanja, zapravo bila slijepa za političku realnost te da je potpuno podbacila u fundamentalnom razumijevanju svojega konteksta (Torgerson, 1986: 37-38). Navedena kritika rezultirala je, između ostaloga, sve intenzivnijim „uvlačenjem“ politike kao borbe za moć kao varijable u istraživanja javnih politika. Rezultat takvih kretanja upravo je nastanak dvije nove „struje“ unutar *policy* znanosti, odnosno suvremeno razumijevanje javnih politika kroz tri dimenzije (v. 2. Određenje javnih politika). Stoga se može reći da su, između ostaloga, nove paradigme unutar istraživanja javnih politika zapravo „otkrivanje“ politike (Torgerson, 1986).

Dakle, razlikovanje triju dimenzija i određenja javnih politika značajno je ne samo zbog bogatstva i širine uvida u taj fenomen, nego i stoga što ono prikazuje razvoj discipline (Colebatch, 2006b: 7-11). Tri razumijevanja javnih politika može se shvaćati i kao „predstavnik“ tri osnovne tradicije u njihovom istraživanju.⁷ Stoga ih ovdje rabimo kao osnovu sistematizacije pristupa u javnim politikama koja se ne oslanja na često prisutnu dihotomnu podjelu na pozitivizam i postpozitivizam.⁸ Pristupi se međusobno razlikuju prema ontološko-epistemološkim pretpostavkama na kojima počivaju, prema osnovnim metodološkim načelima koja vode istraživanje, a onda i prema tipičnim i najčešće upotrebljanim metodama prikupljanja i analize podataka. Također, drugačiji su i prema određivanju ključne kategorije u objašnjavanju stvaranja javnih politika (v. *Tablicu 1*).

Tablica 1. Tri istraživačke tradicije javnih politika i policy analize

Razumijevanje javnih politika	TRADICIJE ISTRAŽIVANJA JAVNIH POLITIKA		
	Izbor na temelju vlasti	Strukturirana interakcija	Društvena konstrukcija
Ontološko-epistemološke pretpostavke	Pozitivizam	Kritički realizam	Interpretativizam
Osnovna metodologija	Kvantitativna metodologija (veliki uzorak)	Kvalitativna metodologija (mali uzorak)	<i>Interpretativna metodologija (mali uzorak)</i>
Primjeri tipičnih metoda prikupljanja i analize podataka u istraživanju javnih politika	Statistički modeli; Ankete na velikom uzorku; Statistička obrada podataka	Intervjuiranje; Analiza dokumenata; Analiza aktera	Etnografija; Diskurzivna analiza; Narativna analiza
Ključna eksplanacijska kategorija	Interesi (Moć)	Institucije (Akteri)	Ideje (Diskursi)
Vrsta	Klasična	Participatorna	Interpretativna
policy analize	policy analiza	policy analiza	policy analiza

Prilagođeno prema: Petek, 2012b: 5.

7 Hal Colebatch tri dimenzije razumijeva kao različite dijelove iste stvarnosti, a među kojima je na djelu strukturalna napetost (2006a: 14), te su dodatno pretočene u različite teorijsko-metodološke pristupe javnim politikama (2006a: 19).

8 Usp. s klasifikacijom della Porte i Keatinga (2008b), koji strukturiraju pristupe u društvenim znanostima na četiri osnovna pravca: pozitivizam, postpozitivizam, interpretativni pristup, humanistički pristup.

Klasično i najstarije razumijevanje javnih politika, kao izbora na temelju vlasti, „predstavlja“ ona istraživanja koja se oslanjaju na pozitivističke ontološko-epistemološke pretpostavke razumijevanja znanosti i društva. Istraživanja se uglavnom vode načelima kvantitativne metodologije i pripadajućeg istraživačkog dizajna: rade se na velikim uzorcima, podaci se najčešće prikupljaju anketama, statistički se obrađuju, te analiziraju ekonometrijskim, statističkim modelima. Sve brojnija empirijska istraživanja prakse stvaranja javnih politika, kritike klasičnog razumijevanja i stvaranje alternativnih koncepata javnih politika iznjedrila su dvije nove znanstvene paradigme u njihovim istraživanjima. Središnji stupac *Tablice 1*, kojega simbolizira razumijevanje javnih politika kao ishoda strukturirane interakcije aktera, pozitivizam „zamjenjuje“ ontološko-epistemološkim pretpostavkama kritičkog realizma (v. Easton, 2010; Marsh i Furlong, 2005; Marsh i Smith, 2001; Stoker i Marsh, 2005).⁹ Okreće se manjim uzorcima, kvalitativnome istraživačkom dizajnu, te takozvanim *soft* metodama prikupljanja i analize podataka, poput intervjuiranja, analize dokumenata i analize aktera (Burnham i sur., 2004: 30; Marsh i Smith, 2001; Hermans i Thissen, 2009). Interpretativizam, kao skup ontološko-epistemoloških pretpostavki, „odgovara“ razumijevanju javnih politika kao društvene konstrukcije, te u istraživanja javnih politika uvodi interpretativnu metodologiju – etnografske metode, te diskurzivnu i narativnu analizu (v. Fischer, 2006; Petković, 2008: 47; Yanow, 2000: 2003).

U odnosu na tó što postavljaju kao ključni faktor koji određuje stvaranje javnih politika i njihove ishode, paradigme se može razlikovati i time jesu li primarno usmjerene na istraživanje interesa, institucija ili ideja. Početna je hipoteza da interesi i moć dominantno oblikuju javne politike (Majone, 1996: 610). Koncept interesa, kao koristi ili probitka, ili naprosto osviještene potrebe pojedinaca ili skupina, bio je središnji u istraživanju javnih politika zbog dominacije modela utemeljenih na pristupu teorije racionalnog izbora (McDonnell, 2009: 57). Utjecaj i ostvarenje specifičnih interesa u stvaranju politika operacionaliziraju se primjerice kroz visinu proračunskih izdataka za specifične stavke i resore. Razvoj novih istraživačkih tradicija donosi i alternativna objašnjenja, te institucije i ideje kao osnovne nezavisne varijable postaju sve učestalije u istraživanjima javnih politika u 1980-ima i 1990-ima (Majone, 1996: 611). Naravno, te tri eksplanacijske kategorije treba shvaćati u najširem mogućem određenju. Tri koncepta ne nude uniformne recepte i teorijske predložke, već usmjeravaju istraživača na određenu generičku skupinu varijabli i pretpostavki koje treba obraditi kada je riječ o pojedinim istraživačkim pitanjima (McDonnell, 2009: 63). Tako se najšire određen utjecaj ideja na kreiranje javnih politika u interpretativnom pristupu najčešće operacionalizira kroz koncept diskursa.

Također, važno je za naglasiti kako se pojam institucije u istraživanju javnih politika rabi u dva smisla, za skup pravila i za vrstu aktera¹⁰ (Petek, 2012a: 306; Petek i Žiljak, u Petek, Petković, 2014: 151-152). Institucije su, naime, sustavi pravila, formalnih (pravnih) i neformalnih (društvenih), koji strukturiraju djelovanje aktera jer određuju što je poželjno, što zabranjeno, a što dozvoljeno ponašanje, te time oblikuju preferencije i strategije aktera (Scharpf, 1997: 38-40). Preciznije je kad se pojam koristiti upravo u tom smislu, dok je za kategoriju aktera važno primijeniti razlikovanje pojedinačnih

9 Uporaba kritičkog realizma u istraživanjima javnih politika još se označava i kao kritička modernistička pozicija (Hill, 2010: 11) i kao pluralistička metodološka pozicija pod nazivom kritička mnogostrukost (*critical multiplism*) (Dunn, 1994a: 6).

10 Akterom javnih politika „po pravilu nazivamo pojedinca, skupinu ili instituciju, odnosno dionike (*stakeholders*) koji se, na temelju svojih formalnih nadležnosti, a svakako i interesa, uključuju u određenu fazu *policy* procesa“ (Kustec Lipicer, 2006: 29).

(*individual*) i složenih (*composite*) aktera. Pojam složenih aktera odnosi se na konstelacije pojedinaca koji nastoje proizvoditi neku zajedničku svrhu (Scharpf, 1997: 54). Javne politike kao ishodi strukturirane interakcije zapravo podrazumijevaju obje vrste značenja pojma institucije – analiziraju primarno složene aktere i njihovu međuigru unutar skupa formalnih i neformalnih pravila koje je oblikuju i ograničavaju. Ili, preciznije rečeno, riječ je o analizi institucionalizirane interakcije aktera čiji su ishod javne politike.

Tri pristupa istraživanju javnih politika nemaju stroge i potpuno jasne demarkacijske linije, već ih prije treba shvaćati kao trendove, kao dominantne tendencije u nekom istraživanju. Krajnji izgled pojedinoga istraživanja, što posebice naglašava pluralistička perspektiva razumijevanja pristupa u društvenim znanostima, primarno ovisi o konkretnome istraživačkom pitanju (della Porta i Keating, 2008c: 316-322). Vrlo se često pojedino istraživanje nalazi na granici dva ocrtana pristupa te ih donekle kombinira. Ipak, razlikovanje pristupa je značajno jer svaki generira specifičnu vrstu *policy* analize.

5. Vrste *policy* analize

Istraživanja javnih politika – *policy* pristup ili *policy* znanosti – sastoje se od više funkcionalnih dijelova. Riječ je o temeljnoj ideji discipline postavljenoj još od Harolda Lasswella (1987[1951]) da se znanje društvenih znanosti može se proizvoditi u dvije elementarne svrhe – kao „znanje o“ i „znanje za“ političko odlučivanje, odnosno kao deskripcija i kao preskripcija javnih politika (Hill, 2010: 4-6). To je razlikovanje standardno u literaturi o javnim politikama (npr. Fink Hafner, 2007; Grdešić, 1987, 1995; Howlett, i sur., 2009: 8-9; Parsons, 1995; Petak, 2007; Windhoff-Héritier, 1988). No često se isti funkcionalni dijelovi označavaju s različitim nazivima te u tome smislu postoji velika terminološka zbrka.

Specifično znanje za svrhe konkretnog procesa kreiranja javnih politika naziva se *policy* analiza, ali i analiza javnih politika (Grdešić, 2006) i analiza za javne politike (Hill, 2010: 4-5). Isto je i sa znanjem o javnim politikama, koje teži opisati i objasniti cjelinu procesa njihova stvaranja. Ono se određuje kao *policy* studije (Howlett i sur., 2009), ponovo analiza politika (npr. Hill, 2010: 4-5), *policy* znanosti ili naprosto istraživanja javnih politika (*policy research*, Weimer i Vining, 1999). A zatim se još ukupno istraživanje javnih politika, znanje „za“ i „o“ zajedno, ponekad naziva *policy* pristupom (*policy approach*, Petak, 2007), ponekad *policy* znanostima (Lasswell 1987: 59; Colebatch 2004: 77-78; deLeon i Martell, 2006), a nekad čak i samo *policy* analiza, pa se razlikuje akademska („o“) i primijenjena ili aplikativna („za“) *policy* analiza (Dunn, 1994a, 1994b; Đorđević, 2009; Fink Hafner, 2007; Kustec Lipicer, 2009; Torgerson, 1986).

Za hrvatsku je politologiju karakteristično da sintagmu javne politike koristi kao naziv za predmet istraživanja, ali i kao naziv za disciplinu (znanje „o“ i „za“ zajedno), pa su javne politike zapravo i hrvatske politološke *policy* znanosti. Stoga se uvodni kolegij u tu granu politologije na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu zove „Javne politike“ (isto je i u Beogradu), za razliku od, primjerice, Slovenije gdje se na Fakultetu za društvene znanosti u Ljubljani istorodni kolegij naziva „Uvod v analizo politik“ („Uvod u *policy* analizu“). Slovenski stil razlikovanja predmeta istraživanja i

discipline i u nazivima slijedi i Fakultet političkih nauka u Sarajevu s kolegijem „Analiza politika“. U ovome se radu *policy* analizom (PA) označavaju ona istraživanja javnih politika koja se provode iz profesionalnih razloga ili tzv. „znanje za“, a *policy* studijama (PS) ona provedena zbog znanstvene motivacije koja čine „znanje o“ politikama (Dye 1987: 4-5; Fink Hafner, 2007: 22).

Dakle, *policy* studije su istraživanja javnih politika u znanstvene svrhe, utemeljena na jednom od tri pristupa pojašnjena u prethodnom odjeljku. Riječ je o primjeni metoda društvenih znanosti u analizi pridjevskih politika, da bi se odredili uzročni odnosi varijabli formuliranja i implementiranja politike s jedne strane i njenih ishoda s druge strane (Grdešić, 1987: 12), te konteksti, društvena praksa i značenja u njihovu stvaranju. *Policy* analiza je pak proizvodnja i mobilizacija teorijskih znanja i empirijskih nalaza koji su relevantni za i unutar konkretnog procesa kreiranja neke politike, a u svrhe stvaranja racionalnije i informiranije osnove za odlučivanje (Dunn, 1994a: xiv, 15-16; Grdešić, 1987: 12-14; Parsons, 1995: xvi, Windhoff-Héritier, 1988: 20). PA se provodi za nekoga klijenta koji sudjeluje u procesu političkoga odlučivanja, odnosno za neku ciljanu skupinu, a PS izvode najčešće članovi akademske zajednice u svrhe spoznaje i objavljivanja znanstvenih radova (Dunn 1994a: 15; Kustec Lipicer 2009: 192; Weimer i Vining 1999: 27-31). Dakle, za razliku od studija, PA nije usmjerena na razvoj i testiranje uopćenih teorija ili tipologija o stvaranju javnih politika, već relevantnih informacija koje se mogu uporabiti u stvarnome procesu stvaranja politika i rješavanju konkretnih problema (Dunn, 1994b: 62; Fink Hafner, 2007: 23).¹¹ Za ovaj rad je značajno da postoje tri skupine tih profesionalnih istraživanja javnih politika, a to su klasična, interpretativna i participatorna PA.

Klasična PA, prvenstveno razvijena u Sjedinjenim Državama, pod dominacijom je ekonomije kao temeljne discipline (Windhoff-Héritier, 1988: 34) te je postavljena na pozitivističkim pretpostavkama. Riječ je o metodologiji zasnovanoj na mikroekonomici koja se počela rabiti u svrhe vrednovanja pojedinih politika te se s vremenom počela označavati kao PA (Colebatch 2004: 77; Petak, 2007: 199). Klasičnom se PA prvenstveno teži prikupiti objektivne, kvantitativne, statističke indikatore (deLeon i Martell, 2006: 34-35) koji pokazuju kako je neko društveno stanje problematično. Osnovne metode prikupljanja i analize podataka zasnovane su na ekonomiji i statistici (Durning, 1993: 298), a temelj takve PA jest analiza troškova i koristi (deLeon, 1990). Koriste se i operacijska istraživanja, formalni modeli, sistemska analiza te analiza troškova i efektivnosti (deLeon, 1990: 32; deLeon i Martell, 2006: 34-35; Geurts, Joldersma, 2001: 300; Grdešić, 1987: 15).

Značajnim dijelom, a posebice pri uporabi analize troškova i koristi, klasična je PA usmjerena na financijske aspekte političkih odluka te je za nju karakteristično zanemarivanje političkih varijabli u analizi. Postpozitivizam, uz takozvani „argumentacijski zaokret“ (v. Fischer i Forester, 1993), u javnim se politikama razvija s temeljnom idejom o „proizvodnji uporabljive *policy* analize oslanjanjem na političku i društvenu analizu javnih problema i kreiranja javnih politika i njihovih ishoda“ (Howlett i sur., 2009: 26). Tu svakako spada interpretativna PA koja se, dakle, razvija u sklopu kritike klasične PA, posebice kroz suprotstavljanje ontološko-epistemološkom perspektivom (Fischer, 2006; Hoppe,

11 PA, na temelju dostupnih i prikupljenih podataka, u fazi formulacije preporučuje neko alternativno rješenje kolektivnog problema, dizajnira buduću politiku te savjetuje kakvu odluku treba donijeti, dok u fazi evaluacije vrednuje postojeće mjere i programe te rezultate i učinke koje su postigli kako bi neka politika nastavila istim smjerom, ili se modificirala ili ukinula.

1999). Ona teži razumijevanju značenja politike pa istražuje djelovanje jezika, argumentacije, naracije i diskursa u javnopolitičkom procesu (Petković, 2008). Usmjerena je, u najširem smislu, na ulogu ideja u procesu stvaranja javnih politika. Izrazito je heterogena, što pokazuje i činjenica da ima niz varijanti, poput deliberativne, zatim diskurzivne, pa argumentativne te narativne PA (deLeon i Martell, 2006: 39). No može se reći da prevladavajuće metodološke alate čine etnografija, narativna analiza te analiza diskursa (Petković, 2008). Mnogo se rjeđe od klasične PA koristi u savjetovanju vlasti.

Postoji i treća skupina profesionalnih istraživanja javnih politika, treća vrsta PA, koju možemo označiti participatornom *policy* analizom (PPA). U literaturi se spominju četiri različite varijante PPA. Većinom su utemeljene na fenomenologiji te prihvaćaju interpretativnu ili hermeneutičku paradigmu znanstvenog istraživanja (Durning, 1993: 300). Ovaj rad preuzima razumijevanje koje je postavio Peter deLeon (1990), s obzirom da ostala tri isključivo naglašavaju različite načine facilitacije participacije odnosno participativni stil stvaranja javnih politika, posebice uključivanjem građana (Hoppe, 1999: 208), a ne analitički aspekt koji je ovdje od interesa.¹² DeLeon ističe kako je kod PPA riječ o „metodološkom prijedlogu da se proširi domašaj aktera (ili, u javnopolitičkom žargonu, ‘dionika’) uključenih u stvaranje i izvršenje neke javne politike u diskurzivnoj ili deliberativnoj maniri. (Povezana strategija bi bila da se proširi domašaj aktera koje analitičar ili ekspert konzultiraju)“ (deLeon, 1990: 30). Takva strategija je koherentna s postavkama kritičkoga realizma, jer povezuje analizu procesnih i sadržajnih dimenzija u rješavanju kolektivnih problema (Hermans i Thissen, 2009: 808). Naime, riječ je o svojevrsnom „miješanju“ pozitivističke i postpozitivističke perspektive koje se obje koriste simultano (Haight i Ginger, 2000) kroz kombiniranje „subjektivnih“ izvora znanja aktera i „objektivnog“ znanja iz teorija i empirijskih studija (Geurts i Joldersma, 2001: 301).¹³

PA utemeljena na kritičkom realizmu je u mnogočemu višestruka, no njena je osnovna karakteristika analiza višestrukih dionika (*multiple stakeholder analysis*), pojedinaca i skupina koje utječu ili su pod utjecajem kreiranja neke javne politike (Dunn, 1994a: 9). Takva analiza usmjerava pažnju na aktere koji sudjeluju u oblikovanju i implementaciji javnih politika kao važnih izvora relevantnoga javnopolitičkog znanja, ali i na javni interes u smislu da se zahtjeva da analiza ne služi samo interesima vlasti, već i javnosti, uključujući politički marginalne i nepriviligirane skupine, što je pretpostavka provođenja multiperspektivne analize različitih razumijevanja javnopolitičkih problema (Dunn, 1994a: 9-10). Dakle, PPA uključuje višu razinu reprezentativnosti onih koji utječu na ili su pod utjecajem neke javne politike (deLeon, 1990: 30) te je usmjerena na mentalne modele različitih aktera koji sudjeluju u kreiranju javnih politika (Geurts i Joldersma, 2001: 304). Ključna stvar koju PPA želi pokazati jesu kompetitivne normativne pozicije aktera (deLeon, 1990: 36). Prema iznesenome očito je kako je upravo PPA usmjerena na analizu političkog aspekta javnih politika, kako je on određen u trećem odjeljku ovoga rada.

12 Četiri oblika PPA čine: PPA za participativnu demokraciju (analitičar pomaže građanima formulirati njihove javnopolitičke pozicije); interpretativna PPA (analitičar kroz sudjelovanje s promatranjem, u suradnji s dionicima, pruža savjet o nekoj politici); dionička PA (dionici, uz savjetovanje analitičara, obrađuju podatke i stavove te oblikuju javnopolitičke savjete); osiguranje analitičkih uvida kroz PPA (dionici imaju mogućnost osigurati dio informacija koje će analitičari transformirati u preporuke) (Durning, 1993). Ovaj je rad utemeljen na razlikovanju PS, PA i kreiranja javnih politika, koje prve tri vrste PPA ne distingviraju.

13 Kritički realizam kombinira pozitivističku i interpretativnu epistemologiju jer kreće od pretpostavke da jedan dio informacija o svijetu dobivamo putem osjetila koja precizno predstavljaju izvanjske objekte, a dio izvanjskog svijeta je društveno konstruiran. Razlikuje tri sloja stvarnosti s obzirom na postojanje iskustava, događaja i generativnih mehanizama, unutarnjih logika funkcioniranja društvene stvarnosti, do kojih je nemoguće doći bez proučavanja refleksivnih aktera (v. Easton, 2010: 120-123; Petek, 2012b: 7-9).

Ne postoji jedinstvena metodologija PPA. Literatura vezano uz PPA spominje mnogobrojne metode utemeljene na interakciji koje teže strukturirati raspravu između aktera, a koje nisu od interesa u ovome radu. Za selekciju relevantnih metoda ovdje je ključno da one daju uvid u proces stvaranja javnih politika, a ne da pretendiraju nešto u tom procesu facilitirati (Hermans i Thissen, 2009: 809). Osnovu PPA čini analiza aktera i njihovih karakteristika, odnosno komparativna analiza svojstava aktera, u koju spada dvadesetak različitih metoda (Hermans i Thissen, 2009: 810). Izrazito su raznolike. Neke su vrlo egzaktne, gotovo matematički modeli, utemeljene na teoriji igara, a neke su uobičajeni interpretativni arsenal alata poput diskurzivne analize. Tu spada i nekoliko vrsta mrežne analize, niz metoda analize odlučivanja, te q-metodologija. Temeljne metode prikupljanja podataka, zajedničke svim analizama aktera, čine detaljna analiza dokumenata, posebice za identificiranje aktera neke politike, te zatim njihovo intervjuiranje, polustrukturiranim intervjuima ili strukturiranim upitnicima (Hermans i Thissen, 2009: 814). Opisana heterogenost metoda dobro oslikava raznorodnost istraživanja unutar kritičkog realizma.

6. Zaključak

Javne se politike prvenstveno odnose na oblikovanje i ostvarivanje ciljeva neke političke zajednice. Osnovno politološko pitanje koje se postavlja vezano uz istraživanja javnih politika jest jesu li ti ciljevi legitimni, i to poglavito kroz prizmu reprezentativnosti procesa stvaranja određene politike odnosno sudjelovanje pojedinih državnih i nedržavnih aktera. Stoga temelj politoloških istraživanja stvaranja javnih politika čini analiza aktera, koja je zasnovana na dvije bazične metode prikupljanja podataka – analizi dokumenata i intervjuiranju. Takav pristup utemeljen je na ontološko-epistemološkim pretpostavkama kritičkog realizma.

Nalazi istraživanja prikazani u ovome radu pokazuju kako su upravo navedeni elementi karakteristični za onaj segment interdisciplinarnoga znanja o javnim politikama koji čini specifičnu, unikatnu politološku ekspertizu za javne politike. Istraživanja u kojima se ističe uloga aktera, te analizira legitimnost i reprezentativnost procesa stvaranja politika, ona su kojima politička znanost može najviše pridonijeti istraživanju javnih politika u obliku *policy* studija. Posebice će se ti segmenti istaknuti u interdisciplinarnim istraživanjima pojedinih javnih politika. Dodatno, politološki se interpretativni fokus može dobro profesionalno specijalizirati u jedan oblik participatorne *policy* analize. Time se politološka znanja mogu vrsno uporabiti i u stvarnome procesu stvaranja javnih politika i dati značajan doprinos u rješavanju konkretnih problema zajednice.

Iz svega navedenog ne treba zaključiti da ovaj rad tvrdi kako politolozi analizu javnih politika moraju provoditi s isključivo jednom istraživačkom pozicijom. Uvažava se pluralistički karakter suvremene političke znanosti (Stoker i Marsh, 2005: 3-7), jednako kao i pluralistički karakter istraživanja javnih politika. Politolozi, naravno, rabe i druge teorijsko-metodološke okvire analiziranja javnih politika, i to često vrlo dobro čine. Ono što se želi naglasiti jest da se druge društvene discipline pitanjima aktera, reprezentativnosti i legitimnosti javnih politika naprosto ne bave i da takva istraživačka pitanja potpuno preskaču. Temeljna je ideja ovoga rada da takvu istraživačku perspektivu umiju koristiti samo politolozi te je stoga trebaju maksimalno iskoristiti za vlastito profesionalno profiliranje.

Bibliografija

- Beyme, K. v. (1996): *Political Theory: Empirical Political Theory*. u: Goodin, R. E. i Klingemann, H. (ur.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford: Oxford University Press, 519-530
- Burnham, P.; Gilland, K.; Grant, W. i Layton-Henry, Z. (2004): *Metode istraživanja politike*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Colebatch, H. (2004): *Policy*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Colebatch, H. (2006a): Javne politike i upravljanje: temeljni pristupi. *Anali Hrvatskog politološkog društva 2005*, 2: 7-22
- Colebatch, H. (2006b): *Policy, Models, and the Construction of Governing*. u: Colebatch, H. (ur.), *The Work of Policy. An International Survey*, Lanham: Lexington Books, 3-19
- Colebatch, H. (2006c): What Work Makes Policy, *Policy Sciences*, 39(3): 309-321
- deLeon, P. (1990): Participatory Policy Analysis: Prescriptions and Precautions, *Asian Journal of Public Policy*, 12 (1): 29-54
- deLeon, P. i Martell, C. R. (2006): *The Policy Sciences: Past, Present, and Future*. u: Peters, G. B. i Pierre, J. (ur.), *Handbook of Public Policy*, London, Thousand Oaks i New Dehli: Sage Publications, 31-47
- della Porta, D. i Keating, M. (2008a): Introduction. u: della Porta, D. i Keating, M. (ur.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 1-15
- della Porta, D. i Keating, M. (2008b): How many approaches in the social sciences? An epistemological introduction, u: della Porta, D. i Keating, M. (ur.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 19-30
- della Porta, D. i Keating, M. (2008c): Comparing approaches, methodologies and methods. u: della Porta, D. i Keating, M. (ur.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 316-322
- Dunn, W. N. (1994a): Introduction: Policy Analysis in the Policy-Making Process. u: *Public Policy Analysis: An Introduction*, Upper Saddle River: Prentice Hall, 1-30
- Dunn, W. N. (1994b): A Framework for Policy Analysis. u: *Public Policy Analysis: An Introduction*, Upper Saddle River: Prentice Hall, 61-88
- Durning, D. (1993): Participatory Policy Analysis in a Social Service Agency: A Case Study, *Journal of Policy Analysis and Management*, 12 (2): 297-322
- Dye, T. R. (1987): *Policy analysis. What governments do, why they do it and what difference it makes*, u: *Understanding Public Policy*, New Jersey: Prentice Hall, 1-18

- Dorđević, S. (2009): *Analize javnih politika*. Beograd: Fakultet političkih nauka i Čigoja štampa.
- Easton, G. (2010): Critical realism in case study research, *Industrial Marketing Management*, 39(1): 118-128.
- Fink Hafner, D. (2007): Znanost 'o' javnih politikah in 'za' javne politike. u: Fink Hafner, D. (ur.), *Uvod v analizo politik. Teorije, koncepti, načela*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 9-30
- Fischer, F. (2006): Deliberative Policy Analysis as Practical Reason: Integrating Empirical and Normative Argument, u: Fischer, F.; Miller, G. J. i Sidney, M. S. (ur.), *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*, London: Taylor and Francis CRC Press, 223-236
- Fisher, F. i Forester, J. (ur.) (1993) *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. London: UCL Press
- Geurts, J. L. i Joldersma, C. (2001): Methodology for participatory policy analysis, *European Journal of Operational Research*, 128: 300-310
- Grdešić, I. (1987): *Policy analiza, Politička misao*, 24 (3): 3-18
- Grdešić, I. (1995): *Političko odlučivanje*, Zagreb: Alinea
- Grdešić, I. (2006): *Osnove analize javnih politika*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Gustavsson, S. (1980): Types of Policy and Types of Politics, *Scandinavian Political Studies*, 3 (2): 123-142
- Haight, D. i Ginger, C. (2000): Trust and Understanding in Participatory Policy Analysis: The Case of Vermont Forest Resources Advisory Council, *Policy Studies Journal*, 28(4): 739-759.
- Heinelt, H. (2006): Do Policies Determine Politics?, u: Fischer, F.; Miller, G. J. i Sidney, M. S. (ur.), *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*, London: Taylor and Francis CRC Press, 109-122
- Héritier, A. (2008): Causal explanation, u: della Porta, D. i Keating, M. (ur.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 61-79
- Hermans, L. M. i Thissen, W. A. (2009): Actor analysis methods and their use for public policy analysts, *European Journal of Operational Research*, 196: 808-818
- Hill, M. (2010): *Proces stvaranja javnih politika*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Hoppe, R. (1999): Argumentative turn. Policy analysis, science and politics: from 'speaking truth to power' to 'making sense together', *Science and Public Policy*, 26 (3): 201-210
- Howlett, M.; Ramesh, M. i Perl, A. (2009): *Studying Public Policy. Policy Cycles & Policy Subsystems*, Don Mills: Oxford University Press
- Howlett, M. i Ramesh, R. (1998): Policy Subsystem Configurations and Policy Change: Operationalizing the Postpositivist Analysis of the Politics of the Policy Process, *Policy Studies Journal*, 26 (3): 466-481

- Kellow, A. (1988): Promoting Elegance in Policy Theory: Simplifying Lowi's Arenas of Power. *Policy Studies Journal*, 16 (4): 713-724
- Kratochwil, F. (2008): Constructivism: what is (not) and how it matters, u: della Porta, D. i Keating, M. (ur.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 80-98
- Kustec Lipicer, S. (2006): Tipologiziranje *policy* igrača u Europskoj uniji: dileme i perspektive, *Politička misao*, 48 (4): 25-46
- Kustec Lipicer, S. (2009): The Worth of Policy Knowledge in Younger Democracies: Reflections and Perspectives. *Anali Hrvatskog politološkog društva 2008*, 5: 187-209
- Lasswell, H. (1987): *Policy* orijentacija, *Politička misao*, 24 (3): 57-69
- Lowi, T. (1970): Decision Making vs. Policy Making: Toward and Antidote for Technocracy, *Public Administration Review*, 30 (3): 314-325
- Lowi, T. (1972): Four Systems of Policy, Politics and Choice, *Public Administration Review*, 32 (4): 298-310
- Lowi, T. (1988): Foreword. New Dimensions in Policy and Politics, u: Tatalovich, R. i Daynes, B. W. (ur.), *Social Regulatory Policy. Moral Controversies in American Politics*, Boulder i London: Westview Press, X-XXI
- Majone, G. (1996): Public Policy and Administration: Ideas, Interests and Institutions, u: Goodin R. E. i Klingemann, H. (ur.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford: Oxford University Press, 610-627
- Marsh, D. i Furlong, P. (2005): Koža, a ne košulja: ontologija i epistemologija u političkoj znanosti, u: Marsh, D. i Stoker, G. (ur.), *Teorije i metode političke znanosti*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 16-40
- Marsh, D. i Smith, M. J. (2001): There Is More Than One Way To Do Political Science: On Different Ways To Study Policy Networks, *Political Studies*, 49 (3): 528-541
- McDonnell, L. M. (2009): Political Science Perspective on Education Policy Analysis, u: Sykes, G.; Schneider, B. i Plank, D. N. (ur.), *Handbook of Education Policy Research*, London: Routledge, 57-71
- Nacionalno vijeće za znanost (2009): Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama, *Narodne novine*, 118/2009. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_09_118_2929.html (6. ožujka 2014.)
- Nelson, B. (1996): Public Policy and Administration: An Overview, u: Goodin, R. E. i Klingemann, H. (ur.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford: Oxford University Press, 551-592
- Parsons, W. (1995): Introduction. Part One: Meta Analysis, u: *Public policy. An introduction to the Theory and practice of policy analysis*, Cheltenham i Northampton: Edward Elgar, xv-83
- Pavlović, D. (2011): Racionalnost i politika: Jedan mogući način izvođenja koncepta politike, *Političke perspektive*, 1 (2): 63-89

- Petak, Z. (2007): Javne politike: razvoj discipline u Hrvatskoj i svijetu, u: Kasapović, M. (ur.), *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 187-215
- Petek, A. (2012a): Pojmovnik javnih politika, *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 12 (1): 301-312
- Petek, A. (2012b): *Transformacija politike prema osobama s invaliditetom: primjena policy mreža. Doktorska disertacija*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Petek, A. i Petković, K. (ur.) (2014): *Pojmovnik javnih politika*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Petković, K. (2008): Interpretacijska policy analiza i deliberacijska demokracija: treba li politizirati analizu, *Politička misao*, 45 (2): 27-53
- Ripley, R. B. (1985): *Policy Analysis in Political Science*, Chicago: Nelson-Hall Publishers
- Scharpf, F. W. (1997): *Games Real Actors Play. Actor-Centered Institutionalism in Policy Research*, Boulder/Oxford: Westview
- Scharpf, F. W. (2000): Institutions in Comparative Policy Research, *Comparative Political Studies*, 33 (6-7): 762-790
- Sinclair, T. (2006): Previewing Policy Sciences: Multiple Leses and Segmented Visions, *Politics and Policy*, 34 (3): 481-504.
- Steinberger, P. J. (1980): Typologies of Public Policy: Meaning Construction and the Policy Process, *Social Science Quarterly*, 61 (2): 185-197
- Stoker, G. i Marsh, D. (2005): Uvod. u: Stoker, G. i Marsh, D. (ur.), *Teorije i metode političke znanosti*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 1-15
- Torgerson, D. (1986), Between Knowledge and Politics: Three Faces of Policy Analysis, *Policy Sciences*, 19 (1): 33-59
- Weimer, D. L. i Vining, A. R. (1999): What is Policy Analysis. u: *Policy Analysis. Concepts and Practice*, Upper Saddle River: Prentice Hall, 27-42
- Windhoff-Héritier, A. (1988): Policy analiza: znanstveno savjetovanje politike, *Politička misao*, 25 (4): 19-40
- Yanow, D. (2000): *Conducting Interpretive Policy Analysis*, Thousand Oaks: Sage Publications
- Yanow, D. (2003): Interpretive Empirical Political Science: What Makes This Not a Subfield of Qualitative Methods. *Qualitative Methods Section (APSA) Newsletter*, 2: 1-18. <http://class.csueastbay.edu/publicadmin/dyanow/qualmeth.pdf> (6. ožujka 2014.)

Political Science Expertise on Public Policy

ANA PETEK

Faculty of Political Science, University of Zagreb

ana.petek@fpzg.hr

Public policies, as a multi-dimensional and highly complex phenomenon, necessarily make a multidisciplinary research subject. The aim of this paper is to examine what is specific political science knowledge about public policy, and what is the unique contribution of political scientists to policy research and governance to enhance consolidating this young discipline in Southeastern Europe. This paper is a result of a review of policy textbooks in Southeastern Europe and worldwide, and literature on approaches and methodologies in social sciences and political science. It starts with determining public policies and their political aspect. Then it explores approaches of policy studies. Finally, it identifies types of professional policy research or policy analysis. The key assumption is that political science is primarily competent to analyze policy actors. The main finding of the paper is that the basis of political scientist professionalization in policy research, given that they are best in actor-centered research, and issues of representativeness and legitimacy of policy-making, can be a form of participatory policy analysis.

Keywords: public policy, political science, policy actors, policy study, policy analysis

UDK: 808.5:328.13(497.5)(497.4)“1997/2014”

Prethodno priopćenje

Primljeno 5. srpnja 2016.

Analysis of Inaugural Presidential Addresses in Croatia and Slovenia from 1997 to 2014

DOMAGOJ BEBIĆ

Faculty of Political Science, University of Zagreb

domagoj.bebic@fpzg.hr

MARIJA VOLAREVIĆ

Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana

marija@edemokracija.hr

Inaugural addresses are important tools in political communication because, unlike other presidential addresses, inaugural addresses are given at the beginning of the term and are considered programmatic. Since their secession from Yugoslavia, Croatia and Slovenia have followed different paths of democratic consolidation. The purpose of this paper is to compare the topics emphasized in recent Croatian and Slovenian presidential inaugural addresses to gain a better perspective of the events and topics considered most relevant by the main political leaders in these countries. Using an inductive qualitative approach, this paper determined that presidents of both countries referred mostly to the economy, domestic policy, democracy, regional relations, national history, national elements, international relations, the European Union and NATO. Furthermore, the qualitative content analysis showed that, due to the countries' different socio-political situations, the presidents referred to each topic differently, with different foci and notions.

Keywords: presidential inaugural speech, Slovenia, Croatia, content analysis, inductive qualitative approach

1. Introduction

From their declaration of independence in the early 1990s to their accession to the European Union, Slovenia and Croatia experienced regime change, war, and long and demanding accession negotiations with the European Union. While both countries had different socio-political contexts following their separation from Yugoslavia, today, both are consolidated democracies (Freedom House, 2016a, 2016b). Although the importance and role of the president in both countries is formally reduced via the parliamentary political system, the president is still an important national and political figure, who derives authority from direct popular election.

Once a politician is elected, his communication and acts become important areas of interest for political communication researchers. Analyses of political speeches as important tools of political communication have been conducted in extensive empirical research. Political campaign speeches are deemed influential for winning people's minds and votes (Lagerwerf et al., 2015: 273). Furthermore, Lagerwerf (2015) noted that language is an important tool for spreading mediated messages. He argued that public speakers can vary both the formulation and delivery of speeches, producing changes in the affective, cognitive, and behavioral responses of their audiences (Lagerwerf, 2015: 274).

The purpose of this paper is to compare the topics emphasized in presidential inaugural addresses from 1997 to 2014 in Croatia and Slovenia, and to reveal which events and topics the heads of state in these countries considered the most relevant during their terms. This research provides a significant contribution to the study of presidential inaugural addresses in the context of the topic and issue analysis throughout 17 years in two neighboring nations. In addition, this analysis of presidential inaugural addresses will indicate changes in the socio-political context through topics and sub-topics accentuated by Slovenian and Croatian presidents as being the most important and relevant for their terms. This research will not focus on the differences in presidents' rhetoric or on the discourse of the text, but will instead detect the main topics and issues mentioned in their political speech. By analyzing inaugural addresses as the first public addresses of newly elected presidents, this study aims to examine and detect the evolution of issues over the years to gain better insight into the socio-political contexts of Slovenia and Croatia. Since their secession from Yugoslavia, both nations have sought to establish themselves as modern, democratic, and European countries. In the last two decades, both countries have followed different paths of democratization, and Croatia has evolved its political system from a semi-presidential one to a parliamentary one. By detecting and analyzing the issues and topics in inaugural presidential addresses, this paper seeks to examine the ways in which different presidents refer to important topics and events in their countries. Furthermore, the paper seeks to explore how often presidents mention topics and to determine whether there is a significant difference between Slovenian and Croatian presidents with respect to their references to certain prominent topics and sub-topics. To answer these questions, this study employed a twofold analysis, involving inductive qualitative approach and qualitative content analysis. In the inductive qualitative approach, our goal was to detect the main topics and sub-topics of the inaugural addresses of Slovenian and Croatian presidents. Further, with the qualitative content analysis we sought to examine the form, focus and way in which each president mentioned specific topics in his (or her) address.

In the first part of the paper, we will provide a theoretical background of the inaugural address as a form of political speech and an important tool of political communication. Then, in the empirical part, we will first introduce the methods used in the research and then interpret the results.

2. Presidential inaugural addresses as tools of political communication

One important use of language is political discourse, which is a form of discursive dominance involving the reproduction and abuse of power and often confronted with various forms of resistance (Chilton, 2004: 3, cited in Maalej, 2012: 680; Van Dijk, 1997: 11, cited in Maalej, 2012: 680). Political discourse is designed primarily to engineer consent or approval about a given worldview or ideology and to discourage dissent and disapproval by persuading those who resist the mainstream ideology to adopt a different and sometimes opposing belief system (Maalej, 2012: 680). From an ethno-methodological perspective (Garfinkel, 1994, cited in Fetzer and Bull, 2012: 128), politicians “do” politics in and through their acts of communication. Fetzer and Bull argued that politicians “do” more than simply “talk politics in the media” by explaining that, by speaking in public or via the media, politicians present their multiple roles and functions, and, even more importantly for success, “do leadership in context” (2012: 128). Politicians’ direct addresses to their nations are not only powerful instances of political communication, but also important factors in the transmission of the politician’s values, policies and attitudes to the citizens.

In her analysis of the rhetoric of remembrance in presidential Memorial Day speeches, Tess Slavičkova (2013) noted that speeches and memorable phrases uttered by charismatic leaders resonate in American political culture. In addition, she argued that leaders’ illustrious texts are quoted, misquoted, misattributed, sampled and reworked into the contemporary rhetorical fabric (Slavičkova, 2013: 361). Through her analysis, Slavičkova (2013) concluded that political speeches not only provide historical evidence of the development of the USA as a sovereign state with its own oratorical style, but are also part of the country’s everyday discursive landscape (Slavičkova, 2013: 377). Her work confirms that political speeches and political rhetoric are important parts of political communication. First, they are directed toward the audience and the citizens, and second, they set the form of politics and transmit the values and ideologies of the politician.

While many types of activities fall under the umbrella of presidential public relations, the most important appear to be major national addresses (Schaefer, 1999: 516). One type of address given by a political leader is the presidential inaugural address, which has become a great rhetorical tool for sharing the nation’s thoughts, attitudes and vision. The importance of this address lies in the fact that the presidential inaugural address is the first speech made by a new elected president.

Inaugural, according to *The Oxford English Dictionary* (2000: 776), means ‘first, and marking the beginning of something important, for example the time when a new leader or parliament starts work, when a new organization is formed or when something is used for a first time.’ An inaugural speech is a common type of ceremonial speech delivered on certain social or ceremonial occasions. According to

Wolvin, Berko and Wolvin (1999), ceremonial speeches have three functions: first, to explain a social world to listeners, as in commencement addresses; second, to display the speaker's eloquence, as in entertaining speeches; and third, to shape and share community ideals, as in inaugurals and keynotes.

In Campbell and Jamieson's (1990) view, an inaugural speech is designed to set the tone for new beginnings when a new officeholder assumes his or her responsibilities. It seeks to unify the audience by reconstituting its members as the people who can witness and ratify the ceremony; rehearsing communal values drawn from the past; setting forth the political principles that will govern the new administration; demonstrating through enactment that the president appreciates the requirements and limitations of the executive functions; and, finally, achieving each of these ends through means appropriate to the address (Campbell and Jamieson, 1990: 14-15). As Graber (1981: 196, cited in Cheng, 2006: 585) mentioned, an inaugural speech meets all functions of political language: information dissemination, agenda setting, interpretation and linkage, projection of the future and the past and action and stimulation. Cheng (2006) argued that, in Western democracies, the presidential inaugural address is delivered by tradition to ease the transition of power and unite the country following an election. Furthermore, Cheng (2006: 585) suggested that, by addressing the public, the newly elected president sets goals and provides solutions for national problems. This means that inaugural addresses represent a nation's political and social situation with respect to national and international issues. Furthermore, such addresses also indicate the direction of the nation from its earliest days to the present. As Denton and Hahn (1986: 10, cited in Cheng, 2006: 585) described, the presidency is a rhetorical and persuasive institution that constitutes social action, provides a context for collective action and contributes to the oral history and definition of the nation.

Over time, the presidential inauguration has become a political, national and media event comprising many smaller ceremonies and traditions. As the head of the government, the president delivers an inaugural address outlining the intended course of the new administration. When a president is first elected, citizens often see the inaugural address as an opportunity to gain a sense of the tone the new president will set for the administration and the nation (Mio et al., 2005). Inaugural addresses take various tones, themes and forms. Some have been reflective and instructive, while others have sought to challenge and inspire (Ford, 1989). Analyzing these addresses can contribute to an understanding of political systems (Ford, 1989).

In her research, Cheng (2006) explored how the Taiwanese President Chen Shui-bian used political language rhetoric as a powerful tool to defuse dangerously tense relations with China, repair relations with the US government and gain public support within his own country. In her work, Cheng (2006) analyzed the 2000 and 2004 inaugural addresses of President Shui-bian and argued that everything a president does and says has implications for and communicates "something". In addition, every act, word and phrase is calculated and measured to achieve a desired response. Cheng's (2006) research suggests that presidential power is the power to persuade and that, through speeches, a president leads his country and seeks to persuade the nation and society. Cheng (2006) concluded that the rhetorical style of a president's speech could directly affect the political speaker's aims and successes.

Karwat (1982) argued that the purpose of public addresses is to transmit certain values and attitudes on special occasions. According to Karwat (1982), values are powerful tools in political discourse that can be used for persuasion, legitimization and, most notably, coercion. Evaluating public addresses is important because it enables us to read political actors' minds, examine the ways in which politicians project their expectations and assumptions onto their audiences and determine the dominant outlook of a society. Karwat (1982) concluded that recognizing the audience's needs and values in any political speech might help secure political power.

Speaking about the need for scholars to examine the impact and importance of broadcast speeches, Claire Lidgren Lerman (1985: 185) noted the importance of publicly spoken words. She claimed that broadcast speeches of the political head of the state represent one of the most significant forms of mass communication: the only form of "direct" communication between the symbol of political power and authority and the people. Furthermore, in the US, presidential speeches provide the basic data for news and news commentary broadcasts, which echo or interpret the meanings and significance of the speeches and are primary sources of public understanding or misunderstanding of political reality (Lerman, 1985).

3. From socialism to democracy

Croatia and Slovenia, two former Yugoslav states, framed their so-called "exit from the Balkans" and "return to Europe" throughout the 1990s (Lindstrom, 2003). In 1867, Croatia and Slovenia came together as part of the Austro-Hungarian Empire. Their secession from Yugoslavia in 1990 ended their joint role in political history. At the time of their secession, all Central and Eastern European countries transitioning from communism to democracy faced doubts regarding the introduction of a parliamentary or a semi-presidential political system (v. Marko, 1991: 45-50, cited in Cerar, 2005: 46; Kaučič, 1992: 737, cited in Cerar, 2005: 46; Trócsányi, 1995: 19-21, cited in Cerar, 2005: 46). These same doubts were present in Slovenia and Croatia. While Croatia introduced a semi-presidential political system in 1992 and switched to a parliamentary system in 2000, Slovenia has remained a parliamentary democracy since its independence.

In 1991, Slovenia became an independent country and adopted a new constitution (Cerar, 2005). Though, at the time, it was common practice to introduce a semi-presidential political system to facilitate the transition from communism to democracy, Slovenia introduced a parliamentary political system. Parliamentary political systems are considered more democratic than semi-presidential systems (Krivic, 1990: 1186, cited in Cerar, 2005: 46). One significant element of the semi-presidential system that Slovenia introduced in its parliamentary system was the direct and multiple election of the president (Cerar, 2005: 46). The first Slovenian president was Milan Kučan, who was also the only Slovenian president who achieved reelection. During his first term, in addition to fulfilling regular state, protocol and representative duties, Kučan participated in important meetings, during which he identified with the real problems and needs of his citizens (Lukšič, 1993: 23, cited in Cerar, 2005: 48). Through such actions, Kučan set the standard of the president as an important figure not only in regular duties, but also in social events and activities. He continued this policy during his second term. In its 25 years of

independence, Slovenia has had five elections and four presidents: Milan Kučan (1990-2002), Janez Drnovšek (2002-2007), Danilo Türk (2007-2012) and Borut Pahor (since 2012).

Croatia followed a very different path than Slovenia. For Croatia, the 1990s were turbulent. Since its secession from Yugoslavia, Croatia experienced transitions, war and long and demanding EU accession negotiations before finally becoming a consolidated democracy. Since the country's independence, Croatian citizens have participated in six presidential elections and elected four presidents: Franjo Tuđman and Stjepan Mesić (two times each), Ivo Josipović and Kolinda Grabar-Kitarović (elected in the most recent election). The first Croatian president, Franjo Tuđman, won the first free elections in Croatia on a program that exploited common places of a nationalist interpretation of Croatian history (Zakošek, 2007). Since the country's separation from Yugoslavia and establishment as a new democracy, the Croatian Democratic Union has played the main role in the political landscape. The first head of the party was also the first Croatian president: Franjo Tuđman. His semi-presidential system regulated the nation's policy and built the charismatic and powerful figure of the Croatian president. The semi-presidential system was introduced during the transition from communism to democracy and was designed to establish a functional and stable authority to contrast the parliamentary system, which was deemed a burden due to its fragmented party system, unstable parliamentary majority and unstable governments (Sokol and Smerdel, 1998: 260-265). Tuđman was the head of the state until his death in 1999. Thus, Croatia entered the new millennium with a complete political turnover: a new president, Stjepan Mesić, and a new political system. The new government believed that a parliamentary political system would reduce the impact of the transition on the arrangement of other political institutions and institutes (Kasapović, 2001: 25). By the end of the first decade of the new millennium, Croatia had a very high human development index (UNDP, 2010). In addition, it held its fifth presidential election (Vrljević Šarić and Zgrabljic Rotar, 2010: 90). In 2013, Croatia became a member of European Union, and in 2014, it elected its first female president, Kolinda Grabar-Kitarović.

4. Methodology

Since the purpose of this study is to detect the most common topics and sub-topics of presidential inaugural addresses and to measure the frequency of mentions of specific content in textual materials, this research will follow a twofold approach: inductive qualitative approach and qualitative content analysis.

The aim of an inductive qualitative analysis is to conclude a general theory or concept from less general parts of the text. Thus, this method was considered particularly suitable for extracting main topics and sub-topics from the presidential addresses. The inductive approach is used to (a) condense raw textual data into a summary format; (b) establish clear links between the evaluation or research objectives and the summary findings derived from the raw data; and (c) develop a framework of the underlying structure of experiences or processes evident in the raw data (Thomas, 2006: 237). Therefore, this approach is the best method for detecting and then interpreting topics in presidential inaugural addresses.

Content analysis, on the other hand, is a data collection method, whose aim is the objective, systematic and quantitative description of the manifest content of communication (Berelson, 1952). In content

analysis, the aim is to gain insight into the incidence of certain topics and sub-issues, as well as to detect changes in topics over the years and across presidential terms.

The purpose of the inductive qualitative approach employed in this study is to determine and interpret the main thematic categories in presidential addresses, while the purpose of qualitative content analysis is to detect the context of mentioning of a certain topic but also the form, primary focus and length of each address.

The aim of this study is to monitor trends and changes in issues highlighted by inaugural presidential addresses in response to the prevailing social context of each term. Thus, the main objective of this study is to answer the following research questions:

RQ1: What are the main topics of inaugural presidential addresses in Slovenia and Croatia?

RQ2: In what contexts were particular topics mentioned?

RQ3: Is there a difference between the two countries with respect to the topics and issues mentioned throughout the years?

Sample: Analyses were conducted on nine inaugural addresses of eight presidents (four Croatian and four Slovenian) elected since independence from Yugoslavia. The 1992 inaugural addresses of Presidents Tuđman and Kučan were excluded from the analysis due to problems related to data collection.

Research plan: The analysis was divided in two parts. The first part of the research refers to the inductive qualitative approach, through which, by analyzing the text, we detected the main topics and sub-topics of the inaugural presidential address. This produced an overview of key issues and events that have marked the 24-year histories of the Croatian and Slovenian governments. The second part of the research refers to the information categorization on the representation of specific issues and to detect differences between the countries in relation to the importance of certain issues over the years. The matrix in the content analysis was divided into two main parts. In the first part of the matrix, our goal was to detect the main characteristics of the speeches: their length, initial salutations, directionality (i.e. towards the past, present or future) and main focus. The other part of the matrix was designed to detect characteristics of specific topics within the presidential inaugural speeches by examining specific sub-topics.

5. Inductive qualitative approach

The main purpose of the first part of the research was to detect the main topics and sub-topics mentioned in the inaugural Croatian and Slovenian presidential addresses. The qualitative analysis conducted via an inductive qualitative approach detected nine main topics in Croatian and Slovenian inaugural addresses: the economy, domestic policy, democracy, regional relations, national history, referring to national elements, international relations, the European Union and NATO. *Tables 1* and *2* present an overview of the specific topics and sub-topics, as well as the contexts in which each president mentions certain issues. *Table 1* presents the sub-topics of Slovenian presidents, and *Table 2*, presents the sub-topics of Croatian presidents.

Table 1: Sub-topics within thematic categories in Slovenia

Topic	Milan Kučan	Janez Drnovšek	Danilo Türk	Borut Pahor
Economy	Tension towards change; Slovenia achieving conditions for development; the State's social system is still unfinished	Economic growth comparable to other European countries; growing economic development; working on a better social system	Successful national economy; reduced unemployment; encouragement for youth economic competitiveness; reduced state ownership	Consequences of the economic crisis; return to foundations; economic growth is determined by reducing consumption and attracting investment
Domestic policy	A better legal system; holding governments accountable; tension for an equal and harmonized local government	Armed forces crucial for better national and European security; coherence with other EU countries	Tendency toward constructive, stable and balanced government cooperation; building a foundation between civil society and government; armed forces are crucial for national and international peace-keeping	Political system has become less detrimental and more focused on the common good; cooperation between the government and the opposition
Democracy	European Union as an opportunity for a better and more equal social system; establishment of a free and equal social order; establishment of democratic law and governance; political legitimacy	Common values of prosperity, cooperation and pluralism with other European countries; modern and dynamic nation open and equal to all members of society; commitment to human rights and freedom; the prevention of intolerance towards diversity	Achievement of peace through the help of the UN; acceptance of Slovenia as successful by the international community; Slovenia as the one of the founders of the UN; continuation of human rights and equal development; the main value is social solidarity; Christian values and equal opportunities are the grounds for the development.	The law as the only national way forward; successful law functioning leads to reforms crucial for development
Regional relations		Productive relations with neighboring nations; active political, economic and safety-oriented relations with south-eastern European nations; regional relations as a strategic interest	Regional relations as a strategic interest; common identity; cooperation based on common trust, understanding and respect	Good and friendly relations with neighboring nations

Topic	Milan Kučan	Janez Drnovšek	Danilo Türk	Borut Pahor
National history	EU accession as the crown of a long and rich history; plebiscites as a new beginning; resistance to Yugoslav aggression as enabling an independent nation.	National history of independence as a 10-year transition; historic experience as an important lesson; poetic style	History throughout different political contexts; the future will be better than the past; heroic history as a basis for the self-respect needed today; historical events as an entrance to the EU	Struggles in the past encourage and motivate the nation's future
National elements		National culture and art; national poets; common achievements in Europe and the world; national identity	National pride; national identity and culture; national identity within a European identity	The nation is better when all act together; Slovenia needs its citizens as much as the citizens need the nation
International relations	Slovenia has significant international trust and a positive reputation; international problems can be solved only within national boundaries	Slovenia is equal in the international market; international position confirmed by the hosting of a US-Russia summit; international obligations as an entrance to democratic dialogue	Slovenia as one of the most tolerant nations in the world; international relations as a sovereignty; international union confirmation of the nation's success	Slovenia is known and recognized in the international community due to peacekeeping efforts
European Union	Optimism regarding accessing the EU; the EU as a confirmation of development and good policy; EU accession as an opportunity for equal competitiveness in the European market	EU accession making it possible to create a better European frame and opportunities; Slovenia is equal to other EU nations; EU and NATO as main goals of foreign policy	Opportunities for EU chairmanship; EU cannot replace national identity; Slovenia is sovereign within the EU	Slovenia as an active nation within European Union; EU as a national solution to economic crisis
NATO		NATO membership as a confirmation of security and European integration; cooperation with NATO; EU and NATO as main goals of foreign policy	Achieving NATO standards within urgent tasks	

Table 2: Sub-topics within thematic categories in Croatia

Topic	Franjo Tuđman	Stjepan Mešić	Ivo Josipović	Kolinda Grabar - Kitarović
Economy	Weak economy due to the Independence war; nation has become interesting for investors; national currency; tourism as a main economic generator; the need to encourage employment; economic progress in the context of rural development	Establishing a stable and permanent market economy; the possibility of earning one's bread in Croatia	Encouraging entrepreneurship; workers' rights; economic crisis; tourism, agronomy and industry as main economic generators; economic reforms	Economic crisis; economy above ideology; agronomy as a key generator of economy; employment and investors as key economic areas requiring strategy improvements; exports and the ability to conquer new markets
Domestic policy		Government cooperation; moral and respectful policies; managing the government reform plan	Government cooperation; encouraging institutions to be responsible in national development	The need for national consensus on several key issues; government responsibility to encourage investment; Croatian armed forces as a key security factor; establishing a national community on key issues; national minorities as Croatia's advantage
Democracy	The need to follow the constitution; democracy as an important factor in economic, social, cultural and scientific development; democratic stability for all citizens	The need to develop law institutions; human and minorities rights; media freedom; Croatia's national social responsibility; Croatia's role as a democratic and advanced nation; the rule of law; tolerance	Affirmation of the democratic society; systems of democracy and equality as factors in national development; rule of law; equal human rights; religious tolerance; government transparency; cultural tolerance; corruption and criminals as tumors of modern society.	The president as the leader of all citizens, regardless of ethnic, religious or sexual determination; social vulnerability; female president for equal sex rights; no tolerance for corruption

Topic	Franjo Tuđman	Stjepan Mesić	Ivo Josipović	Kolinda Grabar - Kitarović
Regional relations		Peace and cooperation with neighboring nations; stability of the geographic and political region; Croatian support for Bosnia and Herzegovina nations and citizens; normalization of regional relations; rights for refugees; region of peace and tranquility despite diversity	Good regional relations as positive strategies for Croatia; good relations with neighboring nations as promoting peace, security and stability; regional relations regarding tourism and cultural growth.	The need to integrate south-eastern European countries as part of the European family; addressing border issues, especially with Serbia; addressing the issue of missing persons from the Independence war with Serbia
National history	The accomplishment of the 20-year-old Croatian dream; a long, turbulent and uncertain history; the beginning of the Croatian nation in 7th century	From the 'Croatian spring' to Croatian independence; from the first democratic elections to the new millennium; a nation unencumbered by historical or war-related consequences		
National elements	Independence and the creation of a free and sovereign nation; Croatians as one of the older European populations; a thousand-year-old Croatian dream come true	Decent lives for defenders and their families as the heroes of the Independence war; refugees and missing persons	Serving the beautiful nation of Croatia; patriotism confirmed with work and results	'Your president'; 'one of you'; true patriotism; responsibility towards descendants; Independence war; victorious nation
International relations	Success in influencing international factions that did not approve of Croatian independence; Croatia's friendly relations with most of the world's nations; full cooperation with Middle European nations; Croatia has become a participant in international relations	International support for Croatia's democratic policy; being welcomed into the developed world and the group of European nations; Croatia as a friend and a partner in international relations; danger of global terrorism; creating a global antiterrorist association; Croatia's coordination of the UN charter; openness	Croatia as a responsible member of the UN; establishing a mechanism for political and economic networks; global peace; friendly political, economic and cultural relations; the importance of diaspora	Cooperation with EU and NATO allies; neighborhood relations; international cooperation, peace and the preservation of security in south-eastern Europe, especially in Bosnia and Herzegovina, as one of the most important international goals; the importance of diaspora

Topic	Franjo Tuđman	Stjepan Mesić	Ivo Josipović	Kolinda Grabar - Kitarović
European Union	International co-operation with EU nations	Work on partnerships and accessing the greater family of European nations	Membership as a serious challenge; the tension to succeed in the large and demanding European market; full acceptance of the democratic values of the united Europe; EU as a challenge concerning the development of national identity	Better usage of EU membership; living the life of an EU member nation; open trade and new markets; intensification of efforts to secure European fund resources
NATO		Work on partnerships and memberships; work towards joining European and Atlantic integrations	Membership as a factor in the promotion of democracy and Western values; incorporation in NATO as an important military and political task	NATO membership means security, but Croatian armed forces are the main factor in security

Sub-topic analysis for both nations

Over the course of the last two decades, during which Slovenia and Croatia witnessed different socio-political frames and national paths, the presidents of the two countries addressed different topics and sub-topics in their inaugural presidential addresses. In 1997, the first Slovenian president, Milan Kučan, referred to the economy in his inaugural address by discussing the market economy and Slovenian opportunities on the European market. That same year, Croatian president Franjo Tuđman referred to the economy by discussing the War of Independence and national unity. Tuđman also mentioned the countryside and agriculture as the main economic foci, whereas Kučan focused on economic opportunities in the broader international context. The market economy first became a topic in Croatia during the 2000 inaugural presidential address of Stjepan Mesić. In 2002, the Slovenian president Janez Drnovšek discussed the national pursuit of European economic standards and the creation of new opportunities for further national progress. Meanwhile, Croatia had not even started EU accession negotiations. In 2008, a global economic crisis hit Europe, including Slovenia and Croatia. Subsequently, in 2010, the new Croatian president Ivo Josipović referred to the problems caused by the crisis, discussing the nationwide challenges of unemployment, economic reform and entrepreneurship. Interestingly, while Josipović was discussing new economic reforms in Croatia, Slovenia's 2012-elected president, Borut Pahor, was calling for a return to traditional values, arguing that the key to economic recovery lay in spending cuts and new investments. A similar approach to the economy was mentioned two years later by Croatian president Kolinda Grabar-Kitarović, who pushed for a focus on investments and young entrepreneurs.

Croatian President Tuđman did not mention the topic of important and crucial international associations, such as the European Union and NATO. In fact, the first Croatian president to refer to membership in these associations and the need to achieve the conditions and standards necessary for participation was Stjepan Mesić. By contrast, in Slovenia, President Kučan was talking about participation in the European Union and creating a common policy with other European countries as early as 1997. In addition, Slovenian president Drnovšek set membership in the European Union and NATO as two main foreign policy goals, positioning these associations as pathways to economic success. Later, in 2007, President Türk referred to the European Union as a national topic: not something that must be achieved, but as an association of nations within which Slovenia must remain sovereign. In Croatia, President Josipović devoted a significant portion of his 2010 inaugural address to the topic of the European Union and NATO. At the time of his election, Croatia was already a NATO member and was at the end of its EU accession negotiations. Pahor, the current president of Slovenia, focused his 2012 inaugural address on the problems with the European common market caused by the global economic crisis. Finally, President Grabar-Kitarović, the former NATO Assistant Secretary General for Public Diplomacy, took an interesting approach of referring to NATO only in the context of supporting the Croatian army and to the European Union only in the context of achieving a better, more effective utilization of EU funds.

With respect to the topic of democracy, in 1997 Croatian president Tuđman focused on the national context: equal human rights and respect for the constitution. That same year, in Slovenia, President Kučan discussed the need to create opportunities on the EU market. Similarly, achieving equal rights and equal dialogues with other European countries was the main point of the inaugural addresses of Slovenian presidents Drnovšek and Türk. In his 2000 and 2005 inaugural addresses, President Mesić continued Tuđman's emphasis on the importance of national, minority and human rights. In 2010, his successor President Josipović, a professor of law, discussed legal regulation and the creation of better laws to support and consolidate Croatian democracy. Two years later, Slovenian president Borut Pahor also mentioned the law as crucial for furthering the development of the nation. Finally, the first female president of Croatia focused on sexual and gender equality, mentioning that, though she would serve as the president of all Croats, she was proud to see that Croatia was ready for its first female president.

With respect to international relations, President Tuđman in 1997 referenced Croatia's history of war and the importance of international support, but did not refer to state or regional relations. Subsequently, in 2000, President Mesić referred particularly to regional relations, noting high aspirations for peace and political and economic stability throughout the region. He also called for an end to the isolation policy and expressed high wishes for accession to the European Union. Like President Mesić, President Josipović discussed the importance of making international friends, with a great emphasis on diaspora. Developing good relations with neighboring nations is crucial for Croatian development, and this was among Josipović's priorities. By contrast, in Slovenia, President Kučan mentioned in 1997 that national problems could no longer be solved inside national boundaries; instead, they were part of an international context. President Drnovšek, five years later, described Slovenia as equal in international relations and as playing an important peacekeeping role in the region of Southeastern Europe due to its geographical location. In 2007, President Türk's inaugural address summarized international relations

through a single factor: the importance of sovereignty. He referred to international collaboration as a confirmation of national maturity and the consolidation of democracy. He also mentioned regional collaboration as crucial for Slovenia's progress and strategic interests. Whereas presidents Kučan, Drnovšek and Türk emphasized regional and international relations as crucial for national improvement, the current President Pahor, like President Grabar-Kitarović in Croatia two years later, mentioned only good international and regional collaboration.

In 1997, President Tuđman discussed domestic relations by referring only to education. That same year, in Slovenia, President Kučan referred to the need for laws and legislatures to establish internal political stability. These choices indicate the first obvious difference between the two countries related to their socio-political contexts: whereas Kučan indicated that Slovenia is internationally open, Croatia was still nationally oriented. Subsequently, Slovenian President Drnovšek compared domestic policy to the contexts of other European countries and cited education as a main force for greater national progress. By contrast, Croatian Presidents Mesić in 2000 and Josipović in 2010 mentioned government collaborations as crucial for national functioning and development, a topic that no Slovenian president except President Türk mentioned in their inaugural addresses. President Pahor of Slovenia discussed the political system as the right solution for pursuing the common good. Finally, in 2014, President Grabar-Kitarović in Croatia referred to the army as crucial for keeping the nation in order and maintaining order and peace. These foci differ significantly from those of other presidents, who were more oriented toward the sub topics of education, minorities, collaboration, etc.

Due to the turbulent political and national histories of both countries, the first presidents in Slovenia and Croatia referred to Yugoslavia and the achievement of sovereignty as a long-desired dream. President Tuđman mentioned the victims of the Independence war as the price for freedom and independency. Later, in 2000, President Mesić disassociated his focus from the War of Independence and mentioned the broader Croatian history, but then returned to the topic of the war and the battle for freedom in 2005. Croatian President Josipović did not refer to history in his inaugural address; instead, he mentioned only national and patriotic elements, such as 'serving my beautiful country', etc. The Croatian president with the most national elements in his addresses was the first president: President Tuđman. Later, President Grabar-Kitarović, while referring to Croatian history, referred most often to the time of President Tuđman and the glorious victory in the War of Independence. Whereas, in the context of history, Croatian presidents were focused mostly on the period after the War of Independence, due to the years of war, its many victims and the devastated economy, Slovenian presidents were focused mostly on national history or on Slovenia's national identity as a part of the European identity. In Slovenia, after President Kučan, the focus was on national history in general, with an emphasis on culture as an important element in maintaining and transferring tradition and history. When talking about national elements, President Türk referred to Slovenia's national identity, which he argued needed to be maintained within the European Union. In other words, Türk felt that national identity must be above European identity.

6. Qualitative content analysis

The second part of the analysis examined the form and focus of the inaugural addresses of the Slovenian and Croatian presidents. In addition, with the content analysis, our goal was to categorize and examine each topic and sub-topic and to detect the ways in which each president referred to different issues.

The first part of the coding sheet referred to the size and form of the salutations in the inaugural addresses. The analysis showed that Slovenian presidents in general had longer addresses than Croatian presidents did. The first Croatian president, Franjo Tuđman, and the current president, Ivo Josipović, had longer addresses, but they were still no longer than 2500 words. In his two addresses, President Mesić presented shorter speeches of 1500 words each. The same was true of President Kitarović, who also had a shorter address than that of the first Croatian president. We must keep in mind that the first Croatian president had more authority under the semi-presidential system and, thus, more responsibility towards the citizens. By contrast, Slovenian presidents had much longer addresses, ranging from 3500 words to more than 4500 words. The only exception was President Pahor, who offered a 2500-word address.

The salutations were similar across all presidents in both countries. Nevertheless, the analyses showed some differences in the ways in which each president saluted. Interestingly, both of the first Croatian and Slovenian presidents (Tuđman and Kučan) saluted their citizens using their national identity. Since Tuđman and Kučan were the first presidents of newly established democracies, such an approach could be expected. However, in 2014 in Croatia, President Grabar-Kitarović also referred to the citizens by their national identity, even though, at that time, Croatia was already a part of the European Union. Her predecessors Mesić and Josipović used the terms 'citizens' or 'European citizens', referencing their identity as citizens; however, in Slovenia, this practice was used only by President Pahor. The common salutation for all presidents, except for President Tuđman in Croatia, was to the foreign guests and the special interest groups.

With respect to the foci of the inaugural addresses, it was typically not possible to detect the exact focus or tone. Presidents Mesić and Josipović in Croatia and President Pahor in Slovenia referred to the future in a positive tone in most of their addresses, and the analysis suggested that this future orientation was their focus. However, such data were not possible to detect for the other presidents, since they referred frequently to past and present events as being important for the future of the nation. In addition, it was not possible to detect the exact topic of a presidential inaugural address when the president referred to more than one topic as being crucial for national development. The only exception to this multiple focus was the address of Grabar-Kitarović, who referred mostly to national elements: the national identity, the Croatian family and veterans of the Croatian War of Independence.

The analysis of specific topics in the inaugural addresses of Croatian and Slovenian presidents showed that presidents of both countries mentioned mostly the same topics in their inaugural addresses, though in different contexts and different periods. The analysis of the inaugural addresses of both Slovenian and Croatian presidents revealed that certain topics were mentioned by presidents in both countries: the economy, domestic policy, international relations and the European Union. However, these topics were mentioned in different contexts and different foci. When discussing the economy, Croatian President Tuđman focused on economic restriction, the national currency and the war burden. Due to the War

of Independence and his role in the semi-presidential system, his responsibility was to refer deeply to economic issues and to explain the reasons behind the country's post-war economic devastation. On the other hand, the Slovenian presidents were focused more on the market economy. Their country was not as affected by the war or independence, and their policy was oriented towards Europe. Following the establishment of the parliamentary political system in Croatia, the presidents of both countries referred to the government as being responsible for the state of the nation; however, both also mentioned the importance of collaboration for improving the state of the nation. Interestingly, only the first Croatian and Slovenian presidents mentioned the ambition the president co-creating national decisions; however, due to the political system, these presidents had more power in leading their countries. At the end of the first decade of the new millennium, the economic crisis devastated the European economy, including the economies of Slovenia and Croatia. President Josipović in Croatia and President Pahor in Slovenia were focused on the economic crisis and the role of the president in domestic policy. It is interesting that, in 2012, President Pahor was still referring to the economic crisis and its consequences for the economy; by contrast, in 2014, President Grabar-Kitarović in Croatia mentioned the economic crisis only in the context of eliminating its impacts on the economy. Education, science and youth policy were issues for all presidents in both countries. Slovenian presidents were focused more on particularly vulnerable groups of citizens, such as the socially vulnerable, users of the health system, etc., whereas Croatian presidents were more focused on defenders, refugees and victims of diaspora as citizens of special needs. All presidents mentioned international relations in the context of their country's international position. The one exception was President Tuđman of Croatia, who discussed accession to such international organizations as the UN while other presidents were mentioning policies of opening up the country and cooperating with other European countries. Furthermore, with respect to international relations, the topic of the European Union also showed interesting data. While all presidents in both Slovenia and Croatia mentioned the European Union, they mentioned it in different contexts. In 1997, Croatian president Tuđman talked about collaborating with other European countries without indicating any goal of reaching European standards or of seeing the collaboration as an opportunity for better national development (as was the case in Slovenia in the same year). After Presidents Tuđman and Mesić in Croatia focused on the European Union as a strategic foreign policy goal, President Josipović referred to the end of accession negotiations, and President Kitarović discussed the context of European funds usage. In Slovenia, accession negotiations were a primary topic for Presidents Kučan and Drnovšek, while Presidents Türk and Pahor were focused on the equality of decision making in the Union.

NATO was a topic of interest for Presidents Mesić and Josipović in Croatia and Presidents Drnovšek and Türk in Slovenia. Mesić referred to the importance of accession, while Josipović focused on opportunities of foreign policy. In Slovenia, the presidents also mentioned NATO as an important foreign policy goal (though this was also in the context of European and global security).

Democracy was an important topic for every president. While the first two Slovenian presidents discussed the political transition, this was not case in Croatia. Whereas Slovenian presidents were focused on legislation and justice in terms of democracy, the first Croatian president was focused solely on pluralism and human and minorities rights.

7. Conclusion

Politicians' direct addresses are considered a very important political tool in the political communication literature. Particularly, in presidential inaugural addresses, politicians are able to directly address the public. The main purpose of this research was to determine the main topics of inaugural presidential addresses in two neighboring countries that shared a similar history and political union prior to their independence. To examine this context, the present study analyzed the inaugural addresses of Slovenian and Croatian presidents. The goal was to detect the topics and their contexts in the address and to identify any differences between the two countries with respect to their mentions of topics and issues over the years. The research was conducted at two levels: first, an inductive qualitative approach of presidential inaugural addresses was conducted to detect main topics, and secondly, a qualitative content analysis produced more specific data of the mentions of certain topics and sub-topics and the contexts of particular issues.

An indicative qualitative approach was used to detect the main topics of the inaugural addresses. The presidents of both countries referred to the economy, domestic policy, democracy, regional relations, national history, national elements, international relations, the European Union and the NATO. The analysis showed that, due to the countries' different socio-political situations, the presidents referred to each topic differently. In this context, despite the significant differences across presidential addresses within each country (due to the long period of analysis), the most obvious difference is between the presidential addresses of the Croatian and Slovenian presidents.

Whereas Croatia was occupied with the War of Independence and the establishment of a nation affected by the war, Slovenia was internationally open and oriented from the beginning of its independence. While the first Croatian president was more focused on establishing peace and national stability, the Slovenian president was already discussing equal opportunities in Europe and opening and competing in the European market. Furthermore, while Croatian presidents were focused on achieving European standards and accessing the European Union, Slovenian presidents were oriented toward sovereignty and the national identity of Slovenia as a part of the European Union. By detecting specific topics over the years, this research indicates that it is possible to monitor national development and policy. Further, by analyzing the topics of inaugural addresses, this analysis detects important issues for each nation over time. Finally, this research offers a significant contribution to the analysis of inaugural addresses as important tools of political communication in the context of analyzing and separating issues and topics addressed by leading politicians. This data offer a reflection of the important issues or topics of the nation at a given time and politician decision or solution to these issues for the better future. This research was not oriented to the discourse or the tone of the address but to the important topics and issues mentioned by the elected presidents of neighboring countries.

References

- Berleson, B. (1952): *Content analysis in communication research*, Glencoe, Ill.: Free Press
- Cerar, M. (2005): Uloga predsjednika republike u slovenskom (ustavno)pravnom i političkom sustavu, *Politička misao*, 13 (4): 39-66
- Cheng, M. (2006): Constructing a new political spectacle: tactics of Chen Shui-bian's 2000 and 2004 Inaugural Speeches, *Discourse and Society*, 17 (5): 583-608
- Fetzer, A. and Bull, P. (2012): Doing leadership in political speech: Semantic processes and pragmatic inferences, *Discourse and Society*, 23 (2): 127-144
- Ford, W. H. (1989) Inaugural addresses of the presidents of the United States. <http://www.bartleby.com/124/pres12.html> (10 May 2014)
- Freedom House (2016a): Freedom House: Croatia. <https://freedomhouse.org/country/croatia> (1 May 2016)
- Freedom House (2016b): Freedom House: Slovenia. <https://freedomhouse.org/country/slovenia> (1 May 2016)
- UNDP (2010): Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf (1 May 2016).
- Jamieson, K. H. and Campbell, K. K. (1992): *Interplay of influence: news, advertising, politics, and the mass media*, Belmont: Wadsworth Publishing
- Karwat, M. (1982): Political values as ideas of social needs, *International Political Science Review*, 3 (2): 198-204
- Kasapović, M. (ed.) (2001): *Hrvatska politika 1990.-2000.: izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj*, Zagreb: Faculty of Political Science
- Lerman, C. L. (1985): Media Analysis of a Presidential Speech: Impersonal Identity Forms in Discourse, in: Dijk, T.A. (ed.): *Discourse and Communication: New Approaches to the Analyses of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin: Lüderitz & Bauer, 185-216
- Lindstrom, N. (2003): Between Europe and the Balkans: Mapping Slovenia and Croatia's "Return to Europe" in the 1990s, *Dialectical Anthropology*, 27 (3): 313-329
- Maalej, Z.A. (2012): The 'Jasmine Revolt' has made the Arab Spring: A critical discourse analysis of the last three political speeches of the ousted president of Tunisia, *Discourse and society*, 23 (6): 679-700
- Mio, J. S.; Riggio, R. E.; Levin, S. and Reese, R. (2005): Presidential leadership and charisma: the effects of metaphor, *The Leadership Quarterly*, 16 (2): 287-294.

- Mrak, M.; Rojec, M. and Silva-Jáuregui, C. (2004): *Slovenia – from Yugoslavia to European Union*, Washington, DC: The International Bank for Reconstruction and Development
- Schaefer, T. M. (1999): The Rhetorical Presidency Meets the Press: The New York Times and the State of the Union Messages, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 76 (3):516-530
- Slavičkova, T. (2013): The rhetoric of remembrance: Presidential Memorial Day speeches, *Discourse Society*, 24 (3): 361-379.
- Sokol, S. and Smerdel, B. (1998): *Ustavno pravo*, Zagreb: Faculty of Law
- Oxford Dictionaries (2000): *The Oxford English Dictionary*, 6th ed., Oxford: Oxford University Press.
- Thomas, D. R. (2006): A General Inductive Approach for Analyzing Qualitative Evaluation Data, *American Journal of Evaluation*, 27 (2): 237-246
- Vrljević Šarić, Đ. and Zgrabljic Rotar, N. (2012): Second Electoral Round of the 2010 Croatian Presidential Election in Daily Newspapers: Uneven Coverage of Candidates, *Medijska istraživanja*, 18 (1): 89-107
- Wolvin, A., Berko, R. and Wolvin, D. (1999): *The Public Speaker/The Public Listener*. Los Angeles: Roxbury Publishing
- Zakošek, N. (2002): *Politički sustav Hrvatske*. Zagreb: Politička misao
- Zakošek, N. (2007): The Heavy Burden of History: The Political Uses of the Past in the Yugoslav Successor States, *Romanian Journal of Political Science*, 7 (2): 31-44

Analiza inauguracijskih predsjedničkih govora u Hrvatskoj i Sloveniji od 1997. do 2014.

DOMAGOJ BEBIĆ

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
domagoj.bebic@fpzg.hr

MARIJA VOLAREVIĆ

Fakulteta za društvene vede, Sveučilište u Ljubljani
marija@edemokracija.hr

Inauguracijski govori važan su alat političke komunikacije jer se izlažu na početku mandata, za razliku od ostalih javnih obraćanja političara, te su smatrani programskim. Od odcjepljenja od Jugoslavije, Hrvatska i Slovenija prolazile su kroz različite puteve demokratske konsolidacije. Cilj ovog rada je usporediti teme koje su hrvatski i slovenski predsjednici isticali u svojim inauguracijskim govorima da bi se dobio uvid u događanja i teme koje su bile najrelevantnije za predsjednike u pojedinoj zemlji u određenom vremenu. Koristeći induktivni kvalitativni pristup, ovo istraživanje pokazalo je da se su se predsjednici obiju zemalja referirali na teme: ekonomije, unutarnje politike, demokracije, odnosa s regijom, nacionalne povijesti, nacionalnih elementa, međunarodne politike, Europske unije i NATO-a. Nadalje, kvalitativna metoda analize sadržaja pokazala je da su se predsjednici obiju zemalja referirali na svaku temu s drukčijim fokusom i namjerom zbog različitih društveno-političkih situacija u kojem su se zemlje nalazile.

Ključne riječi: predsjednički inauguracijski govor, Slovenija, Hrvatska, kvalitativna analiza sadržaja, induktivni kvalitativni pristup

UDK: 329:658.8(497.5)(497.11)

Pregledni rad

Primljeno: 29. kolovoza 2016.

Političke stranke i integrirano komuniciranje u Hrvatskoj i Srbiji

MIRELA HOLY

Veleučilište VERN³, Zagreb

mirela.holy@vern.hr

Integrirane marketinške komunikacije pojavile su se u osamdesetim godinama prošlog stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama, a danas ih u svijetu, osim tvrtki, koriste i političke stranke jer prepoznaju važnost sinergijskog djelovanja oglašavanja i odnosa s javnošću, ali i integriranja publike u aktivnosti stranke. Ovaj rad uz pomoć metode upitnika te analize sadržaja hiperteksta istražuje jesu li najutjecajnije političke stranke u Hrvatskoj i Srbiji upoznate i koriste li u svom političkom djelovanju integrirano komuniciranje te kako i koliko dugo primjenjuju ovaj koncept.

Ključne riječi: politička komunikacija, integrirana komunikacija, strategija, sinergija, Hrvatska, Srbija, stranka

1. Uvod: političko komuniciranje i integrirano (marketinško) komuniciranje

Politička komunikacija danas je dobro istraženo područje te se već i površnim pretraživanjem baza podataka pronalazi veliki broj znanstvenih članaka, knjiga i praktičnih priručnika koji obrađuju ovu temu. Iako političko komuniciranje ima sličnosti s korporativnim komuniciranjem jer se u oba područja radi o komuniciranju organizacije s njenim javnostima u svrhu izgradnje pozitivnog ugleda organizacije te realizacije njenih političkih, odnosno u slučaju tvrtki poslovnih ciljeva, politička komunikacija ima svoje specifičnosti, posebice ukoliko se gleda kroz prizmu komunikacije političkih stranaka, a ne tijela javne vlasti, odnosno vladinih organizacija, ili pak organizacija civilnog društva. Naime, političke stranke se metodama političkog oglašavanja služe samo tijekom razdoblja izbornih kampanja, dok se u razdobljima između izbornih kampanja koriste odnosima s javnošću. Drugim riječima, političke stranke samo u razdobljima izbornih kampanja podjednako koriste instrumente marketinga (oglašavanja) i odnosa s javnošću, dok korporacije kontinuirano koriste i instrumente marketinga i one odnosa s javnošću. Ivan Šiber uspoređuje marketing u politici i ekonomiji te za marketing u ekonomiji kaže da je „zbroy tehnika kojima je svrha da prilagode proizvode zahtjevima na tržištu“ i da „s najmanje sredstava postignu maksimalni profit od prodaje“ dok je politički marketing

skup tehnika kojima je svrha da pospješe podobnost jednog kandidata (političke stranke, programa) određenom izbornom potencijalu, da ga približe što većem broju birača, da za svakog od njih načine uočljivu razliku prema drugim kandidatima ili protivnicima i da s minimalnim sredstvima dobiju što veći broj glasova (Šiber, 2003: 13).

U ovom se radu istražuje primjena onih instrumenata političke komunikacije kojima se koriste političke stranke kako bi se svidjele što je moguće većem broju birača, odnosno prisutnost tih instrumenata u digitalnoj komunikaciji dvije najutjecajnije stranke u Hrvatskoj i Srbiji u 2016. godini kada su u obje države održani parlamentarni izbori. Radi se o sljedećim instrumentima: nametanju dnevnog reda (*agenda setting*), uokvirivanju tema (*framing*), konstruiranju spektakla, pakiranju politike, političkom oglašavanju, političkim informativnim kampanjama, stvaranju pseudodogađaja i odnosima s javnošću (Tomić, 2012: 71-100). Putem analize sadržaja hiperteksta (mrežnih stranica i društvenih mreža analiziranih stranaka) istražuje se jesu li ovi instrumenti međusobno integrirani i proizvode li sinergijski efekt, odnosno jesu li analizirane stranke iz Hrvatske i Srbije u 2016. godini, izbornoj godini za obje države, primjenjivale koncept integriranih (marketinških) komunikacija.

Za razliku od političkih komunikacija koje se smatraju pojavom koja ima relativno dugu tradiciju,¹ integrirane marketinške komunikacije (u daljnjem tekstu IMK) su nova pojava. Larry Percy u predgovoru knjige *Strategic Integrated Marketing Communication: Theory and Practice* zaključuje da ne postoji puno dokaza o tome da se IMK široko primjenjuju iako je prošlo skoro 25 godina od pojave koncepta i usprkos tome što se svi u svijetu marketinških komunikacija više-manje slažu da je koncept dobar i potreban. Razloge za to Percy pronalazi u tome što je za IMK ključan proces strateškog planiranja, a taj je proces zahtjevan (Percy, 2008: XI). Kesić (2003: 38) prepreke integriranju komunikacije pronalazi u internim razlozima kao što su „nerazumijevanje menadžmenta o koristima koje se dobivaju integriranjem svih komunikacijskih

1 Prema mnogim teoretičarima početak političkog marketinga/komunikacija je izborna kampanja Franklina D. Roosevelta 1936. godine, iako korijene predsjedničkih izbornih kampanja P. F. Boller pronalazi još 1789. godine (Tomić, 2012: 13).

aktivnosti, kratkoročni ciljevi i perspektive, naslijeđene konkurentnosti između sektora i različitih funkcija poduzeća oko sredstava postizanja nadležnosti i moći“. IMK su se kao ideja pojavile u 1980-ima pa danas postoji mnogo definicija IMK-a. Tanja Kesić u knjizi *Integrirana marketinška komunikacija* navodi da se u literaturi IMK „još naziva i komunikacija ‘cjelovite slike’, a cilj joj je planiranje i koordinacija svih komunikacijskih oblika i metoda u jedinstvenu funkciju poduzeća“ (Kesić, 2003: VII). Slično objašnjenje daje i Percy prema kojem su IMK „u osnovi sistematično planiranje u cilju utvrđivanja najučinkovitijih i usklađenih poruka za odgovarajuće ciljane javnosti“ (Percy 2008: 2). Prva poznata definicija IMK-a je ona iz 1989. godine, a usvojila ju je Američka udruga oglasnih agencija (*American Association of Advertising Agencies*). Prema njima IMK je

koncept planiranih marketinških komunikacija koji prepoznaje dodane vrijednosti opsežnog plana koji vrednuje stratešku ulogu različitih komunikacijskih disciplina (npr. opće oglašavanje, direktna prodaja, prodajne promocije i odnosi s javnošću) te ih kombinira kako bi osigurao jasnoću, dosljednost i maksimalni komunikacijski utjecaj (Percy, 2008: 5).

Za razliku od definicija marketinških stručnjaka, pogled stručnjaka za odnose s javnošću se razlikuje pa tako Michael Kunczik u knjizi *Odnosi s javnošću: koncepti i teorije* ne koristi termin IMK, već integrirano komuniciranje. Prema njemu „integrirano se komuniciranje tiče sveukupnih komunikacijskih aktivnosti nekog poduzeća, poput korporativnog identiteta, korporativnog dizajna, marketinga, oglašavanja, odnosa s ulagačima i odnosa s javnošću“ (Kunczik, 2006: 187).

Teoretičari IMK-a Kitchen i Burgmann smatraju da su sljedeći razlozi doveli do pojave ovog koncepta: 1) razvoj informatičkih tehnologija i njihovog utjecaja na medije i komunikaciju općenito; 2) multiplikacija medija, novi mediji kombiniraju klasične, tiskane medije i elektronske medije (pisana, vizualna, auditivna komponenta); 3) diverzifikacija (ciljanih) javnosti koja je snažno utjecala na ulazak dvosmjerne komunikacije u prostor marketinga; 4) globalizacija – globalno tržište i jačanje multinacionalnih kompanija; 5) prodor gerilskih (nekonvencionalnih) oblika komunikacije (Kitchen i Burgmann, 2010: 1-2). Pickton i Broderick u knjizi *Integrated Marketing Communications* smatraju da se značajne koristi od integriranja komunikacije najbolje vide kroz 4E i 4C integriranih komunikacija. Četiri E su: 1) *Enhancing* odnosno povećanje koje se manifestira kroz intenzivnost i širenje komunikacije; 2) *Economical* odnosno ekonomičnost u korištenju finansijskih izvora; 3) *Efficient* odnosno djelotvornost bez nepotrebnog rasipanja komunikacijskih aktivnosti te; 4) *Effective* odnosno sposobnost kreiranja željenih ishoda komunikacije. Četiri C su: 1) *Coherence* odnosno međusobna logična povezanost; 2) *Consistency* odnosno dosljednost bez proturječnosti; 3) *Complementary* odnosno stvaranje uravnotežene cjeline uz pomoć dopunskih oblika komunikacije; 4) *Continuity* odnosno stalnost, neprekidnost komunikacije u vremenu (Pickton i Broderick, 2005: 28-29).

Teoretičari IMK-a u razvoju digitalne komunikacije pronalaze jedan od važnijih razloga pojave koncepta integriranih komunikacija (Kitchen i Burgmann, 2010: 1-2), a digitalna komunikacija postaje i sve važnije, ako ne i najvažnije sredstvo političke komunikacije. Digitalna komunikacija u posljednjih je dvadesetak godina iznimno snažno utjecala i na politiku, ne samo na političku komunikaciju, pa se danas sve više govori o digitalnoj demokraciji (Alexander i Pal, 2001; Hacker i van Dijk, 2000). Nove, takozvane piratske stranke u Europi upravo na temama digitalne demokracije, tekuće demokracije ili digitalne revolucije grade svoj politički program i osvajaju nezanemarivu podršku birača (Velički, 2013: 127). Može se očekivati da će u

budućnosti digitalna komunikacija jačati zahtjeve za takozvanom deliberativnom demokracijom (Habermas 2013: 149) kao metodom supsidijarnog modela političkog odlučivanja. No, iako su „ljudi mislili da će Internet ponuditi trenutni slobodni globalni pristup cjelokupnom ljudskom znanju“ (McChesney 2014: 266) te omogućiti debate o politikama, danas je vidljivo da politički razvoj ne slijedi jednakom brzinom i dinamikom razvoj tehnologije i komunikacije, ne samo u Hrvatskoj, već i u mnogim državama zapadne demokracije. No, iako McChesney u knjizi *Digitalna isključenost* upozorava kako interesi kapitala okreću Internet protiv demokracije, i sam zaključuje da „digitalne tehnologije čine mnogo realističnijom novu ekonomiju“ te su „ključni dio političkih pokreta kako bi se ljudi učinkovito mobilizirali za društvenu promjenu“ (McChesney 2014: 281-282). Digitalna komunikacija je zbog svoje interaktivnosti, brzine, kombiniranja različitih medija te mogućnosti integriranja publika ključna za realizaciju koncepta integriranih komunikacija, ali i za političku komunikaciju. Danas je teško zamisliti političku stranku koja zanemaruje digitalnu komunikaciju i očekuje dobar rezultat na izborima. Upravo zbog uloge koju digitalna komunikacija ima u suvremenom političkom komuniciranju te zbog uloge koju ima na provedbu koncepta integriranog komuniciranja u ovom se radu istražuje digitalna komunikacija najutjecajnijih političkih stranaka u Srbiji i Hrvatskoj te postiže li 4C učinke integriranih komunikacija prema Picktonu i Broderickovoj, odnosno koherentnost, konzistentnost, komplementarnost i kontinuitet. Komunikacije izabranih stranaka ne analiziraju se prema 4E učincima komunikacije zbog nedostupnosti (internih/financijskih) podataka.

Integrirane političke komunikacije nisu dobro obrađeno područje te se u literaturi pronalazi relativno maleni broj izvora koji se bave ovom temom. Ovidiu-Aurel Ghiuta u članku *Integrated Marketing Communication in Politics?* ipak zaključuje da je koncept integriranih komunikacija moguće uspješno primijeniti u političkom kontekstu. Političke stranke nisu kompanije već demokratski subjekti koji omogućavaju komunikaciju raznovrsnih poruka koje ne moraju uvijek biti istovjetne ili usklađene sa stavovima stranačkih čelnika. U okviru političkih stranaka uvijek postoji živo unutarstranačko nadmetanje koje podrazumijeva i višeglasje, a ne monolitnost poruke koja se podrazumijeva u IMK-u. Zbog toga Ghiuta naglašava da je u okviru političke komunikacije integrirani pristup vrlo primjenjiv kod personaliziranih političkih kampanja, primjerice kod predsjedničkih izbora (Ghiuta, 2009: 91-92).

Jedna od najuspješnijih političkih kampanja bila je prva predsjednička kampanja Baracka Obame iz 2008. godine koja ima sva obilježja uspješne integrirane marketinške kampanje. To je i tema rada *The social media (r)evolution: Obama's political campaign* grupe autorica: Edwine Luck, Jacelyn Taylor i Jennifer Moffatt. Autorice naglašavaju važnost interneta kao političkog „oružja“ koje danas koristi većina stranaka i političara, ali čiji se potencijal za rušenje komunikacijskih barijera i interaktivnu komunikaciju s ciljanim javnostima tek počinje otkrivati (Bogle prema Luck et al., 2010: 2). Navode da prakse i načela IMK-a pomažu i kompanijama i političkim strankama u razvijanju višestrukih odnosa s ciljanim javnostima i izgradnji snažnih brandova. Smatraju da je predsjednička kampanja Baracka Obame odličan primjer integriranja ciljanih javnosti u komunikacijske aktivnosti predsjedničkog kandidata i to dominantnim korištenjem društvenih mreža.

Na mrežnoj stranici *Dragonfly Effect* (2010) objašnjavaju da je Obama pobijedio upravo zahvaljujući drugačijoj, potpuno novoj i kreativnoj kampanji na društvenim mrežama. Obamina kampanja nije se oslanjala na jednostrano kreiranje Facebook stranice za fanove i YouTube platformu kao tehnološki superiornu oglasnu ploču. Njegov tim je potaknuo intenzivnu dvosmjernu komunikaciju, energiju

uključivanja, sudjelovanja i osjećaja svrhe u pristašama koji su bili kontinuirano usmjeravani putem društvenih mreža. Društvene mreže na taj način nisu više bile samo sredstvo za prijenos poruke, već sredstvo povezivanja stvarnih ljudi punih entuzijazma u realnom vremenu, a to im je povezivanje dalo priliku da pokažu svoju podršku promjenama. Na istoj mrežnoj stranici uspjeh kampanje povezuju sa činjenicom da se Obamin tim fokusirao na samo tri ključne, jednostavne i lako pamtljive poruke: „nadu“, „promjenu“ i „akciju“. Za uspjeh je bilo zaslužno i povezivanje Obaminog tima s najutjecajnijim blogerima, najpopularnijim društvenim mrežama i glavnim digitalnim komunikacijskim čvorištima, ali i izgradnja čvrstih odnosa kroz slušanje, autentičnost poruke i postavljanje pitanja. Poziv za akciju Obaminog tima je bio fokusiran na motiviranje birača da izađu na izbore. Tim je u kampanji distribuirao moć izvan uskog kruga izbornog stožera na takozvane veleposlanike brenda (*brand ambassadors*), kako one poznate, tako i one nepoznate, i to su činili bez straha da će stvari izmaknuti kontroli (Dragonfly Effect, 2010).

Za uspješan koncept političkih integriranih komunikacija ključna je integracija svih komunikacijskih aktivnosti (iz područja marketinga i područja odnosa s javnošću) te integracija ciljanih javnosti organizacije u njene aktivnosti. Da bi to bilo moguće nužno je primijeniti strateški pristup, odnosno pomno i promišljeno planirati komunikacije kako bi se uz pomoć minimalnih ulaganja postigli maksimalni komunikacijski, a time politički rezultati. Takvim pristupom se stvaraju preduvjeti za sinergiju koja je središnji fenomen uspješnih integriranih komunikacija. Obamina kampanja je bila uspješna jer je uspjela uz pomoć jednostavne i svima razumljive poruke integrirati sve komunikacijske aktivnosti, posebice one digitalne, i postići sinergiju, pri tome se ne služeći strogom kontrolom komunikacije i recepcije poruke iz samo jednog centra, već upravo suprotno kreiranjem polivalentne komunikacije. Na taj način je Obaminom timu uspjelo u punom smislu te riječi i integrirati ciljanu javnost – birače u komunikacijske aktivnosti stožera i tako ih pretvoriti u glasnogovornike kampanje. Ta je kampanja bila jasan pokazatelj da se na komunikacijskom tržištu dogodila značajna promjena te da će komunikatori u budućnosti morati drastično mijenjati strategije, odnosno da će u budućnosti sve veću važnost imati nekonvencionalni kanali komunikacije poput društvenih mreža i internetskih platformi, a sve manju donedavno nedodirljivi tradicionalni masovni mediji (televizija, radio i tisak). Prednost digitalnih komunikacija jest u tome što one u sebi na specifičan način integriraju osobine televizije (vizualna i audio-poruka), radija (audio-poruka), tiska (tekstualna i vizualna poruka), ali s tom prednošću da se većina poruka može jednostavno reproducirati kada i koliko puta to korisniku odgovara. Zbog toga Luck, Taylor i Moffatt zaključuju da su društvene mreže učinile revoluciju na komunikacijskom tržištu i promijenile komunikacijski proces od tradicionalnih *push* strategija prema korisničkim *pull* strategijama² (Luck, Taylor i Moffatt, 2010: 13). Obamina kampanja iz 2008. godine je pokazala i dokazala da se koncept integriranih (marketinških) komunikacija može vrlo uspješno implementirati u političko komuniciranje, odnosno da integrirane komunikacije nisu koncept rezerviran isključivo za korporacije.

2 Glavna razlika između *push* i *pull* komunikacije je u pristupu potrošačima/ciljanim javnostima. Kod *push* komunikacije ideja je u promociji proizvoda koji se „guraju“ prema potrošačima. *Pull* strategija radi na izgradnji dugoročnih odnosa s potrošačima i odanosti prema organizaciji ili proizvodu (Robertson, 2016).

2. Struktura istraživanja političke (integrirane) komunikacije u Hrvatskoj i Srbiji

2. 1. Predmet istraživanja

U ovom radu istražuje se digitalna politička komunikacija četiri najutjecajnije političke stranke u Hrvatskoj i Srbiji: Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), Socijaldemokratske partije Hrvatske (SDP), Srpske napredne stranke (SNS) i Socijalističke partije Srbije (SPS) te postižu li komunikacije tih stranaka 4C učinke integriranih komunikacija, odnosno koherentnost, konzistentnost, komplementarnost i kontinuitet korištenih instrumenata političke komunikacije (*agenda setting*, *framing*, konstruiranje spektakla, pakiranje politike, političko oglašavanje, političke informativne kampanje, stvaranje pseudodogađaja i odnosi s javnošću). Kriterij odabira stranaka bila je njihova uspješnost na parlamentarnim izborima koji su u obje države održani 2016. godine. S obzirom na činjenicu da u razdoblju izborne kampanje političke stranke koriste i alate marketinga (oglašavanje) i alate odnosa s javnošću, upravo je godina u kojoj su provedeni parlamentarni izbori u obje države adekvatan termin za istraživanje primjene koncepta integriranih komunikacija u političkoj komunikaciji.

Na području Hrvatske i Srbije u posljednjih par godina dogodile su se značajne političke promjene. Iako je utemeljena prije svega osam godina Srpska napredna stranka (SNS) danas je najbrojnija i najsnažnija politička opcija u Srbiji. Na parlamentarnim izborima koji su održani u prvoj polovici 2016. godine, prema podacima Republičke izborne komisije Srbije (RIK), lista SNS-a osvojila je 48,25 posto glasova, a Koalicija Socijalističke partije Srbije (SPS) i Jedinственe Srbije 10,95 posto (Srbija izbori, 2016a). Na čelu nove Vlade Republike Srbije je predsjednik SNS-a i premijer Aleksandar Vučić, a njegov prvi potpredsjednik i ministar vanjskih poslova je predsjednik SPS-a Ivica Dačić (Srbija izbori, 2016b). U Hrvatskoj je situacija, barem sudeći prema ispitivanjima javnog mnijenja, sve do parlamentarnih izbora bila prilično izjednačena između vladajuće Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) i do prošlogodišnjih redovitih parlamentarnih izbora vladajuće Socijaldemokratske partije Hrvatske (SDP). Prijevremeni parlamentarni izbori koji su održani 11. rujna bili su neizvjesni, ali se i prije izbora s velikom vjerojatnošću nagađalo da će o pobjedniku izbora ponovno odlučivati Most nezavisnih lista koju predvodi donedavno nepoznati lokalni političar Božo Petrov (Index.hr, 2016). Rezultati izbora u Hrvatskoj bili su iznenađenje jer je HDZ osvojio 61 mandat, a SDP 54 mandata iako su predizborne ankete davale prednost SDP-u. Nakon što je postignut dogovor između HDZ-a i Mosta Hrvatska je 19. listopada 2016. godine dobila novu Vladu desnog centra. Premijer 14. Vlade Republike Hrvatske je Andrej Plenković, ujedno i predsjednik HDZ-a, a Božo Petrov, čelnik Mosta, izabran je za predsjednika Hrvatskoga sabora.

2. 2. Istraživački problem

Primjena integriranih komunikacija u političkom komuniciranju nedovoljno je istraženo područje, ne samo u Hrvatskoj, već i u svijetu. Izuzev literature koja obrađuje prvu predsjedničku kampanju Baracka Obame gotovo da i ne postoje radovi koji istražuju integrirane političke komunikacije. Razlog tome može biti u činjenici da koncept integriranih komunikacija zbog zahtjevnosti procesa strateškog planiranja, kako zaključuje Percy (2008: XI), nije zaživio u političkoj komunikaciji ili stoga što

vodstvo stranaka ne razumije koristi koje se dobivaju integriranjem svih komunikacijskih aktivnosti, što su im ciljevi i perspektive kratkoročni te stoga što i u strankama, baš kao i u poduzećima, postoje naslijeđene konkurentnosti između različitih funkcija oko sredstava postizanja nadležnosti i moći, kako tvrdi Kesić (2003: 38). Imajući na umu tvrdnje teoretičara IMK-a o tome da se IMK još uvijek dominantno ne primjenjuje u korporativnom sektoru, a slijedom činjenice da je tema integriranih političkih komunikacija slabo obrađena u literaturi, problem koji istražuje ovaj rad je neprimjena koncepta integriranih komunikacija u političkoj komunikaciji svih analiziranih najutjecajnijih stranaka u Hrvatskoj i Srbiji te razlozi zbog kojih se ovaj koncept ne primjenjuje u političkoj komunikaciji.

2. 3. Ciljevi istraživanja

Slijedom definiranog predmeta i problema istraživanja ciljevi ovog istraživanja koji su ostvareni uz pomoć analize mrežnih stranica odabranih stranaka, analize odgovora stranaka o korištenju integriranih komunikacija te usporedbe sadržaja mrežnih stranica s dobivenim odgovorima su sljedeći:

1. utvrditi jesu li najjače stranke u Srbiji i Hrvatskoj upoznate s konceptom integriranih komunikacija i koriste li integrirane komunikacije u svom političkom djelovanju;
2. utvrditi koje instrumente/alate političke komunikacije koriste odabrane stranke u digitalnom prostoru;
3. utvrditi na koji način postižu sinergiju komunikacijskih aktivnosti u digitalnom prostoru;
4. utvrditi na koji način integriraju svoje javnosti u digitalne komunikacijske aktivnosti stranaka;
5. utvrditi koja je uloga politika (*policy paper*) u digitalnoj komunikaciji izabranih stranaka;
6. utvrditi provode li se digitalne komunikacijske aktivnosti odabranih stranaka prema definiranoj komunikacijskoj strategiji/planu ili neplanirano.

2. 4. Istraživačka pitanja i hipoteze

Ovaj rad je nastojao odgovoriti na istraživačka pitanja koja su u direktnoj poveznici s prethodno definiranim ciljevima istraživanja. Hipoteze koje će ovaj rad obraniti ili oboriti su sljedeće.

1. Najjače stranke u Srbiji i Hrvatskoj primjenjuju slične komunikacijske obrasce i nisu upoznate s konceptom integriranih komunikacija.
2. Najjače stranke u Srbiji i Hrvatskoj ne primjenjuju koncept integriranih komunikacija u političkom djelovanju.
3. Najjače stranke koriste sadržaj politika (*policy paper*) kao sredstvo komunikacije, a ne kao svrhu političkog djelovanja.
4. Najjače stranke u Srbiji i Hrvatskoj ne provode komunikacijske aktivnosti prema definiranoj komunikacijskoj strategiji/planu.

2. 5. Metodologija istraživanja

S obzirom na političku snagu koju su pokazale na posljednjim nacionalnim izborima, u ovom je radu analizirana digitalna komunikacija SNS-a, SPS-a, HDZ-a i SDP-a u cilju istraživanja primjene koncepta integriranih komunikacija u političkim komunikacijama najutjecajnijih stranaka u Hrvatskoj i Srbiji. Teorijski okvir koji je korišten u istraživanju jest onaj iz knjige *Integrated Marketing Communications* Picktona i Broderick, posebice način postizanja sinergije komunikacijskih aktivnosti kroz 4C učinke IMK-a (2005: 28-29). Pri tome je korištena metoda e-mailom distribuiranoga upitnika, analiza sadržaja hiperteksta (*content analysis of hypertext*), odnosno sadržaja mrežnih stranica odabranih stranaka te najzad usporedba odgovora na upitnik s analizom sadržaja hiperteksta.

Svim strankama upitnik je upućen 10. kolovoza 2016. godine i to na službene e-mail adrese sa zamolbom da odgovore pošalju putem e-maila u roku deset (10) dana. Par dana nakon slanja upitnika sve su stranke kontaktirane putem telefona. Jedina stranka s kojom nije uspostavljen nikakav kontakt je SNS. Od četiri odabrane stranke, dvije su poslale odgovor na upitnik – SDP i SNS.

Upitnik se sastojao od sljedećih deset pitanja na koje su stranke mogle odgovoriti odabirom jednog ili više ponuđenih odgovora:

1. Jeste li upoznati s konceptom integriranih (marketinških) komunikacija?
2. Primjenjuje li Vaša stranka integrirane komunikacije u svom političkom djelovanju?
3. Koliko dugo Vaša stranka primjenjuje integrirane komunikacije?
4. Ima li Vaša stranka komunikacijsku strategiju ili komunikacijski plan i provodi li ju/ga?
5. Planira li Vaša stranka koordinirano (istovremeno i sinergijski) oglasne/reklamne i aktivnosti odnosa s javnošću (različiti događaji: tiskovne konferencije i skupovi, intervjui, reportaže, ulične akcije, aktivnosti na društvenim mrežama i sl.) i tko na tome radi?
6. Na koji način osiguravate koherentnost komunikacijskih aktivnosti, odnosno da su različite komunikacijske aktivnosti logički povezane? (odaberite točan odgovor)
  - a) Odabirom onih komunikacijskih aktivnosti koje su potpuno logički usklađene s jednostavnom i pamtljivom porukom komunikacije
  - b) Osmišljavanjem vizualno i verbalno atraktivne i nepromjenjive poruke koja se nimalo ne mijenja bez obzira na različite medije koje koristite
  - c) Na drugi način (navedite koji)
7. Na koji način osiguravate konzistentnost/postojanost mnogobrojnih komunikacijskih poruka koje plasirate, odnosno kako osiguravate da te poruke nisu međusobno kontradiktorne (u suprotnosti jedne s drugima)? (odaberite točan odgovor)
  - a) Jednostavnost, razumljivost i univerzalnost poruke nam omogućava laku prilagodbu poruke svakom mediju koji koristimo
  - b) Discipliniranom provedbom komunikacijske strategije koja onemogućava 'iskakanje' iz dogovorenog okvira sadržaja poruke
  - c) Na drugi način (navedite koji)

8. Na koji način osiguravate da sve Vaše komunikacijske aktivnosti postižu sinergijske učinke, odnosno da je njihov zbroj veći od pojedinačnih učinaka komunikacije? (odaberite točan odgovor)
  - a) Djelomičnom, vrlo promišljenom modifikacijom poruke ovisno o ciljanim javnostima kojima se obraćamo – segmentacijom javnosti i prilagodbom poruke različitim javnostima
  - b) Strateški promišljenom paralelnom provedbom reklamnih i komunikacijskih aktivnosti iz djelokruga odnosa s javnošću sukladno planiranom vremenskom tijeku aktivnosti
  - c) Na drugi način (navedite koji)
9. Imaju li Vaše komunikacijske aktivnosti kontinuitet, odnosno provodite li neke komunikacijske aktivnosti kroz dulje razdoblje?
10. Koje od sljedećih taktika integracije publike (Vaših ciljanih javnosti) koristite u komunikaciji stranke? (odaberite jedan ili više točnih odgovora)
  - a) dijelimo stranački promotivni materijal (bedževe, kape, vrećice, majice, vjetrovke, zastavice, olovke, blokove, upaljače i sl.)
  - b) organiziramo rasprave s građanima oko naših politika ili programa (putem javnih skupova, objavom tih političkih sadržaja na internetu i otvaranjem e-rasprave o tim dokumentima)
  - c) komuniciramo potpuno otvoreno sa svim javnostima putem društvenih mreža (*Twitter*, *Facebook* i dr.)
  - d) organiziramo javne natječaje (komunikacijske aktivnosti, stranačke politike) na koje se mogu javiti građani koji nisu članovi/ice stranke
  - e) organiziramo skupove/različite evente koji su otvoreni za zainteresirane građane, ne samo za članove/ice stranke
  - f) koristimo (IT) platforme za interaktivnu komunikaciju s građanima (zabavne igre, kvizovi i sl.)
  - g) osmišljavamo stranačke dokumente i događaje (npr. izložbe na otvorenom) na način da u njihovo korištenje i interakciju integriramo građane
  - h) nešto drugo, navesti što.

Prilikom analize sadržaja hiperteksta, odnosno sadržaja mrežnih stranica odabranih stranaka, naglasak je bio na sljedećim elementima:

- 1) struktura mrežnih stranica, odnosno organizacija sadržaja na mrežnim stranicama;
- 2) koje instrumente političke komunikacije koriste analizirane stranke;
- 3) postoji li mogućnost dvosmjerne komunikacije za posjetitelje te ukoliko postoji;
- 4) na koji se način ostvaruje dvosmjerna komunikacija putem stranačkih mrežnih stranica;
- 5) upućuju li mrežne stranice stranaka na korištenje društvenih mreža i kojih;
- 6) preklapa li se sadržaj s mrežnih stranica s objavama na društvenim mrežama i koriste li stranke društvene mreže za objavu i raspravu o *policy* dokumentima;
- 7) koriste li stranke društvene mreže kao tehnološki naprednu oglasnu ploču ili kao kanal za uspostavu dvosmjerne komunikacije s ciljanim javnostima i njihovu integraciju u komunikacijske aktivnosti stranke;

8) kolika je aktivnost stranaka na društvenim mrežama i kolika je njihova uspješnost prema brojčanim pokazateljima.

Nakon analize sadržaja hiperteksta provedena je usporedba rezultata analize s odgovorima iz upitnika onih stranaka koje su odgovorile na upitnik.

3. Analiza odgovora iz upitnika i sadržaja digitalne političke komunikacije

3. 1. Upitnik

Upitnikom je provjeravana percepcija samih političkih stranaka o vlastitoj komunikacijskoj praksi te njihova informiranost o konceptu integriranih komunikacija. Dobiveni odgovori prezentirani su u *Tablici 1.*

Tablica 1. Odgovori na upitnik SPS-a i SDP-a

Pitanje	SPS	SDP
1)	Da	Da
2)	Da	Da
3)	8 godina, od 2008. godine	9. godina
4)	Da, provodi	Da, provodi
5)	Da, tim iz stranke	Da, tim iz stranke u suradnji s vanjskim konzultantima
6)	Odabirom komunikacijskih aktivnosti koje su potpuno logički usklađene s jednostavnom i pamtljivom porukom komunikacije	Odabirom komunikacijskih aktivnosti koje su potpuno logički usklađene s jednostavnom i pamtljivom porukom komunikacije
7)	Jednostavnost, razumljivost i univerzalnost poruke nam omogućava laku prilagodbu poruke svakom mediju koji koristimo	Discipliniranom provedbom komunikacijske strategije koja onemogućava 'iskakanje' iz dogovorenog okvira sadržaja poruke
8)	Djelomičnom, vrlo promišljenom modifikacijom poruke ovisno o ciljanim javnostima kojima se obraćamo – segmentacijom javnosti i prilagodbom poruke različitim javnostima	Strateški promišljenom paralelnom provedbom reklamnih i komunikacijskih aktivnosti iz djelokruga odnosa s javnošću sukladno planiranom vremenskom tijeku aktivnosti
9)	Da	Da

Pitanje	SPS	SDP
10)	Organiziramo rasprave s građanima oko naših politika ili programa (putem javnih skupova, objavom tih političkih sadržaja na internetu i otvaranjem e-rasprave o tim dokumentima)	<p>Dijelimo stranački promotivni materijal (bedževe, kape, vrećice, majice, vjetrovke, zastavice, olovke, blokove, upaljače i sl.)</p> <p>Organiziramo rasprave s građanima oko naših politika ili programa (putem javnih skupova, objavom tih političkih sadržaja na internetu i otvaranjem e-rasprave o tim dokumentima)</p> <p>Komuniciramo potpuno otvoreno sa svim javnostima putem društvenih mreža (<i>Twitter, Facebook</i> i dr.)</p> <p>Organiziramo skupove/različite evente koji su otvoreni za zainteresirane građane, ne samo za članove/ice stranke</p> <p>Osmišljavamo stranačke dokumente i događaje (na pr. izložbe na otvorenom) na način da u njihovo korištenje i interakciju integriramo građane</p>

Izvor: autorica

3. 2. Analiza sadržaja hiperteksta

Analizom sadržaja hiperteksta provjeravano je koje instrumente političke komunikacije koriste analizirane stranke, postižu li ti instrumenti sinergiju, odnosno proizvode li 4C učinak integriranih komunikacija. Dobiveni rezultati prezentirani su u *Tablici 2*.

Tablica 2. Analiza sadržaja hiperteksta SPS-a, SNS-a, HDZ-a i SDP-a

	SPS	SNS	HDZ	SDP
Organizacija sadržaja mrežnih stranica	Naslovna, Vijesti, Dokumenti, Organizacija, Zastupnička grupa, Socijalistička omladina, Forum žena, Povijest, Kontakt	Naslovna, Novosti, Press centar, O nama, Kontakt, Pristupnica	Naslovna, Mi smo, Kontakti, Odbori, Organizacije, Vijesti, Moj HDZ	Naslovna, Uključi se, Reci nam, Politike, Vijesti, Naši ljudi, O SDP-u, Plan21, Koalicija Hrvatska raste
Mogućnost dvosmjerne komunikacije za posjetitelje	Navedeni kontakti centrale i stranačkih organizacija Ne	Navedeni kontakti centrale i stranačkih organizacija Ne	Navedeni kontakti centrale i stranačkih organizacija Ne	Da

	SPS	SNS	HDZ	SDP
Na koji se način ostvaruje dvosmjerna komunikacija	Ne ostvaruje se	Ne ostvaruje se	Ne ostvaruje se	Stranka na nekoliko mjesta (Uključi se, Reci nam, politike) poziva građane da se uključe u aktivnosti stranke. Poseban dio stranice namijenjen je pričama običnih građana, a te su priče svjedočanstva o tome na koji su se način mjere politike SDP-ove Vlade odrazile na njihov život.
Upućuju li mrežne stranice stranaka na korištenje društvenih mreža i kojih	Da RSS, Facebook, Twitter, Instagram	Da Twitter, Facebook, YouTube, RSS	Da Twitter, Facebook, YouTube, Google+	Da Twitter, Facebook, Flickr, YouTube
Preklapanje mrežnih sadržaja s objavama na društvenim mrežama te korištenje društvenih mreža za raspravu o <i>policy</i> dokumentima	Sadržaji se preklapaju Nema rasprave o <i>policy</i> dokumentima	Sadržaji se preklapaju Nema rasprave o <i>policy</i> dokumentima	Sadržaji se preklapaju Nema rasprave o <i>policy</i> dokumentima	Sadržaji se preklapaju Nema rasprave o <i>policy</i> dokumentima
Korištenje društvenih mreža kao oglasnih ploču ili kanala dvosmjerne komunikacije	Društvene mreže se koriste kao oglasna ploča	Društvene mreže se koriste kao oglasna ploča	Društvene mreže se koriste kao oglasna ploča	Društvene mreže se koriste kao oglasna ploča
Aktivnost stranaka na društvenim mrežama	Twitter na dan 26. kolovoza 2016.: 5177 <i>tweetova</i> , slijede 571 korisnika, SPS prati 11 tisuća korisnika, imaju 1151 lajkova. Podaci s Facebooka nisu dostupni	Twitter: 8077 <i>tweetova</i> , prati 1291 korisnika, ima 25000 sljedbenika i 2639 lajkova – podaci od 25. kolovoza 2016. Facebook: 3090 ljudi komunicira na stranici, a 116312 je ukupan broj oznaka „svida mi se“ za stranicu YouTube: jedna do pet objava tjedno	Twitter od 26. kolovoza 2016.: 5279 <i>tweetova</i> , 632 korisnika prate, 4702 sljedbenika i 2220 lajkova. Facebooka na dan 26. kolovoza 2016.: 11381 ljudi komunicira putem stranice, 53819 je ukupan broj oznaka “svida mi se”. Komunikacija dinamičnija na Facebooku, no na Twitter	Twitter na dan 26. kolovoza 2016.: 6294 <i>tweetova</i> , 2195 korisnika prate, 6529 korisnika prate 330 lajkova. Facebook od 26. kolovoza 2016.: 4597 ljudi komunicira putem stranice, 35767 je ukupan broj oznaka „svida mi se“ za stranicu.

3. 3. Socijalistička partija Srbije

Iz sadržaja objavljenih na mrežnim stranicama SPS-a (SPS, 2016) javnost se može upoznati s poviješću, programom (dokument od 49 stranica), statutom, organizacijskom strukturom, vodstvom, političkom vizijom (deklaracijom) stranke za razdoblje do 2020. godine, sastavom izbornih lista za posljednja dva izborna ciklusa, financijskim i revizijskim izvješćem, aktivnostima Kluba zastupnika SPS-a (poslaničkog kluba), vodstvom, dokumentima i aktivnostima Foruma žena SPS-a i Socijalističke omladine te s komunikacijskim aktivnostima stranke i lidera stranka na nacionalnoj i lokalnim razinama. Stranku je utemeljio prvi predsjednik Slobodan Milošević 1990. godine, a stranka se predstavlja kao stranka koja:

je profilirana kao moderna, državotvorna partija ljevice čije programske osnove su socijalna pravda i demokratski socijalizam. SPS je opredijeljena za tržišnu ekonomiju i socijalnu pravdu, privatizaciju privrede, demokratizaciju društva i integraciju naše zemlje u Europsku uniju (SPS, 2016).

Stranka se zalaže za jedinstvenu Srbiju u čijem sastavu bi kao autonomne cjeline bile Vojvodina te Kosovo i Metohija. „SPS je za jedinstvenu Srbiju sa dvije autonomne pokrajine i za njihovu punu afirmaciju, a protiv je cijepanja i federalizacije Srbije“ (SPS, 2013). Zalažu se za miroljubivo ostvarenje tog cilja.

Iz analize sadržaja vidljivo je da se na mrežnim stranicama stranke objavljuju bez razlike svi sadržaji koji imaju veze s aktivnostima lidera stranke, ponajviše predsjednika Ivice Dačića i članova/ica Predsjedništva stranke, bez obzira radi li se o usko stranačkim aktivnostima ili njihovim aktivnostima kao Vladinih dužnosnika. Što se tiče sadržaja objava dominiraju svakodnevne reakcije na dnevno-političke događaje (odnosi unutar srbijanske vlade, odnos prema prvom predsjedniku SPS-a Slobodanu Miloševiću, odnosi s Hrvatskom, susreti Dačića s diplomatima, energetska sigurnost Srbije, itd.). To je i najdinamičniji dio mrežnih stranica SPS-a. Kada je riječ o stranačkim priopćenjima zamjetna je daleko rjeđa dinamika objava (jedanput, maksimalno dva puta mjesečno), a što se tiče sadržaja priopćenja radi se o stranačkim reakcijama na izjave političara iz konkurentskih stranaka, kritici političkih konkurenata, informacijama o međunarodnoj suradnji sa sestrinskim političkim organizacijama, čestitkama u povodu praznika, informacijama o rezultatima unutarstranačkih izbora i sl. Vidljiv je izostanak dokumenata koji obrađuju stavove stranke po područjima (sektorske politike, *policy* dokumenti) što govori o izostanku proaktivne strateške političke komunikacije. Komunikacija je dominantno reaktivna, komentiraju se i kritiziraju izjave ili postupci političkih konkurenata. SPS je aktivan na nekoliko društvenih mreža (*Twitter*, *Facebook*, *RSS*, *Instagram*), ali ta komunikacija je, kao i na mrežnim stranicama stranke, jednosmjerna, nema dijaloga i interakcije s korisnicima. Primjerice, sadržaj SPS-a na omiljenoj društvenoj mreži političara i političkih stranaka *Twitteru* se svodi na objave formalnih stranačkih *tweetova* i *retweetova* sadržaja koje objavljuju dužnosnici/e stranke bez ambicije da se u komunikacijske aktivnosti stranke integriraju simpatizeri ili ciljane javnosti.

Iz dostupnih podataka stječe se dojam da SPS nije uspješan u *agenda settingu* (nametanju neke političke teme), iz sadržaja su vidljivi pokušaji *framinga*, odnosno uokviravanja neke političke teme u za stranku poželjan i prihvatljiv okvir, vidljivi su sadržaji koji ukazuju na konstruiranje spektakla. SPS

koristi metode pakiranja politike putem brendiranja istaknutih dužnosnika stranke (ponajviše Ivice Dačića te pojedinih članova/ica Predsjedništva), na mrežnim stranici stranke nema informacija o klasičnim političkim oglasima (reklame, video-spotovi i sl.). SPS na mrežnim stranicama nije objavio nijednu informaciju o svojim političkim informativnim kampanjama, ali je vidljivo da stranka radi na stvaranju pseudodogađaja. Klasični alati odnosa s javnošću se koriste povremeno (priopćenja, intervjui, press konferencije). Iako stranka svoju komunikaciju sama predstavlja kao integriranu iz analize dostupnih sadržaja stječe se zaključak da komunikacija nije koherentna, jest konzistentna, djelomično je komplementarna i nije kontinuirana te da slijedom toga nije međusobno integrirana i ne proizvodi sinergijski efekt.

3. 4. Srpska napredna stranka – SNS

Prema sadržaju dostupnom na mrežnim stranicama SNS je politička organizacija jasnog demokratskog opredjeljenja, čiji je cilj provođenje državotvorne politike, zaštita vitalnih nacionalnih interesa, unaprjeđenje ljudskih prava, realan i ubrzan ekonomski razvoj. Srpska napredna stranka se zalaže za ulazak Srbije u Europsku uniju, ali i za blisku suradnju s Ruskom Federacijom, Sjedinjenim Američkim Državama, Kinom, Japanom i zemljama trećeg svijeta koje postaju sve značajniji nosilac svjetskog razvoja (SNS, 2016).

Program SNS-a je znatno opširniji dokument od programa SPS-a i obuhvaća 135 stranica. Osim programa, na mrežnim stranica SNS-a mogu se pronaći i statut, informacije o ustroju i čelništvu stranke, aktivnostima stranke i dužnosnicima stranke, arhiva isječaka iz medija, informacije o međunarodnim aktivnostima SNS-a, aktivnostima zastupnika/ica (*poslanika/ica*) u Narodnoj skupštini Srbije te najave (koje nisu ažurirane). Slično kao i kod mrežnih stranica SPS-a, niti SNS ne radi nikakvu distinkciju između stranačkih aktivnosti dužnosnika SNS-a, i njihovih aktivnosti kao premijera i članova Vlade. S obzirom na činjenicu da se radi o vodećoj i vladajućoj stranci u Srbiji komunikacija je proaktivna i uglavnom pozitivno intonirana prema potezima Vlade. Priopćenja variraju u sadržaju od klasičnih političkih informacija o političkoj suradnji koje se upućuju u ime stranke, do osobnih komentara, isprika ili izjava dužnosnika/ica SNS-a, ponajviše parlamentarnih zastupnika. Dinamika objava je do maksimalno deset mjesečno. Za razliku od sadržaja na naslovnici mrežnih stranica, u priopćenjima dominira negativna politička komunikacija, uglavnom kritike i napadi na političke konkurente ili političare iz drugih država. Poseban dio mrežnih stranica SNS-a posvećen je medijskom centru u sklopu kojeg se nalazi i stranačko glasilo – *SNS Informator*. Slično SPS-u, i SNS je aktivan na društvenim mrežama (*Twitter*, *YouTube*, *Facebook*, RSS). Sadržaj koji stranka objavljuje na *Facebooku* se velikim dijelom preklapa sa sadržajem na mrežnim stranicama. Na *Facebooku* nema puno rasprave i dijaloga. Uglavnom se radi o pohvalama ili rjeđe kritikama politike stranke ili vodstva države, ali stranka u pravilu ne polemizira s korisnicima. SNS na *YouTube* diže video-isječke s intervjuima ili izjavama dužnosnika stranke, u pravilu Aleksandra Vučića te sporadično drugih dužnosnika ili dužnosnica stranke. Dinamika objavljivanja na *YouTubeu* je jedna do pet objava tjedno. Broj prikaza jako oscilira. Najemitiraniji sadržaj datira od prije četiri godine i radi se o prikazu zabranjenog videa u Srbiji iz 2012. u kojem se predizborno negativno prikazuje vladavina Borisa Tadića. Taj je sadržaj prikazan 438.278 puta. Stranačko glasilo *Informator* je

proaktivno i pozitivno intonirano, te objavljuje sadržaje o stranačkim aktivnostima te aktivnostima dužnosnika Vlade iz kvote SNS-a.

Iz dostupnih podataka stječe se dojam da je SNS kao vodeća i vladajuća stranka u Srbiji uspješan u *agenda settingu*, kao i u *framingu*. Stranka objavljuje sadržaje koji ukazuju na konstruiranje spektakla (kontinuirano izvještavanje o novostima iz života stranke te dužnosnika stranke, prisutno je i stalno konstruiranje i rekonstruiranje društvenih problema, kriza, neprijatelja i vođa). SNS koristi metode pakiranja politike putem brendiranja istaknutih dužnosnika stranke (ponajviše Aleksandra Vučića, ali i ministara i zastupnika), na samim mrežnim stranicama stranke nema informacija o klasičnim političkim oglasima (reklame, video-spotovi i sl.), ali ih je moguće pronaći na stranačkom *YouTubeu* i društvenim mrežama (*Facebook*). SNS na mrežnim stranicama objavljuje informacije o Vladinim političkim informativnim kampanjama koje se izjednačavaju sa stranačkim, a vidljivo je i da stranka stvara pseudodogađaje. Klasični alati odnosa s javnošću se koriste kontinuirano i redovito (priopćenja, intervjui, tiskovne konferencije).

Iz analize dostupnih sadržaja vidljivo je da komunikacija SNS-a nastoji biti koherentna, konzistentna, komplementarna i kontinuirana. Imajući na umu činjenicu da je politička komunikacija ključna za postizanje izbornog rezultata, mogli bismo zaključiti da takva komunikacija proizvodi sinergijski efekt iako na temelju dostupnih podataka nije moguće stvoriti zaključak o uspješnosti integriranja ciljanih javnosti u komunikacijske aktivnosti stranke.

3. 5. Socijaldemokratska partija Hrvatske

Za razliku od SPS-a i SNS-a, SDP (2016) na svojim mrežnim stranicama ne predstavlja stranku kroz sažeti ideološki profil. Lijevo opredjeljenje stranke ilustrira se korištenjem crvene boje. Među dokumentima stranke nalazi se statut, ali nema općeg programa stranke. Od programskih dokumenata dostupni su izborni programi za prijevremene izbore 2016., redovite parlamentarne izbore 2015. te izborni program s kojim je koalicija okupljena oko SDP-a osvojila izbore na redovitim parlamentarnim izborima 2011. godine. Mrežne stranice SDP-a razlikuju se od onih SPS-a i SNS-a drugačijom organizacijom stranica, daleko su preglednije i jednostavnije za korištenje, modernije. Stranka na mnogim mjestima poziva zainteresiranu javnost i građane da se uključe u aktivnosti stranke, ne samo ispunjavanjem pristupnice, već i uključivanjem u raspravu o pojedinim segmentima programa, politike, u komentiranje i iznošenje mišljenja. Poseban dio stranice namijenjen je pričama običnih građana, a te su priče svjedočanstva o tome na koji su se način mjere politike SDP-ove vlade odrazile na njihov (svakodnevni) život. I mrežne stranice SDP-a informiraju o organizacijskoj strukturi stranke te vodstvu, kao i o aktualnim događajima. U rubrikama „Aktualno“, „Najave“ i „Press“ ima dosta preklapanja. U rubrici „Audio“ nalaze se audio-snimke izjava (najčešće s tiskovnih konferencija) dužnosnika stranke. U rubrici „Video“ nalaze se video-zapisi izjava dužnosnika stranke, najčešće predsjednika Zorana Milanovića. „Reci nam“ je dio SDP-ove mrežne stranice gdje se građane poziva da iznesu, napišu ideje, mišljenja i komentare i tako se pridruže stranci u razgovoru i borbi za bolju Hrvatsku. SDP kombinira pozitivnu i negativnu komunikaciju, u podjednako mjeri se iznose vlastiti stavovi i kritiziraju

stavovi konkurencije ili drugih političkih aktera. Dinamika objavljivanja novosti/priopćenja je jedna do dvije na dan.

SDP je aktivan na društvenim mrežama (*Facebook, Twitter, Flickr, YouTube*) (v. SDP Facebook, 2016). Komunikacija je dominantno jednosmjerna i svodi se na dizanje *tweetova* o aktivnostima dužnosnika stranke.

Iz dostupnih podataka stječe se dojam da je SDP uspješan u *agenda settingu* (nametanju neke političke teme), kao i u *framingu*. Stranka objavljuje sadržaje koji ukazuju na konstruiranje spektakla. SDP koristi metode pakiranja politike putem brendiranja istaknutih dužnosnika stranke (Zoran Milanović, ali i bivših ministara i zastupnika), na mrežnoj stranici stranke dostupne su i reklame i video-spotovi, baš kao i na *YouTubeu* i društvenim mrežama. SDP nema vidljivih političko-informativnih kampanjama, ali je vidljivo stvaranje pseudodogađaja. Klasični alati odnosa s javnošću se koriste kontinuirano i redovito (priopćenja, intervjui, press konferencije).

Iz analize dostupnih sadržaja vidljivo je da komunikacija SDP-a nastoji biti koherentna, konzistentna, komplementarna i kontinuirana, stranka vidljivo i aktivno radi na integriranju ciljanih javnosti u svoje aktivnosti, no na temelju dostupnih podataka nije moguće stvoriti zaključak o samoj uspješnosti tog integriranja i postizanju sinergije komunikacijskih aktivnosti.

3. 6. Hrvatska demokratska zajednica

Mrežne stranice HDZ-a sličnije su onima SNS-a i SPS-a no onima SDP-a. Na njima se nalaze informacije o povijesti, statutu, izbornom programu, izbornim listama, utemeljitelju HDZ-a Franji Tuđmanu, organizacijskoj strukturi, vodstvu, financijska izvješća te vijesti o komunikacijskim aktivnostima stranke i lidera stranke. Vijesti su rangirane na nacionalne, lokalne, vijesti iz Europskog parlamenta i Hrvatskog sabora, Hrvati izvan RH i na najave. Najave, slično kao i kod SNS-a, nisu ažurirane. Naslovnica je slično strukturirana kao ona SNS-a. Na naslovnici se mogu pronaći video-isječci s izbornom reklamom i video-izjavama čelnika stranke, ali i tekstualne vijesti. Fokus je na aktivnostima iz izborne parlamentarne kampanje. Dominiraju sadržaji s novim predsjednikom HDZ-a Andrejom Plenkovićem. HDZ, poput SDP-a, kombinira negativnu i pozitivnu komunikaciju, odnosno podjednako kritizira političke konkurente i predstavlja političke stavove stranke.

Hrvatska demokratska zajednica se na mrežnim stranicama predstavlja kao „središnja stranka hrvatskog naroda s jasnim programskim ciljevima, koja zastupa interese građana čija se uvjerenja temelje na načelima demokracije i kršćanskim vrednotama, što je i stečevina europskog civilizacijskog kruga“ (HDZ, 2016).

Za razliku od SDP-a, HDZ na svojim mrežnim stranicama ne nastoji integrirati građane ili svoje ciljane javnosti u komunikacijske aktivnosti stranke. Ne nudi se dijalog i razmjena mišljenja o stavovima stranke. Komunikacija je dominantno jednosmjerna. Ni HDZ, baš kao ni SNS i SPS, na mrežnim stranicama ne nudi sektorske politike putem tzv. *policy paper*a, no sam izborni program koji obuhvaća 108 stranica je strukturiran kao kompilacija pojedinih sektorskih politika („Poslovno okruženje, poduzetništvo i investicije“; „Obrazovanje, znanost i sport“; „Gospodarstvo, poljoprivreda

i ruralni razvoj“; „Kreiranje radnih mjesta i zapošljavanje“; „Demografska obnova, obitelj i mladi“; „Javna uprava, pravna sigurnost i borba protiv korupcije“; „Javne financije i monetarna politika“; „Ravnomjieran razvoj svih krajeva Hrvatske“; „Zaštita socijalno najugroženijih, zdravstvo, solidarnost i partnerstva“; „Bogatstvo hrvatskog društva u Europi“; „Nacionalna sigurnost i obrana“; „Europska Hrvatska i vanjska politika“). Ni na mrežnim stranicama HDZ-a, baš kao ni na mrežnim stranicama SDP-a nema općega programa stranke.

Mrežne stranice HDZ-a upućuju (na dnu stranice i vrlo diskretno) da je HDZ aktivan i na društvenim mrežama (*Twitter, Facebook, YouTube, Google+*). U sklopu HDZ-ovih mrežnih stranica nalazi se rubrika „Multimedija“ u sklopu koje se nalaze reklamni spotovi i video-isječci s izjavama i televizijskim nastupima čelnika stranke. Reklamne spotove i video-isječke HDZ nudi i putem *YouTubea, Google+, Facebooka i Twittera*. Komunikacija HDZ je dinamičnija na *Facebooku*, no na *Twitteru* (v. HDZ Twitter, 2016).

Iz dostupnih podataka stječe se dojam da je i HDZ uspješan i u *agenda settingu* i u *framingu*. Stranka na internetu objavljuje sadržaje koji ukazuju na konstruiranje spektakla. HDZ, poput SDP-a, također koristi metode pakiranja politike putem brendiranja istaknutih dužnosnika stranke (dominantno Andrej Plenković i njemu najbliži suradnici), na mrežnoj stranici stranke dostupne su i reklame i video-spotovi, baš kao i na društvenim mrežama. Ni HDZ nema vidljivih političko-informativnih kampanjama, ali poput drugih političkih stranaka vrijedno radi na stvaranju pseudodogađaja. Klasični alati odnosa s javnošću se koriste kontinuirano i redovito (priopćenja, intervjui, press konferencije).

Iz analize dostupnih sadržaja vidljivo je da komunikacija HDZ-a nastoji biti koherentna, konzistentna, komplementarna i kontinuirana. HDZ na mrežnim stranicama ne koristi alate za integriranje svojih javnosti u aktivnosti stranke, no na društvenim mrežama nastoji uspostaviti dijalog sa ciljanim javnostima, simpatizerima i građanima. Na temelju dostupnih podataka nije moguće stvoriti zaključak o samoj uspješnosti integriranja javnosti u komunikacijske aktivnosti stranke, kao ni o postizanju sinergijskog učinka komunikacije.

4. Usporedba podataka i sažimanje

Analiza dobivenih odgovora te sadržaja hiperteksta (digitalnih komunikacija odabranih stranaka) upućuje na zaključak da vodeće stranke u Srbiji i Hrvatskoj jesu upoznate s konceptom integriranih komunikacija, ali ovaj koncept, suprotno odgovorima stranaka, nije zaživio u političkoj praksi. Najdalje u primjeni koncepta integriranih komunikacija od svih analiziranih stranaka otišla je Socijaldemokratska partija Hrvatske (SDP), a to je vidljivo iz sadržaja i koncepta mrežne stranice stranke (stavljanje fokusa na uspostavu dijaloga sa zainteresiranom javnošću i građanima, rubrike „Tvoja priča“ i „Reci nam“). Kod drugih stranaka nije primjetna želja za uspostavljanjem dvosmjerne komunikacije sa zainteresiranim javnostima i građanima te na taj način integriranja građana u aktivnosti stranke.

Sve analizirane stranke društvene mreže koriste kao tehnološki napredne oglasne ploče na koje se postavljaju informacije o aktivnostima ili stavovima stranke o pojedinim pitanjima, ili ih stranke

pak koriste kao sredstvo kritike političke konkurencije bez stvarne ambicije da te platforme budu sredstva za uspostavu dvosmjerne komunikacije. Potencijal društvenih mreža se u pravilu ne koristi za detaljnije informiranje zainteresirane javnosti i mogućih birača o političkim stavovima stranke. Na društvenim mrežama analiziranih stranaka nisu zamijećeni pokušaji integriranja ciljanih javnosti uz pomoć drugih interaktivnih sadržaja koje omogućava digitalna komunikacija (političke zabavne igre, ankete, natječaji i sl.).

Sadržaji koji se objavljuju na društvenim stranicama analiziranih stranaka gotovo su identični sadržajima koji se objavljuju na mrežnim stranicama stranaka i to se čini mehanički, bez prilagodbe poruke i sadržaja specifičnom mediju na koji se poruka plasira. Istovjetnost sadržaja poruke koja se plasira na sve komunikacijske platforme vjerojatno je odraz uvjerenja stranačkih komunikatora da se na taj način osigurava koherentnost i konzistentnost poruke. Za razliku od prve kampanje Baracka Obame kojom su dominirale tri ključne jednostavne poruke: „nada“, „promjena“ i „akcija“ koje su postale mantrane kampanje i na taj se način u potpunosti identificirale s predsjedničkim kandidatom Obamom, analiziranim strankama to nije uspjelo zbog nedosljedne i neinventivne aplikacije poruka kampanje. Slogan izborne kampanje HDZ-a bio je „Vjerodostojno“, Narodne koalicije koju predvodi SDP bio je „Siguran smjer za Hrvatsku“. Slogan SNS-ove ovogodišnje kampanje bio je „Aleksandar Vučić – Srbija pobjeđuje!“, a SPS-ova koalicija na ovogodišnjim parlamentarnim izborima uopće nije imala slogana. Odluku SPS-ove koalicije da na parlamentarne izbore izađe bez slogana, odnosno glavne poruke kampanje, treba shvatiti kao pokušaj privlačenja pažnje i stvaranje distinkcije u odnosu na političke konkurente, ali i kao simptom ispražnjenosti od konkretnog političkog sadržaja (Valtner, 2016). Što se tiče drugih slogana, njihova sterilnost i emocionalna ispražnjenost nisu uspjeli osigurati poistovjećivanje kampanje i glavne poruke kampanje.

Adekvatnost te emocionalna i kognitivna usklađenost slogana je jedan od ključnih elemenata uspješne kampanje, posebice ukoliko se radi o integriranim komunikacijama. Za IMK je ključan strateški pristup koji podrazumijeva pomno planiranje i discipliniranu provedbu komunikacijske strategije ili plana. Ukoliko je proces komunikacijskog planiranja proveden konzistentno i detaljno, poruka komunikacije reflektirat će taj proces i u jednostavnoj mantri (u jednoj, dvije ili tri riječi), sažimati glavnu ideju strategije ili plana (Percy 2008: 171-191). Emocionalna i kognitivna promašenost slogana ovogodišnjih parlamentarnih kampanja analiziranih stranaka upućuje na zaključak da je ukupni proces planiranja komunikacije proveden nekonzistentno i površno, ili da uopće nije proveden. To ukazuje na izostanak strateškog pristupa koji je glavni indikator, pravi lakmus-papir toga radi li se u konkretnom slučaju o integriranim komunikacijama ili ne. Na izostanak strateškog pristupa u analiziranim digitalnim komunikacijama stranaka ukazuje i nestrukturiranost i nedostatak smislene povezanosti odabranih komunikacijskih cjelina i tema. Sadržaj komunikacije je *ad hoc* odabran, ovisan o prevladavajućim društvenim temama i njihovoj aktualnoj medijskoj obrađenosti (često reaktivan i parazitskih karakteristika), a nije pomno planirana strukturirana ideja koja se tijekom vremenskog tijeka kampanje nadograđuje i razrađuje novim elementima. Stranke koriste instrument *agenda settinga* od prilike do prilike, ne kao jedan od promišljenih alata razrađenog komunikacijskog plana koji ima točno definiranu funkciju unutar veće, strukturirane cjeline. Taj je kampanjski pristup političkoj komunikaciji vidljiv i u odabiru tema, ne samo tijekom izbornih kampanja, već i kod redovite političke komunikacije.

5. Zaključak

Na temelju analize digitalnih komunikacija i usporedbe s podacima iz odgovora na upitnik odabranih stranaka može se zaključiti sljedeće:

1. vodeće stranke u Hrvatskoj i Srbiji upoznate su s postojanjem koncepta integriranih komunikacija;
2. analizirane stranke, izuzev SDP-a, nemaju razrađene taktike integracije zainteresiranih javnosti/potencijalnih birača u komunikacijske aktivnosti stranke;
3. vidljivo je nepostojanje strateškog, planskog pristupa komunikaciji koje je temeljni preduvjet za uspješnu integriranu komunikaciju;
4. iako su stranke aktivne na društvenim mrežama i koriste „nove medije“ koji su važni alati u integriranim komunikacijama, ne koriste puni potencijal ovih platformi jer ih tretiraju kao tehnološki usavršene oglasne ploče, a ne kao kreativan medij za uspostavu dvosmjerne komunikacije i medij za složeniju raspravu o političkim programima;
5. konzistentnost i koherentnost komunikacije nastoji se postići mehaničkom reprodukcijom istog sadržaja poruke, a ne njenom kreativnom prilagodbom različitim medijima;
6. vodećim strankama politički programi služe kao sredstvo manipulacije ciljanim javnostima, kao tek jedan od komunikacijskih alata, a ne kao svrha postojanja političke opcije;
7. sve stranke više ili manje uspješno koriste sve instrumente političke komunikacije, ali zbog izostanka strateškog, razrađenog planskog pristupa ne uspijevaju ih integrirati i na taj način postići sinergijske učinke komunikacije;
8. koncept integriranih komunikacija nije zaživio u političkoj praksi vodećih stranaka u Hrvatskoj i Srbiji.

Iako mnoge velike kompanije u Hrvatskoj i Srbiji danas uspješno primjenjuju koncept integriranih komunikacija, ovaj koncept još uvijek, više od 25 godina nakon pojave nije uspio zaživjeti u političkim komunikacijama vodećih stranaka. Razlozi tome mogu se vjerojatno pronaći u nedovoljnoj informiranosti komunikacijskih stručnjaka o ovom konceptu, nevoljkošću pojedinih komunikatora da primjenom ovog koncepta povećavaju opseg posla za jednaki iznos honorara i/ili zbog zahtjevnosti procesa strateškog planiranja kako to sugeriraju teoretičari IMK-a. Treba naglasiti i da primjena koncepta integriranih komunikacija u političkoj komunikaciji nije dobro istražena ni izvan Hrvatske, što može sugerirati kako integrirana komunikacija ipak još uvijek globalno nije zaživjela u političkom kontekstu ili pak na moguću neadekvatnost primjene ovog koncepta u političkim komunikacijama. No, s obzirom na ukupnu akademsku neistraženost primjene ovog koncepta u praksi, ne samo u Hrvatskoj, već i u svijetu, za donošenje relevantnijih zaključaka nužna su daljnja istraživanja i obuhvatna akademska obrada ove teme.

Bibliografija

Alexander, C. J. i Pal, A. L. (2001): *Digitalna demokracija*, Osijek: Pan liber

Dragonfly Effect (2010): How Obama Won with Social Media. <http://dragonflyeffect.com/blog/dragonfly-in-action/case-studies/the-obama-campaign/> (13. travnja 2016.)

Ghiuta, O. A. (2009): Integrated Marketing Communication in Politics? *The Annals of The "Ștefan cel Mare" University Suceava. Fascicle of The Faculty of Economics and Public Administration*, 9 (1-9): 88-93

Habermas, J. (2013): Politička komunikacija u medijskom društvu: da li demokracija još uživa spoznajnu dimenziju? Utjecaj normativne teorije na empirijska istraživanja, *Politička misao*, 50 (2): 145-160

Hacker, K. L. i van Dijk, J. (2000): *Digital Democracy*, London: Sage

Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) (2016): O nama. <http://www.hdz.hr/o-nama> (26. kolovoza 2016.)

Hrvatska demokratska zajednica na *Twitteru* (HDZ Twitter) (2016): HDZ na *Twitteru*. <https://twitter.com/hdz001> (26. kolovoza 2016.)

Index.hr (2016): Novi Crobarometar donosi obrat: Plenkovićev HDZ skoro sustigao SDP. *Index*, 25. srpnja. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/novi-crobarometar-donosi-obrat-plenkovic-ev-hdz-skor-o-sustigao-sdp/908652.aspx> (25. srpnja 2016.)

Kesić, T. (2003): *Integrirana marketinška komunikacija*, Zagreb: Opinio d.o.o.

Kitchen, P. J. i Burgmann, I (2010): Integrated Marketing Communication, u: *Wiley International Encyclopedia of Marketing*, 4. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781444316568.wiem04001/pdf> (15. prosinca 2010.)

Kunczik, M. (2006): *Odnosi s javnošću: koncepti i teorije*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti

Luck, E., Taylor, J. i Moffatt, J. (20120): The social media (r)evolution: Obama's political campaign, *2010 Global Marketing Conference*, 9-12 rujna, Tokio. <http://eprints.qut.edu.au/40840/> (22. ožujka 2011.)

McChesney, R. W. (2014): *Digitalna isključenost*, Zagreb: Multimedijalni institut

Percy, L. (2008): *Strategic Integrated Marketing Communication*, Oxford: Elsevier Inc.

Pickton, D. i Broderick, A. (2005): *Integrated Marketing Communications*, Harlow: Prentice Hall

Robertson, T. (2016): Difference Between Push & Pull Marketing. *Chron*. <http://smallbusiness.chron.com/difference-between-push-pull-marketing-31806.html> (26. kolovoza 2016.)

Socijaldemokratska partija Hrvatske (SDP) (2016): Socijaldemokratska partija Hrvatske. <http://www.sdp.hr/> (26. kolovoza 2016.)

Socijaldemokratska partija Hrvatske na Facebooku (SDP Facebook) (2016): SDP Hrvatske na Facebooku. <https://www.facebook.com/sdphrvatske/likes> (26. kolovoza 2016.)

Socijalistička partija Srbije (SPS) (2013): Socijalistička partija Srbije – Istorija. <http://www.sps.org.rs/istorija/?lang=lat> (13. listopada 2013.)

Socijalistička partija Srbije (SPS) (2016): Socijalistička partija Srbije. <http://www.sps.org.rs/istorija/?lang=lat> (26. kolovoza 2016.)

Srbija izbori (2016a): RIK objavio konačne rezultate – poznato ko će u Skupštinu. <http://www.srbijaizbori.com/article/rik-objavio-kona%C4%8Dne-rezultate-poznato-ko-%C4%87e-u-skup%C5%A1tinu> (6. svibnja 2016.)

Srbija izbori (2016b): Objavljen sastav nove Vlade, osam novih imena. <http://www.srbijaizbori.com/article/objavljen-sastav-nove-vlade-osam-novih-imena> (18. kolovoz 2016.)

Srpska napredna stranka (SNS) (2016): O nama. <https://www.sns.org.rs/lat/o-nama> (26. kolovoza 2016.)

Šiber, I. (2003): *Politički marketing*, Zagreb: Politička kultura

Tomić, Z. (2012): *Osnove političkog komuniciranja*, Mostar: SYNOPSIS d.o.o.

Valtner, L. (2016): Palma: Ne znam koji je slogan koalicije, *Danas.rs*, 13. travnja. http://www.danas.rs/danasrs/politika/_palma_ne_znam_koji_je_slogan_koalicije.56.html?news_id=318976 (13. travnja 2016.)

Velički, D. (2013): Tekuća demokracija i digitalni urođenici – Piratenpartei kao izazov, *Politička misao*, 50 (2): 124-141

Political Parties and Integrated Communication in Croatia and Serbia

MIRELA HOLY

VERN' - University of Applied Sciences, Zagreb
mirela.holy@vern.hr

Integrated Marketing Communication appeared in the 1980s in the United States, and is nowadays, besides companies, also used by political parties, because they recognized the importance of the synergic effects of advertising and public relations, but also of integrating the audience in the activities of the party. This paper makes use of questionnaires and content analysis of hypertext in order to examine whether the most influential political parties in Croatia and Serbia are informed about integrated marketing communication. Furthermore, the article examines whether these parties use integrated communications in their political activities and inquires how and for how long they have been applying this concept.

Keywords: political communication, integrated communication, strategy, synergy, Croatia, Serbia, political party

UDK: 355.01"382"(497.562)"1939/1945"
32"382"(497.562)"1939/1945"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 27. listopada 2016.

Local Memories of Wartime Violence: Commemorating World War Two in Gospić

MILA DRAGOJEVIĆ

Department of Politics, University of the South, Sewanee, TN
midragoj@sewanee.edu

VJERAN PAVLAKOVIĆ

Department of Cultural Studies, University of Rijeka
vpavlakovic@ffri.hr

How do dominant state narratives influence commemorative practices in local communities in different historical periods? We address this question by carrying out a study of World War Two commemorations in Gospić in two distinct periods of a political regime transition. The study is based on the documents from the archive of Gospić, articles from the local paper, existing scholarly publications on this area, as well as reports from state institutions and non-governmental organizations. We also photographed standing monuments and graveyards dating back to World War Two, or collected archival images and documentation of those that were removed or destroyed, in a fifty-kilometer radius around Gospić. We show how the narratives, symbols, and rituals that formed part of commemorations of World War Two violence changed when competing political actors attempted to establish their political legitimacy or gain political support.

Keywords: commemorative practices, collective memory, World War Two, Yugoslavia, Gospić, Lika

April is the cruelest month, breeding
Lilacs out of the dead land, mixing
Memory and desire, stirring
Dull roots with spring rain.
Winter kept us warm, covering
Earth in forgetful snow, feeding
A little life with dried tubers.

T. S. Eliot, *The Waste Land*, 1922

1. Introduction¹

Wartime violence leaves in its wake scores of the dead, some of whom are commemorated and buried with pomp and circumstance, their graves adorned with perceptible tombstones, while others remain buried under a blanket of nature – the sprouting lilacs in the springtime, in T. S. Eliot’s imagery – as an inconvenient reminder of what once occurred on the forgotten fields of death. While many of those who died in wars are commemorated as victims and heroes, the associated commemorative discourse and rituals may continue to reflect the local community’s and broader societal divisions (Bucur, 2009). As David Blight writes in his extensive study of the commemorations and the persisting divisions over the question of racial equality in the aftermath of the American Civil War, it is the unsettled meaning of the past cycles of violence that transforms wartime commemorations into “a set of rituals whereby the dead continue to mingle among the living – in small stone monuments, symbolic bloody shirts, terrorists’ white hoods, patriotic songs and speeches, veterans’ fraternal bonds, women’s Memorial Day committees, and ultimately, in the tangible form of election ballots” (2003: 97).

We build on this scholarship in our attempt to examine the relationship between the state and local communities’ memories of past cycles of violence. In this study, we make a distinction between state-level and local-level commemorative practices and discourses. The distinction between the two is not in the content or the symbolism, but in the direction of influence. Thus, the state-level commemorative practices are initiated and influenced by the political elites at higher levels of state

¹ The authors would like to thank the editors and the anonymous reviewers of Contemporary Issues, the staff at the Croatian State Archives in Gospić, the Croatian Science Foundation (HRZZ) and the University of the South for the Faculty Development grant and the Barclay Ward grant that made this research possible.

administration who are outside of the local community, while the local-level commemorative practices originate either more formally in the local community leadership or more informally in the commemorative practices of local residents. The content of commemorative practices may or may not coincide between the two levels of analysis, and our study examines how dominant state narratives influence commemorative practices in local communities in different historical periods. More specifically, how did the Yugoslav state's strategy of reconciliation and state building based on the socialist ideology manifest itself in the area of Gospić, the largest town in the multiethnic Lika region of Croatia? We carry out a study of World War Two commemorations in this community in two distinct periods of a political regime transition – the period following World War Two, during which the ruling regime consolidated its power, and the period of political liberalization beginning with 1980s and ending with inter-ethnic conflict and political violence following the first multiparty elections in 1990. We conceptualize a transition broadly, as “an interval between one political regime and another,” entailing a change in the government structure of a political system and/or a degree of openness and inclusiveness of a political system (O'Donnell and Schmitter, 1986: 6-8). The direction of the transition may be either toward greater inclusiveness and competition or toward a more authoritarian political system (Dahl, 1971; Linz and Stepan, 1978).

We show how the narratives, symbols, and rituals that formed part of commemorations of World War Two violence in Gospić changed during two periods of regime transitions in the twentieth century as competing political actors attempted to establish their political legitimacy or gain political support. The period following World War Two can be characterized by efforts of political leaders to emphasize collaborative facets of Serb-Croat relations during World War Two (embodied in the slogan “brotherhood and unity”), while de-emphasizing ethnic identities of the victims. These dominant narratives started to change in the period from 1980 to 1990. Civilian victims of interethnic violence began to be acknowledged and commemorated more openly in the context of the rising tensions along ethnic lines and significant political changes occurring both in Croatia and in the broader region of Southeast Europe, enabling the remembrance rituals to be hijacked by the emerging nationalist elite.

One reason for selecting Gospić and Lika as a case study was that this was a multiethnic region with a history of ethnic violence, both during World War Two and in the 1990s.² World War Two on the territory of former Yugoslavia was not a clear-cut struggle between foreign occupiers and a revolutionary guerrilla movement, but a multisided civil war which included a systematic persecution of rival ethnic and religious groups for over four years (Hoare, 2006; Pawlowitch, 2008; Ramet, 2007; Ramet and Listhaug, 2011; Tomasevich, 2001). The area of Gospić, and Lika more generally, was a microcosm of this wartime complexity, as former neighbors from the same towns or nearby villages took arms against each other as a result of their divided allegiances between the Ustaša (a radical

² In the 1990s, Gospić was a strategic city during the Croatian War of Independence (1991-1995, or *Domovinski rat* in Croatian), where the Croatian Army and various paramilitary formations clashed directly with the insurgent Serb military and paramilitary forces of the self-proclaimed *Republika Srpska Krajina* (RSK), as well as the Yugoslav People's Army (JNA), which provided military support to the rebel Serb side. Two prominent incidents involved massive civilian victims including both Croat and Serb ethnicities. On 13 October 1991, Serb paramilitaries killed around forty, mostly Croat, civilians in Široka Kula and surrounding villages. Between 16 and 18 October 1991, around a hundred civilians from Gospić, most of whom were local ethnic Serbs, were rounded up, taken to a remote area, and killed by Croatian military and police formations, presumably as a reprisal for the earlier massacre in Široka Kula.

Croat nationalist movement and terrorist organization which collaborated with Nazi Germany and Fascist Italy), Partisans (a communist-led guerrilla resistance movement fighting against the Ustaša regime, the Axis powers, and other fascist collaborators), and Četniks (local insurgents led by pre-war politicians who promoted a Greater Serb agenda that included horrific reprisal attacks against the Croats in general and Partisans in particular and later collaborated with Fascist Italy).

Throughout this study, we made use of documents from the archive of Gospić, articles from the local paper (*Ličke novine*, which was published as *Lički vjesnik* in the 1980s), existing scholarly publications on this area, as well as reports from state institutions and non-governmental organizations. We also photographed standing monuments and graveyards dating back to World War Two, or collected archival images and documentation of those that were removed or destroyed, in a fifty-kilometer radius around Gospić.

2. Collective Remembrance and Commemorative Practices

We situate our study theoretically and conceptually in the literature of collective memory and collective identity formation (Ballinger, 2003; Blight, 2003; Brown, 2003; Bucur, 2009; Cappelletto, 2005; Connerton, 1989; Halbwachs, 1992; Karge, 2009; Kertzer, 1988; Nora, 1989; Todorova, 2004; Wertsch, 2002; Winter and Sivan, 1999). In this work, we follow James Wertsch in defining collective memory as a socially constructed “mediated remembering,” or “as a form of mediated action, which entails the involvement of active agents and cultural tools” (2002: 13). The actors we outline are political leaders in the new political regime who engage in the “construction” of the dominant commemorative discourse or narrative in order to legitimize their political power (Halbwachs, 1992). “Remembrance” is a term that more accurately refers to the commemorative processes this paper addresses rather than collective memory, because in these processes, the agency, or “action of groups and individuals in the light of day” play a critical role (Winter and Sivan, 1999: 6). Rather than a “passive memory,” which consists of personal recollections that are not communicated or expressed, personal memories matter only “when people enter the public domain and comment about the past – their own personal past, their family past, their national past, and so on – they bring with them images and gestures derived from their broader social experience” (Winter and Sivan, 1999: 6).

Commemorations, along with other political rituals such as rallies, parades, anniversaries, and other mass gatherings, are symbolic public activities that political elites attempt to use to convey their values. David I. Kertzer has written on the prevalence of political rituals, replete with emotional, historical, and national symbols, in various political systems (1988: 2-3). Additionally, the commemorative speech plays a key role in political rituals, and as Titus Ensink and Cristoph Sauer have shown in their discourse analysis of the Warsaw Uprising commemoration, “without a speech, a commemoration cannot come to pass” (2003: 29). In short, the focus of analysis is on the processes of memory formation, such as commemorative practices. By examining commemorations of traumatic events from World War Two we can see how the various administrations adopted different strategies in constructing narratives of that violence, either as examples of Serb-Croat cooperation or as nationalist arguments against multiethnic coexistence of the two peoples.

The scholarship on commemorations honoring certain individuals as heroes or victims suggests that decisions regarding the content and symbolism of remembrance practices may be more likely a product of a combination of the official state policies toward commemorations and memory traces of actual survivors' experiences passed onto future generations in their respective families and local communities (Blight, 2003; Bucur, 2009). This study builds on this notion, emphasized in Maria Bucur's work, that "memory is *always* local" (Bucur, 2009: 3, emphasis in original). Thus, we examine the extent to which local memory traces, or remembrance processes, in the area surrounding the Croatian town of Gospić, such as commemorations of past waves of violence and family narratives, conform with or deviate from the official state policies of a particular political regime that was in power at the time. We particularly focus on comparing two periods in Croatia's history, the period from 1945 to 1980 and the period from 1980 to 1990, when the official policies changed following the death of Josip Broz Tito and the ensuing political and economic crises destabilized the regime.

3. Background: Local Violence in World War Two

After the Axis invasion and dismemberment of Yugoslavia in April 1941, Hitler and Mussolini enabled the Ustaše to establish the Independent State of Croatia (NDH – *Nezavisna Država Hrvatska*) on the territory of what is today Croatia and Bosnia-Herzegovina. The Ustaša regime in Zagreb wasted little time in defining its vision of the Croatian nation-state, rapidly issuing decrees and racial laws (such as the Law on Aryans and non-Aryans enacted on 30 April 1941), stripping Serbs, Jews, Roma, and eventually their political opponents of all of their rights. Mass arrests, persecutions, murders, forced conversions to Catholicism, and deportations followed in the atmosphere created by the newly installed dictatorship. Although apologists of the Ustaše argue the repressive measures were justified because Serbs were rebelling against the state, there is evidence that mass atrocities against Serb civilians in Veljun, Gudovac, and other places in the regions of Lika, Kordun, and Banija took place in the spring of 1941, before any organized uprisings led by communists or Četniks had taken place (Goldstein, 2008: 263-67). It was the Ustaša terror against Serbs that directly fueled the subsequent uprisings.

In the Lika region, Ustaša massacres of Serbs reached their macabre apogee in the summer of 1941. In the horrific aftermath of this violence, the antifascist Partisans had to work exceptionally hard to repair Serb-Croat relations and forge a multiethnic guerrilla movement in the struggle for the "national liberation of the Croat people" (Irvine, 1993: 78). While many Serbs participated in the Partisan movement, others joined the Četniks (especially in the border region between Croatia and Bosnia-Herzegovina), who committed their own atrocities against Croat and Muslim civilians. Interethnic relations had been tense during the interwar period, marked by periods of resistance against the royal Yugoslav regime (such as the Ustaša-led "Lika uprising" of 1932) followed by brutal reprisals by the Serb-dominated gendarmerie, assassinations, and violence against Croat civilians (Jareb, 2006: 462-464). Gospić thus became a hotbed of Ustaša recruitment even before 1941, particularly after the return of Croatian émigrés such as Jure Francetić who were engaged in propaganda activity throughout Lika (Jareb, 2006: 516-517).

Following the declaration of the NDH on 10 April 1941, Gospić quickly became one of the most notorious Ustaša garrisons in the new state. Already in May, an internment camp was established in the town, and by 25 June Serbs, Jews, and anti-regime Croats who had been arrested all over the NDH arrived in Gospić and were transferred to extermination camps in Jadovno (on the foothills of the Velebit mountains on the outskirts of town) and Slana on the nearby island of Pag.³ Although mass killings of Serb males of military age had accompanied the widespread arrests in the first three months of the NDH, the murder of Serb civilians regardless of age or gender increased dramatically in July. According to Ivo Goldstein, in July the Ustaše killed nearly 900 Serbs in direct attacks on villages and towns (in other words, in addition to those who died in the concentration camps) throughout Lika, while another 1,755 lost their lives the following month in the Gospić district (*kotar*) alone (Goldstein, 2008: 266-367).

Facing extermination, Serb villagers desperately began organizing an armed resistance against the Ustaše. Villages south of Gospić, such as Divoselo and Čitluk, fought back, which provoked even harsher Ustaša reprisals whenever they could round up the civilians who had fled into the woods and hills. The Communist Party of Yugoslavia (KPJ, *Komunistička partija Jugoslavije*) had been planning for an armed uprising since April, but it was the invasion of the Soviet Union on 22 June that served as the spark for the formation of the first Partisan unit in Croatia, in a forest near the industrial town of Sisak (Anić, 2005: 20-21). Other acts of resistance spread across Croatia, especially in Zagreb, where the communists had many members and sympathizers.⁴ On 4 July, the day subsequently celebrated as Veterans' Day (*Dan borca*), the Central Committee of the KPJ issued a call for an armed uprising throughout Yugoslavia. The KPJ, numerically small but experienced in illegal activity, used the Serb uprising to eventually forge a guerrilla resistance movement capable of taking power and carrying out a communist revolution. In the early stages of the antifascist resistance, veterans of the Spanish Civil War, such as the Croat Marko Orešković, were sent into Lika to convince the peasants that only a unified movement of both Serbs and Croats could defeat the Axis occupiers and their domestic collaborators (Pavlaković, 2014: 323-324).

But it was not only the KPJ that sought to direct the spontaneous Serb insurgency. The mass uprising that began on 27 July, the date subsequently celebrated as Croatia's Uprising Day, involved a small number of KPJ members, but also many Četniks. The towns of Srb and Donji Lapac, located in isolated valleys along the Una River, served as the staging area for the Serb uprising against the Ustaša regime, in coordination with Bosnian Serbs in Drvar. Rumors of the Ustaša massacres of Serb civilians across Lika and around Gospić earlier in the summer had reached the valley. In early July, an Ustaša unit under the command of Vjekoslav Maks Luburić carried out a number of attacks against Serbs in Suvaja, Bujanj, Osredak, and Nebljusi (villages near Srb and Donji Lapac), driving the local population "on an irreversible path towards

3 One of the most well-known of the Gospić camps, Jadovno, was operational for a relatively short period, from 25 June 1941 until 21 August 1941 (Deverić and Fumić, 2008: 43-44). As is the case with many of the extermination sites from World War Two, especially when the perpetrators dumped the bodies into karst pits, the number of victims of Jadovno and other camps around Gospić are hard to determine exactly and continue to provoke debates. Research by Đuro Zatezalo in the 1980s identified over 10,000 victims by name, while victims' organizations claim that the true number is between 20,000 and 40,000, the majority of whom were Serbs (Novosti, 1 July 2011, p. 20). See also the official website of the victims' organization at: www.jadovno.com. Meanwhile, the right-wing press published several articles that claim all the victims were actually Croats killed by Partisans in 1945 (Hrvatski list, 30 June 2011, pp. 12-13).

4 Out of a population of 300,000 at the beginning of the war, about 50,000 individuals actively participated in the National Liberation War (Šimunković and Delač, 2013: 11).

an uprising” (Damjanović Danić, 1972: 44-45; Goldstein, 2007: 125-126). On 27 July, Serb peasants in Srb and in Drvar organized a mass uprising, nominally under the command of a local KPJ cell, attacking all symbols of the NDH regime and ambushing Ustaša and Domobran forces sent to restore order.

Although the uprising in Srb was commemorated as a Partisan and communist rebellion, a significant number of the rebels fell under the influence of Četniks, who took advantage of the weak communist influence to come to a ceasefire agreement with Italian commanders shortly after the uprising.⁵ More problematic for interethnic relations were the subsequent atrocities they committed against the Croat and Muslim civilian populations and the destruction of settlements such as Kulen Vakuf and Boričevac.⁶ Yet it was precisely the events of 27 July, which would form the central commemorative event in Croatia promoting brotherhood and unity in the post-World War Two period.

Lika remained bitterly contested territory for the rest of the war. Even though the Partisan movement steadily grew in strength, and was able to draw more Croats into its ranks, Gospić remained an Ustaša stronghold up until the final months of the NDH. According to the memoirs of a Partisan veteran of the Second Primorsko-Goranska Shock Brigade, a unit that saw extensive action in Lika, in mid-1943 the Gospić garrison held five thousand troops and was second in size only to the capital, Zagreb (Mance, 2012: 149). The Partisan Fourth Army, which was advancing rapidly north to seize Rijeka and Trieste from Italy, finally shattered Gospić’s remaining defenses on 4 April 1945. While this date was added to the commemorative calendar as a moment of liberation, the victorious Partisans meted out harsh punishment against real or suspected collaborators, predominantly Croats, whose fates would remain a taboo subject for the next forty-five years.

4. Commemorative Practices in the Aftermath of World War Two

The legitimacy of the post-war socialist regime was based upon the memories of the National Liberation Struggle (NOB, *Narodnooslobodilačka borba*), as World War Two was referred to in the SFRJ. The socialist regime opted for a commemorative culture, which tightly controlled the narrative of the war, in which the victims were marginalized while Serb-Croat cooperation was emphasized. This was so because the newly installed regime under the leadership of Josip Broz Tito on the territory of Croatia had to contend with healing badly damaged interethnic relations after four years of fighting, in addition to securing a complete monopoly on power and crushing the remaining collaborationist forces.⁷ The question that we take up in more depth in this paper, however, is how this top-down strategy of reconciliation and state building based on the socialist ideology played out *locally* in the area of Gospić.

5 For example, one of the leaders of the 27 July uprising, Đoko Jovanić, not only admits that pro-Četnik elements among the rebels killed Croat civilians and burned villages, but that the KPJ’s control over the revolt were minimal (Jovanić, 1963: 123-124).

6 For a nationalist perspective on the events of 27 July 1941, see Dossier Boričevac by Josip Pavičić (2012). Historian Max Bergholz has shown how the innocent victims killed in Kulen Vakuf in the summer of 1941 were never commemorated because they were murdered by Serb insurgents who later joined the Partisans and even held important postwar political positions (2010).

7 It was also committed to promoting the aims of the national movement within Croatia, envisioned during World War Two as an autonomous and sovereign state in a federalist Yugoslavia, that were elaborated at the founding meeting at the State Anti-fascist Council for the National Liberation of Croatia (ZAVNOH, *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske*) (in June 1943, while Andrija Hebrang was still at the head of the Communist Party of Croatia (KPH, *Komunistička partija Hrvatske*). However, he was removed in 1944, and Vladimir Bakarić was placed as the secretary of the KPH. Bakarić was more committed to closely following Tito’s policies during this period of “consolidation” and “centralization” of political power under the leadership of the Communist Party of Yugoslavia (KPJ) (Irvine, 1993: 141-251).

On the national level, on 3 August 1945, the Central Committee of the Communist Party of Croatia discussed the challenges in repairing Croat-Serb postwar relations and noted that some 60,000 people had attended the first Uprising Day commemoration on 27 July 1945 (Vojnović, 2005: 83).⁸ Moreover, they reflected upon the fact that over 7,000 individuals attended the ceremony when authorities transferred Marko Orešković's bones to a crypt in the town of Korenica, and many of them were crying. A Croat Partisan from Lika, Orešković had been murdered by Četniks in October 1941 while trying to repair Serb-Croat relations in the region. He was immortalized in a poem that was engraved on the monument that stood over his grave in Korenica (Figure 1):

*Drug je Marko hrvatskoga roda,
Al je majka srpskoga naroda.*

Comrade Marko is a Croat by birth,
But he is [like] a mother to the Serbian people (Barković, 1953).

Figure 1. Engraving on the Marko Orešković Monument in Korenica

Source: Photo by authors, June 2012.

⁸ Referring to the situation in Slavonia, one member of the Central Committee reported that the main tasks were “to eliminate chauvinism and create brotherhood and unity among Serbs and Croats (...) both Serbs and Croats feel insecure” (Vojnović, 2005: 84).

The emphasis on the “brotherhood and unity” discourse between Croats and Serbs illustrate how the Central Committee of the Communist Party of Croatia was not only well aware of the inter-ethnic animosity in certain parts of Croatia but also that this was seen an important task of the Party, as well as state leaders and representatives, in order to prevent any further escalation of intolerance along ethnic or religious lines.

Rather than building a commemorative culture based on the victims of war, the majority of whom were killed because they were Serbs, Croats, Muslims, Jews, or other ethno-national identities, the socialist regime’s culture of memory was centered on celebrations dedicated to the elements of the Partisan war that served to reinforce the values of the new Yugoslav society: brotherhood and unity, and nurturing the revolutionary tradition (Jambrešić-Kirn, 2006: 166). Gal Kirn and Robert Burghardt, writing about the abstract memorials created during the peak of socialist modernism in the SFRJ, note that

[t]he memorial objects represented the universalism of the Partisans, who where the only social force that rejected the logic of nationalism, and with that the very logic of ethnic cleansing imposed by the fascist forces. The abstract monuments generally provoked an opposition from nationalist ideologues, who criticized these monuments because they did not truly show what happened at the specific [sites of memory] (Kirn and Burghardt, 2012: 15).⁹

Although both national and local practices in building monuments and establishing the commemorative calendar closely held to these values during the socialist period, the exact wording on memorials, the events and the individuals local communities chose to remember, and discourse of speeches held at commemorative manifestations were often negotiated and modified to fit the specific situations.

Standard monuments listed two categories of war casualties – fallen Partisans and victims of fascist terror. Those killed fighting on the “wrong side” (or killed in postwar reprisals) were completely erased from the official culture of memory. On 6 July 1945 the Yugoslav Ministry of the Interior issued an order to destroy all graveyards and monuments of the occupiers and collaborators. Historian Zdenko Radelić argues that this “disrespect for the traditions of the culture of death and the humane principles of equally honoring all the victims resulted in the strengthening of divisions between the two conflicted sides and fostered hatred and a desire for revenge on the defeated side” (2011: 227). The text on the monuments erected around Gospić in the 1950s and 1960s reveal how the narratives on local monuments became increasingly standardized as the regime took a greater interest in wresting the culture of memory away from local collective remembrances. For example, the monument in Kruškovac (built in 1956), where Ustaša units killed several hundred civilian fleeing from Divoselo and other villages, described how the victims “died in unnatural agony” at the hands of “Ustaša criminals.”¹⁰ In Mlakva, another village near Gospić, locals had organized the erection of a monument a year earlier that contained even more graphic descriptions of violence: “On 4. VIII.

9 The trend of building large, abstract Partisan monuments began in the 1960s and continued through the 1980s immediately before the disintegration of the Yugoslav state (Kirn and Burghardt, 2012: 15; Karge, 2014).

10 HR-DAGS, fond 206 (Spomenici NOB-a 1948-1963), box 3, “Kruškovac,” (Croatian State Archives in Gospić). The inscription on the monument states that “907 men, women, and children were killed,” while a detailed article about the event published in 1989 suggests that “after the three-day orgy of killing by the Ustaša villains” a total of 426 civilians lost their lives (Rajčević, 1989: 227).

1941, Ustaša criminals massacred and burned 270 innocent patriots and victims in this village.”¹¹ A decade later, the texts on newly erected monuments were more ambiguous about the perpetrators and focused more on the unified struggle of Croats and Serbs. One memorial on the outskirts of Divoselo erected on Veterans’ Day in 1964 celebrated the Partisan defense of the village in November 1941 from an “attack by traitors,” which was described as “the strongest hymn of freedom, the hymn of brotherhood and unity of Serbs and Croats.”¹² Another monument dedicated on the same day in Smiljan featured the following poetic inscription:

One living spark
 Turns everything into a flame, brotherhood and unity
 Opens the sunny path forward.
 One living spark
 Entwined the brotherly hearts
 Croats and Serbs, Serbs and Croats
 And led them to freedom.¹³

The inscriptions on the memorials were hardly uniform, but there is a noticeable shift on local monuments around Gospić by the mid-1960s in how mass violence against civilians was described and an increased emphasis on Croat-Serb cooperation that continued up through the 1980s (Figure 2).

Figure 2. Damaged monument in Barlet, near Gospić

* An example of a typical local monument dedicated to fallen Partisans and civilian victims. The inscriptions read “We must protect the brotherhood and unity for which the fighters from this heroic village gave their lives” and “We must never forget the fallen fighters and what they did for the new socialist Yugoslavia.”

Source: Photo by Vjeran Pavlaković, June 2012.

11 HR-DAGS, fond 206 (Spomenici NOB-a 1948-1963), box 3, “Mlakva,” (Croatian State Archives in Gospić).

12 HR-DAGS, fond 206 (Spomenici NOB-a 1948-1963), box 3, “Divoselo,” (Croatian State Archives in Gospić).

13 HR-DAGS, fond 206 (Spomenici NOB-a 1948-1963), box 3, “Smiljan,” (Croatian State Archives in Gospić).

The shift in the late 1960s and early 1970s was not accidental and it was a response to the challenge to the one-party Yugoslav socialist regime from both the liberalizing and the ethno-national political movements across the country. As the decades passed and an increasing number of Yugoslav citizens belonged to the generation that did not directly experience the events of World War Two, the ritualization of the official narratives of the war became more important for the regime. This was emphasized even more during times of crisis such as the Croatian Spring in 1971, the movement supported both by the anti-communist nationalist-oriented diasporas and by domestic dissidents to the communist regime, when even some local veteran branches in Gospić area sided with the “nationalistic and chauvinistic” Croatian Party leaders. As Savka Dabčević Kučar recalls in her memoirs, it was precisely at the Uprising Day commemoration on 27 July 1971 that Serb members of the Yugoslav People’s Army mobilized, in her words, “a Greater Serbian meeting” in order to put pressure on the Croatian Communist leadership (1997: 337-8).

In response to these local or societal challenges to the dominant political regime, at the 7th SUBNOR¹⁴ Congress held in June 1974, the leadership issued a statement noting “that the traditions of the National Liberation War and the experience of the socialist revolution represent an inexhaustible source for the education of present and future generations,” as well as a basis for “the development and deepening of brotherhood and unity of the nations and nationalities” in Yugoslavia.¹⁵ Responses to the ethno-national movements did not only come from the top, but also from local communities. For example, veterans in the Gospić area commented in local papers that they would continue to oppose strongly all attempts to revive nationalism and that they intended to form local commissions where requests and complaints could be submitted in order to avoid future negative incidents and to promote veterans’ rights.¹⁶ Furthermore, in 1975, the commemorative discourse of local officials emphasized the special role that Lika and the area around the city played both in the resistance and in the struggle against the “occupiers and domestic traitors.”¹⁷ Indeed, the residents of Lika made up a significant proportion of SUBNOR, as it was estimated that 12 percent of Lika’s population, and in some counties, a quarter of the population, were members of the SUBNOR in 1978.¹⁸ By highlighting the participation in the resistance movement by local villagers across Lika, particularly those from Smiljan and Divoselo, the discourse of local officials aimed at promoting the victorious position of the dominant regime.

Meanwhile, the local commemorative culture downplayed the local victims who were on the “wrong side” of the struggle, such as the predominantly ethnic Croats who were not sympathizers of the Partisans and those who identified with or took part in the Ustaša movement. However, certain local collective remembrances presented interpretations of the past that clashed with the official narrative of regime,

14 Alliance of Veteran Organizations of the National Liberation War (SUBNOR, Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata).

15 English translation by Radio Free Europe of a Tanjug press release (21 June 1974), p. 1. See also *Borba*, 20 June 1974, p. 1.

16 Program rada komisije španskih boraca za 1978. godinu [Meeting Agenda of the Commission of Spanish Veterans in 1978] in HR-DAGS, fond 104 (Savez udruženja boraca NOR-a, Odbor zajednice općina 1973.-1982. [Association of the Veteran Organizations of the National Liberation War 1973-1982]), box 10, Croatian State Archives in Gospić.

17 *Ličke novine* (15 April 1975), p.2.

18 HlZvjestaj o radu Odbora SUBNOR-a ZO Gospić za četverogodišnji mandatni period (februar 1978-februar 1982) [Report on the Work of the Committee of the SUBNOR (Association of the Veteran Organizations of the National Liberation War)] in HR-DAGS, fond 104 (Savez udruženja boraca NOR-a, Odbor zajednice općina 1973.-1982. [Association of the Veteran Organizations of the National Liberation War 1973-1982]), box 10, Croatian State Archives in Gospić.

which would subsequently result in the intervention by the authorities.¹⁹ In contemporary Gospić, for instance, the former Liberation Day is commemorated as Victims of Gospić Day, when the victims of Partisan repression are remembered.²⁰ In this role reversal, it is the Partisans who are represented as the perpetrators of crimes, rather than as liberators. This example shows that the collective memories of the victims were not erased but remained alive within the private sphere or in local communities; their ongoing suppression by the regime only fueled resentment and feelings of injustice.

In summary, one characteristic of the commemorative practices during this period in the area of Gospić was not only the inability to challenge the official state-level narratives of World War Two, but also the marginalization of entire categories of victims. Although sites of interethnic massacres were usually memorialized with a monument, the inscriptions were often vague as to the identity of the victims and perpetrators, and were not part of the official commemorative calendar. It could be concluded that during this period the top-down narratives and commemorative practices influenced the local-level practices, and there was a great degree of overlap between the state and the local discourse and practices.

5. Politicization of Contested Memories and a Prelude to War

The death of Tito in May 1980 sparked the beginning of both a political liberalization and a political crisis, accompanied by an unprecedented economic instability, which in part contributed to the unraveling of the Yugoslav state a decade later. After the death of Tito, the Federal government of the Former Yugoslavia realized that it would not be able to pay off the foreign debt in the amount of 20 billion dollars and started negotiating with international organizations about delaying the re-payment (Goldstein, 2008: 595). In the same period, some signs of liberalization of Croatian society and political system were evident, for instance, in the opening of new media outlets, such as the Zagreb Youth Radio and the Split-based Weekly Dalmatia, which were not supported by the ruling Communist Party (Goldstein, 2008: 609). In this period of liberalization of the 1980s, Croatian communists were even more ideologically rigid than the communist leaders in Serbia, and especially in Slovenia, in the pursuit of one of their main goals to curtail nationalism (Goldstein, 2008: 613). Thus, the regime in Croatia relied even more on state holidays and commemorations of World War Two to maintain legitimacy, while the economic crisis, the weakening of European communism, and the rise of nationalism continued to expose these political rituals as attempts to keep the Party in power.

In the region surrounding Gospić, these efforts manifested themselves in the repeated assurances of the representatives of the Communist Party in 1989 that despite the concerns of some leaders at the national level, local inter-ethnic relations were stable.²¹ Yet, while Yugoslavia languished in a decade-long economic crisis, political uncertainty and rising ethnic tensions spread across Croatia and to the region of Lika, often fueled by rumors and unnamed agitators. For example, the local paper reported on a series of “symbolic” incidents as the political situation deteriorated, such as the destruction of

19 For example, when a local priest in a Serbian town initiated the construction of a memorial plaque with the names of both Partisans and Četniks who were killed in the war, the authorities reacted quickly to punish this remembrance that stepped outside of the permissible boundaries established by the regime (Bergholz, 2008).

20 Gospićko-senjska biskupija: Gospić: Dan gospićkih žrtava [Gospić: The Day of Gospić Victims], www.gospicko-senjska-biskupija.hr/ogulin/2334.html (7 April 2010).

21 Lički vjesnik (1 March 1989), p. 1.

a monument to People's Hero Anka Butorac and a plaque dedicated to Croat victims that a number of right-wing parties had erected.²² Letters from readers printed in *Lički vjesnik* paper during this period also reflect the uneasiness some local residents felt towards the revival of seemingly resolved issues from World War Two. For instance, a resident on the Bosnia-Herzegovina side of the border, around 80 km east of Gospić, sent a letter to the editor in response to the explosion of nationalist euphoria prompted by the Serbian celebration near Knin of the six hundredth anniversary of the Battle of Kosovo.²³ He was equally critical of flags depicting the *šahovnica*, Croatia's red-and-white checkerboard coat of arms, as well as those with the Serbian double-headed eagle and four letters "S" in Cyrillic (*ocila*) "because of the memories these symbols evoked, and because of blood, suffering, and destruction that had been committed by those who had carried these symbols."²⁴ The power of symbols is evidenced by subsequent events; in the summer of 1990 Serb police officers in the Krajina region led by Milan Martić refused to "wear Ustaša insignia on their uniforms," i.e. *šahovnica* badges, which served as a pretext for their rebellion against Zagreb (Silber and Little, 1995: 98).²⁵

Despite the regime's attempts to prevent the rise of nationalism, in the region of Lika, some signs of inter-ethnic political competition with elements of nationalism began even before the first multiparty elections in 1990. For instance, as early as 1988, as Žunec points in his study explaining the Serb rebellion in Croatia, illegal meetings among Serbs in southern Lika and northern Dalmatia were organized with a goal to create a political strategy of the Serb population in Croatia in anticipation of the first multiparty elections (2007: 259). This trend intensified in anticipation of the first multiparty elections in 1990, with the formation of local headquarters of the two parties representing respective ethnic groups – the SDS (*Srpska demokratska stranka*, Serbian Democratic Party) and the HDZ (*Hrvatska demokratska zajednica*, Croatian Democratic Union) – when the parties begin to call on their followers to turn away from the "dogma of the false ideology" of the past.²⁶ Specifically, in Gospić, the local SDS was organized on 26 May 1990, while the local HDZ was formed on 8 April 1990 (Barić, 2005: 55-6).²⁷ The SDS deliberately played upon the traumatic memories from World War Two, which had persisted alongside the more positive narratives of Serb-Croat cooperation through the Partisan resistance, in order to mobilize the Serbs in Lika during this period of political uncertainty. For example, at the founding assembly of the Gospić branch of the SDS, "nearly every single speaker

22 *Lički vjesnik* (27 October 1989), p. 7; *Lički vjesnik* (15 September 1990), p.1. The "decapitation" of the Butorac monument was merely a prelude to the destruction of several thousand monuments in Croatia during the war.

23 The commemoration on the 600th anniversary of the battle of Kosovo was organized in Dalmatian Kosovo, by the church Lazarića, near Knin on 9 July 1989, and it is notable by the highly-politicized atmosphere in which political messages seeking political and cultural rights of Serbs in Croatia were voiced, while some individuals even displayed Četnik symbols (Barić, 2005: 44; Radelčić et al., 2006).

24 *Lički vjesnik* (1 August 1989), p. 12. Even though Serbs associated the *šahovnica* exclusively with the Ustaša, it was a historical Croatian heraldic symbol that remained in use through the socialist period as mentioned above (Grakalić, 1990: 35-36; Senjković, 1995: 78; Tanner, 1997: 35).

25 See also transcripts from the trial of Milan Martić (IT-95-11), notably the testimonies of Lazar Macura and Ratko Ličina in August and September 2005, www.un.org/icty/cases-e/index-e.htm. In February 1991, the arrival of twenty-eight newly graduated police officers in Gospić wearing the *šahovnica* instead of the communist red star was significant enough to be noted in a JNA report (Rupić, 2007: 90).

26 *Lički vjesnik* (15 April 1990), p.3. Scholars have already provided detailed analyses of the emergence of political parties in Croatia after 1989 and the events leading to the Serb rebellion against Zagreb (Barić, 2005, Goldstein, 2010, Ramet et al., 2008, Tanner, 1997).

27 Slobodna Lika: "Miroslav Petry: Ma gdje je bio Milinović dok smo mi osnivali HDZ" ["Miroslav Petry: Where Was Milinović While We Were Forming the HDZ?"] http://slobodnalika.com/novosti/11964_miroslav+petry++ma+gdje+je+bio+milinovic+-dok+smo+mi+osnivali+hdz+.html (11 January 2012).

mentioned the Jasenovac [concentration camp],” which was also referred to as the biggest Serb city in Croatia because of the number of victims allegedly murdered there.²⁸ Afterwards the participants of the political meeting went to lay wreaths at the memorial of the Jadovno concentration camp, described below.²⁹ In February 1991, the SDS organized another rally attended by several thousand people in the Jasikovac memorial park, which likewise emphasized the party’s efforts to link their political program with the collective remembrance of Serb victimization in Gospić.³⁰

The foothills of the Velebit mountain range above Gospić hid the unmarked graves of thousands of victims of the Jadovno extermination camp, which existed for just a few months in the summer of 1941. A few simple monuments marked the location of the camp, and commemorations in the 1970s focused primarily on youth competitions and military maneuvers, while both victims and perpetrators were left vague in the commemorative speeches. For example, in 1973 several thousand young pioneers and other citizens gathered at the former location of the camp and listened to the speech by Milan Rukavina, the vice president of the Croatian Parliament Executive Council (i.e. Government), who reflected upon the nature of the camp and its victims:

[Y]ou are here to honor and remember the tens of thousands of men, women, and children who were thrown into pits and abysses across the Velebit mountain range for one single reason: because they hated fascism and they rose up against the enemy and the quisling forces. In Jadovno everyone who rose up against fascism and refused to acknowledge the occupation was killed, these were all patriots and were of all nations and nationalities (...)³¹

The official narrative defined the Ustaša crimes within the scope of the antifascist struggle even though the vast majority of the victims were civilians who had nothing to do with the resistance movement.

In the 1980s, as the focus shifted to the victims, local groups complained openly that Jadovno had been marginalized and that the memorial space needed to be expanded. In an article from 1985, the author calls for the creation of a committee to introduce a new approach to commemorating the victims that was significantly different from the official narrative:

Forty years of peace and freedom have passed since the end of World War Two, which witnessed the darkest slaughterhouses of human kind and the never before seen genocide, barbarity, and bestiality of the dark forces of fascism and their bloody henchmen, Ustaše and Četniks. From the end of the war until today there were efforts to properly mark this memorial place, but unfortunately these all ended in meager symbolic actions (placing a few memorial plaques, the occasional visit, and some other minor activities).³²

28 Lički vjesnik (15 June 1990), p. 3. The local intelligence services estimated that two to three thousand people attended the rally, while the same day about 1,500 citizens were at another rally organized by the right-wing Croat party HSP in honor of the 167th birthday of Ante Starčević, known as “the Father of the Homeland,” but no incidents were reported.

29 Lički vjesnik (15 June 1990), p. 3. According to Žunec, SDS founder Jovan Rašković and his associates had decided to form a political party while visiting a mass grave of Ustaša victims near Donji Lapac on 27 January 1990 (2007: 425).

30 Lički vjesnik (1 January 1991), p. 3.

31 Ličke novine (15 June 1973), p. 2.

32 Lički vjesnik (15 November 1985), p. 1.

The initiative resulted in numerous articles and memoirs of camp survivors in the following years, as well as the partial construction of a monument near one of the karst pits (Šaranova jama) in 1988 (Figure 3).

Figure 3. Monument near Šaranova jama in Jadovno, June 2012

Source: Photo by authors, June 2012.

While in many respects it was necessary to fully remove the veil of silence that had lasted decades and to liberate the memory of the victims from the ideological straightjacket of the Party, the resurgence of victimization narratives in the 1980s would prove to be fertile ground for the emerging nationalist elites in Serbia and Croatia who manipulated these collective memories for a new cycle of violence. In October 1991 the city of Gospić and the surroundings were sites of massacres of civilians of both Serb and Croat ethnicities, which continue to represent new opportunities for politicization of both victims of violence and heroes of wars, contributing to a persistently problematic inter-ethnic reconciliation in the region (Karačić et al., 2012, Pavlaković, 2010, Pavlaković, 2009). The effects of the 1990s' violent conflict in this region are most evident when looking at demographic changes from 1980s through the recent period. In 1981, the population of Gospić was 31,263, with 28,018 who declared ethnic identity, while there were 18,585 Croats and 9,283 Serbs, and the remaining number comprised other ethnic minorities and those who declared themselves as Yugoslavs.³³ In 1991, the

33 1981 Census of SFRJ, provided by Goran Penev at the Institute of Social Science in Belgrade (<http://www.idn.org.rs>).

population was 29,049, with 18,613 Croats, 8,976 Serbs, and the remainder who declared as one of other ethnic minorities or Yugoslavs.³⁴ In 2001, out of the total of 12,980 inhabitants, the number of Croats was 12,050, while the number of Serbs was 625, revealing a catastrophic demographic loss due to war and migration, resulting not only in the overall decrease of the population, but also in ethnic homogenization of the population of Gospić.³⁵

As shown in this section, during the period of democratic opening, or liberalization of the Yugoslav socialist regime at the state level in the 1980s, some changes compared to earlier years in the local commemorative practices included the local initiatives to commemorate victims of World War Two violence that had not been commemorated before, emphasis on the ethnicity of victims, and the destruction of monuments associated with the dominant state narratives of the National Liberation War. Local initiatives to politicize commemorative practices in preparation for the first multiparty elections were embraced by some local residents, but not by all, as evident in the letters expressing concern regarding the increasingly ethno-national nature of political discourse surrounding the local commemorative practices in the area of Gospić. The memorialization of interethnic violence in World War Two shifted from an emphasis of the brotherhood and unity narrative to one of victimization, contributing to the new cycle of bloodletting that engulfed Lika and the rest of Croatia in 1991.

6. Conclusion

While many scholars of commemorative practices and culture in the context of the former Yugoslavia tend to take a state-level perspective, we shift our analysis to the local level by studying changing commemorative practices in the Croatian town of Gospić in the period following the World War Two and during the period of liberalization in the 1980s. In our approach, we build on the research showing that the commemorative processes are actually a combination of the official state commemorative policies and local communities' memory traces.

We find that, in the period immediately following World War Two, the socialist regime promoted a narrative of "brotherhood and unity" in Gospić. What was striking for this earlier period, given that the region experienced very high levels of violence during World War Two, was that the mention of victims was minimal, while only Partisan victims or civilian victims of fascism were mentioned. The most significant change in the commemorations beginning in the late 1980s was the focus on the victims of the World War Two. Not only did victims' ethnic identities become a prominent theme, but also previously unrecognized victims of Partisan violence were acknowledged. As the socialist monopoly over commemorative rituals such as Uprising Day (27 July) unraveled, it became clear that they were based on distortions, which further undermined the entire Partisan narrative of World War Two. This created space for revisionist histories of both the Ustaša and Četniks that cast them in a positive light as anticommunists for either Croats or Serbs, respectively, and created a repertoire of ethnically exclusive symbols to be wielded as Yugoslavia spiraled into war. Even though

34 1981 Census of SFRJ, provided by Goran Penev at the Institute of Social Science in Belgrade (<http://www.idn.org.rs>).

35 For Croatian census information, see the Croatian Bureau of Statistics, online at www.dzs.hr. The numbers for the 2011 did not show any dramatic shifts: out of total of 12,745 inhabitants of the Gospić municipality, there were 11,860 Croats and 609 Serbs (See the Croatian Bureau of Statistics, 2011 Census, www.dzs.hr).

the commemorations and monuments ceased to imbue the ruling party with political legitimacy, generations had grown up with terrifying and bestial images of Ustaša and Četniks as the “Other” – images used by the wartime media to dehumanize the opponents on the other side of the front lines.

Our findings raise important questions that merit further study and analysis. Do the commemorations change the way people viewed the past (i.e. victimization or cooperation), or were they a reflection of the changing attitudes among citizens of Gospić? How do commemorative events influence dominant narratives? To what extent do such practices shape people’s understanding of their own identities, or their sense of belonging, and lead to greater distrust toward those “other” groups presented as perpetrators of violence? These questions are particularly relevant for the present-day Gospić, where, over the course of our fieldwork, we observed a new wave of commemorative practices in the aftermath of the violence that occurred in the early 1990s, such as cenotaphs to the fallen Croatian soldiers along the road near the city, new symbols of the Croatian statehood on the graves in the city cemetery, and the complete absence of commemorating Serbian victims from Gospić. Our initial findings from Lika indicate that commemorative practices are not solely a reflection of national-level politics, but that the political changes on the national level after World War Two provided distinct opportunities for the expression of local experiences and remembrance processes. In some cases, these commemorative practices occurred spontaneously, while in others, state and local political leaders organized them. Understanding the interaction between commemorative practices and diverse community narratives is particularly critical in efforts of post-conflict communities to rebuild trust and mutual respect, two elements of a successful reconciliation.

Bibliografija

- Anić, N. (2005): *Narodnooslobodilačka vojska Hrvatske, 1941-1945 [National Liberation Army of Croatia, 1941-1945]*, Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske
- Ballinger, P. (2003): *History in Exile: Memory and Identity at the Borders of the Balkans*, Princeton: Princeton University Press
- Barić, N. (2005): *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990-1995 [Serbian Rebellion in Croatia, 1990-1995]*, Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga
- Barković, J. (1953): *Narodni heroj Marko Orešković [Marko Orešković, A National Hero]*, Zagreb: Izdavačko preduzeće „27. juli”
- Bergholz, M. (2008): When All Could No Longer Be Equal in Death: A Local Community's Struggle to Remember Its Fallen Soldiers in the Shadow of Serbia's Civil War, 1955–1956, *Carl Beck Papers*
- Bergholz, M. (2010): The Strange Silence: Explaining the Absence of Monuments for Muslim Civilians Killed in Bosnia during the Second World War, *East European Politics and Societies*, 24 (3): 408-434
- Blight, D. W. (2003): *Race and Reunion: The Civil War in American Memory*, Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press
- Brown, K. (2003): *The Past in Question: Modern Macedonia and the Uncertainties of Nation*, Princeton: Princeton University Press
- Bucur, M. (2009): *Heroes and Victims: Remembering War in Twentieth-century Romania*, Bloomington: Indiana University Press
- Cappelletto, F. (2005): Public Memories and Personal Stories: Recalling the Nazi-fascist Massacres, in: Cappelletto, F. (ed.) *Memory and World War II: An Ethnographic Approach*. Oxford: Berg, 101-130
- Connerton, P. (1989): *How Societies Remember*, New York: Cambridge University Press
- Dabčević Kučar, S. (1997): *'71: hrvatski snovi i stvarnost [‘71: Croatian Dreams and Reality]*, Zagreb: Interpublic
- Dahl, R. (1971): *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven: Yale University Press
- Damjanović Danić, D. (1972): *Ustanak naroda Hrvatske 1941. u Srbu i okolini [The 1941 Uprising of the People of Croatia in the Area of Srb]*, Zagreb: Progres
- Deverić, M. and Fumić, I. (2008): *Hrvatska u logorima 1941-45 [Croatia in Camps, 1941-1945]*, Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske
- Ensink, T. and Sauer, C. (2003): A Discourse Analytic Approach to the Commemorative Speeches about the Warsaw Uprising, in: Ensink, T. (ed.) *The Art of Commemoration: Fifty Years after the Warsaw Uprising*. Philadelphia, Penn: John Benjamin Publishing Company, 19-40
- Goldstein, I. (2008): *Hrvatska 1918-2008 [Croatia, 1918-2008]*, Zagreb: EPH & Novi Liber

- Goldstein, I. (2010): *Dvadeset godina samostalne Hrvatske [Twenty Years of Croatia's Independence]*, Zagreb: Novi Liber
- Goldstein, S. (2007): *1941. Godina koja se vraća [1941: The Year That Keeps Returning]*, Zagreb: Novi Liber
- Grakalić, M. (1990): *Hrvatski grb: Grbovi hrvatskih zemalja [Croatian Coat of Arms: Coats of Arms of Croatian Lands]*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
- Halbwachs, M. (1992): *On Collective Memory*, Chicago: University of Chicago Press
- Hoare, M. A. (2006): *Genocide and Resistance in Hitler's Bosnia: The Partisans and the Chetniks, 1941–1943*, Oxford: Oxford University Press
- Irvine, J. A. (1993): *The Croat Question: Partisan Politics in the Formation of the Yugoslav Socialist State*, Boulder, CO: Westview Press
- Jambrešić-Kirin, R. (2006): Politička sjećanja na Drugi svjetski rat u doba medijske reprodukcije socijalističke kulture [Political Memories of World War II in Time of the Media Reproduction of the Socialist Culture], in: Feldman, L. Č. and Prica, I. (eds.) *Devijacije i promašaji: Etnografija domaćeg socijalizma [Deviations and Faults: Ethnography of the Autochthonous Socialism]*. Zagreb: Institute of Ethnology and Folklore, 149-178
- Jareb, M. (2006): *Ustaško-domobranski pokret: od nastanka do travnja 1941. godine [The Movement of Ustaša and Home Guards: From the Origins to April of 1941]*, Zagreb: Školska knjiga
- Jovanić, Đ. (1963): Ustanak u južnoj Lici 1941. godine [The Uprising in Southern Lika in 1941]. u: Jovanović, Đ. (ed.) *Lika u NOB 1941. [Lika in National Liberation War in 1941]*. Belgrade: Vojno delo
- Karačić, D.; Banjeglav, T. and Govedarica, N. (2012): *Re-vizija prošlosti: službene politike sjećanja u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji od 1990. godine [Re-vision of the Past: The Official Politics of Memory in Bosnia and Herzegovina, Croatia, and Serbia from 1990]*, Sarajevo: Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije (ACIPS) & Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)
- Karge, H. (2009): Mediated Remembrance: Local Practices of Remembering the Second World War in Tito's Yugoslavia, *European Review of History*, 16 (1): 49-62
- Karge, H. (2014): *Sećanje u kamenu - okamenjeno sećanje [Memories in Stone - Petrified Memories]*, Belgrade: XX vek
- Kertzer, D. I. (1988): *Ritual, Politics, and Power*, New Haven: Yale University Press
- Kirn, G. and Burghardt, R. (2012): Jugoslovenski partizanski spomenici: Između revolucionarne politike i apstraktnog modernizma [The Yugoslav Partisan Monuments: Between Revolutionary Politics and Abstract Modernism], *Jugolink: pregled postjugoslovenskih istraživanja*, 2 (1): 7-20
- Linz, J. and Stepan A. C. (1978): *The Breakdown of Democratic Regimes*, Baltimore: Johns Hopkins University Press

- Mance, M. (2012): *Na ratnom tragu 2. primorsko-goranske udarne brigade (1942.-1945.) [On the War Path of the Second Primorsko Goranska Unit, 1942-1945]*, Rijeka: Savez antifašističkih boraca i antifašista Primorsko-goranske županije
- Nora, P. (1989): Between Memory and History: Les Lieux de Memoire, *Representations*, 26 (Special Issue: Memory and Counter-Memory): 7-24
- O'Donnell, G. and Schmitter P. C. (1986): *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Pavičić, J. (ed.) (2012): *Dossier Boričevac*, Zagreb: Naklada Pavičić
- Pavlaković, V. (2009): From Conflict to Commemoration: Serb-Croat Relations and the Anniversaries of Operation Storm, in: Gavrilović, D. (ed.) *Serbo-Croat Relations: Political Cooperation and National Minorities*. Sremska Kamenica: CHDR, 73-82
- Pavlaković, V. (2010): Croatia, The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and General Gotovina as a Political Symbol, *Europe-Asia Studies*, 62 (10): 1707-1740.
- Pavlaković, V. (2014): *The Battle for Spain is Ours: Croatia and the Spanish Civil War, 1936-1939*, Zagreb: Srednja Europa
- Pavlowitch, S. K. (2008): *Hitler's New Disorder: The Second World War in Yugoslavia* London: Hurst & Company
- Radelić, Z. (2011): *Križari: gerila u Hrvatskoj, 1945-1950 [Crusaders: Guerrilla Warfare in Croatia, 1945-1950]*, Zagreb: The Croatian Institute of History
- Radelić, Z.; Barić, N.; Marijan, D.; Bing, A. and Živić, D. (2006): *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat [The Creation of the Croatian State and the Homeland War]*, Zagreb: Školska knjiga
- Rajčević, D. (1989): Zločini ustaša nad stanovnicima Divosela, Čitluka i Ornica u prvoj polovici augusta 1941. godine [The Crimes of Ustaša Against the Population of Divoselo, Čitluk, and Ornice in the First Part of August of 1941], u: Radošević, T. (ed.) *Kotar Gospić i Kotar Perušić u narodnooslobodilačkom ratu, 1941-1945 [The Districts of Gospić and Perušić in the National Liberation War, 1941-1945]*. Karlovac: Croatian State Archives in Karlovac
- Ramet, S. P. (ed.) (2007): *The Independent State of Croatia, 1941-45* London: Routledge
- Ramet, S. P.; Clewing, K. and Lukić, R. (eds.) (2008): *Croatia since Independence: War, Politics, Society, Foreign Relations*, Munich: Oldenbourg
- Ramet, S. P. and Listhaug, O. (eds.) (2011): *Serbia and the Serbs in World War Two* London: Palgrave Macmillan
- Rupić, M. (ed.) (2007): *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti, Knjiga 1: Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj (1990.-1991.) [Republic of Croatia and the Homeland War, 1990-1995, Documents, Book 1: Armed Rebellion of Serbs in Croatia, 1990-1991]*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata i Hrvatski institut za povijest.

- Senjković, R. (1995): The Use, Interpretation, and Symbolization of the National, *Ethnologia Europaea*, 25 (1): 69-80
- Silber, L. and Little, A. (1995): *Yugoslavia: Death of a Nation*, London: Penguin
- Šimunković, M. and Delač, D. (eds.) (2013): *Sjećanje je borba: spomen obilježja narodnooslobodilačke borbe i revolucionarnog pokreta na području grada Zagreba [The Memory is a Struggle: Memorials of the National Liberation War and the Revolutionary Movement on the Territory of the City of Zagreb]*, Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske
- Tanner, M. (1997): *Croatia: A Nation Forged in War* New Haven: Yale University Press.
- Todorova, M. (2004): Introduction: Learning Memory, Remembering Identity, in: Todorova, M. (ed.) *Balkan Identities: Nation and Memory*. New York: New York University Press, 1-24
- Tomasevich, J. (2001): *War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: Occupation and Collaboration* Stanford: Stanford University Press
- Vojnović, B. (ed.) (2005): *Zapisnici politbiroa centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske [Minutes of the Politbure of the Central Committee of the Communist Party of Croatia]*, Zagreb: Croatian State Archives
- Wertsch, J. V. (2002): *Voices of Collective Remembering*, Cambridge: Cambridge University Press
- Winter, J. and Sivan, E. (eds.) (1999): *War and Remembrance in the Twentieth Century*, New York: Cambridge University Press
- Žunec, O. (2007): *Goli život: socijalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj [Bare Life: Social Dimensions of the Rebellion of the Serbs in Croatia]*, Zagreb: Demetra

Lokalna sjećanja na ratno nasilje: komemoracije Drugoga svjetskog rata u Gospiću

MILA DRAGOJEVIĆ

Odsjek za politiku, Sveučilište Juga, Sewanee, TN
midragoj@sewanee.edu

VJERAN PAVLAKOVIĆ

Odsjek za kulturalne studije, Sveučilište u Rijeci
vpavlakovic@fri.hr

Kako dominantni državni narativ utječu na komemorativne prakse u lokalnim zajednicama u različitim povijesnim razdobljima? Ovom pitanju pristupamo provodeći studiju komemoracija Drugoga svjetskog rata u Gospiću u dva različita perioda promjene političkog režima. Studija se temelji na dokumentima iz gospićkog arhiva, člancima iz lokalnih novina, postojećim znanstvenim radovima o ovom kraju, kao i izvješćima državnih institucija i nevladinih organizacija. Uz to, fotografirali smo očuvane spomenike i groblja iz Drugoga svjetskog rata ili pak prikupili arhivske snimke i građu onih koji su uklonjeni ili uništeni u promjeru od pedeset kilometara oko Gospića. Članak pokazuje kako su se narativi, simboli i rituali koji su činili dio komemoracija nasilja iz Drugoga svjetskog rata promijenili kada su suprotstavljeni politički akteri pokušali uspostaviti vlastitu političku legitimaciju ili zadobiti političku podršku.

Ključne riječi: komemorativne prakse, kolektivno sjećanje, Drugi svjetski rat, Jugoslavija, Gospić, Lika

Prikazi knjiga/Book Reviews

Petar Popović

Kriza međunarodnog poretka 21. stoljeća, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Disput, Zagreb, 2014., 220 str.

Pred nama se nalazi druga knjiga Petra Popovića, docenta na Odsjeku za međunarodne odnose i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, pod nazivom „Kriza međunarodnog poretka 21. stoljeća“. Svojom prvom knjigom za Petra Popovića može se reći da je zapravo „udario temelje“ disciplini teorija međunarodnih odnosa u Hrvatskoj. I zaista, kako su neki upućeni komentatori zaključili na međunarodnoj konferenciji „Liberalne teorije međunarodnih odnosa“, održanoj početkom 2014, u Hrvatskoj su ljudi koji se bave međunarodnim odnosima i političkom teorijom bili odijeljeni u dva različita tabora. To, naravno, u inozemstvu nije slučaj, budući da bez teorije nema društvenih znanosti, pa tako niti znanosti o međunarodnim odnosima.

No, dok Popovićeva prva knjiga „Prijepori u teorijama međunarodnih odnosa“ prvenstveno ima udžbenički karakter, odnosno popunjava jednu zjapeću prazninu u hrvatskim društvenim znanostima, knjiga koja se nalazi pred nama „prava je poslastica“. Knjiga se temelji na teorijskom pristupu takozvane Engleske škole, koji je nešto rjeđi u svijetu, a u Hrvatskoj nepostojeć. Time ovdje govorimo zaista o istinskom pionirskom radu. Sama je knjiga strukturom podijeljena na tri dijela s osam pripadajućih poglavlja te uvodom i zaključkom. Prvi dio knjige obrađuje teme kao što su pojam međunarodnog poretka, tri teorijske tradicije „Engleske škole“ te institucije i organizacije međunarodnog poretka. Drugi dio obrađuje teme poput liberalnih izvora globalnog poretka te njegova karaktera u 21. stoljeću. Treći dio zapravo je svojevrсна komparativna studija triju slučajeva na kojima se primjenjuje teorijski pristup „Engleske škole“ na transnacionalni kapital, kibernetički prostor te klimatske promjene.

No, što je to teorijski pristup „Engleske škole“? Slično kao i kod neorealizma, to nije naziv koji su tom pristupu nadjenuli njegovi tvorci. Kako Popović objašnjava, taj pristup nastaje na LSE-u, čime se radi o jednom od rijetkih pristupa u međunarodnim odnosima nastalih u Europi. Sâm naziv teorije koji su joj dodijelili samo tvorci jest „teorija međunarodnog društva“. U biti, kako nam objašnjava Popović, radi se zapravo o teorijskoj sintezi realizma, racionalizma i idealizma. Drugim riječima, teorija međunarodnog društva svoje temelje crpi iz djela autora kao što su Hobbes, Grotius i Kant.

Popović nadalje navodi kako je sama teorija međunarodnog društva značajno utjecala i na nastanak trenutačno najutjecajnijeg pristupa u istraživanju međunarodnih odnosa – konstruktivizam.

No, što je to međunarodni poredak, pojam koji se nalazi i u samome nazivu knjige? Popović suvremeni međunarodni poredak eksplicitno razlikuje od antičkog poretka, što mnogi autori zapravo ne čine. On smatra da su ti poređci neusporedivi. Popović smatra kako suvremeni „međunarodni poredak podrazumijeva postojanje modernih suverenih nacionalnih država koje izravno ili neizravno sudjeluju u odnosima po već utvrđenim obrascima s drugim državama; te drugo, međunarodni poredak nužno pretpostavlja određenu logiku reda, bilo na temelju hijerarhije moći i autoriteta ili samoregulatorajućih mehanizama“ (str. 21). I to je u svojoj biti temeljna karakteristika teorije međunarodnog društva – međunarodni pravni režimi. Drugim riječima, međunarodni poredak, iako anarhičan, nije puka anarhija. Svi odnosi se ne temelje samo na sili i balansiranju moći, već države međusobno opće na temelju nekih običaja, koji su najčešće kodificirani. To znači da „Engleska škola“ velik naglasak stavlja na međunarodno pravo. No, ujedno je jedan od najvećih problema „Engleske škole“ taj što skoro u potpunosti zanemaruje međunarodne ekonomske odnose. Drugim riječima, taj je pristup slijep za jedan vrlo značajan „komad“ međunarodnog djelovanja, kako država tako i nedržavnih aktera.

Treći dio knjige je, kao što je već prethodno navedeno, komparativna studija triju slučajeva. Ovdje Popović svaki od slučajeva tretira jednom od triju teorijskih tradicija kojima je nadahnuta „Engleska škola“ – realizam, racionalizam te idealizam. Metodološki gledano moglo bi se reći da se tu radi o tri varijable na temelju kojih se provodi usporedba. Također, moglo bi se reći kako se ovdje radi o triangulaciji, odnosno korištenju više teorijskih pristupa u obradi istih podataka. No, o metodološkom pristupu knjige više će riječi biti nešto kasnije. Autor, kao što je već navedeno, analizira tri sfere međunarodnih odnosa – transnacionalni kapital, kibernetički prostor te klimatske promjene. Temeljno istraživačko pitanje, odnosno pitanja, koje autor ovdje postavlja jest je li moguće pravno urediti ove tri sfere. Iz tog pitanja ustvari proizlaze tri pitanja. Prvo je pitanje je li moguće pravno regulirati transnacionalni kapital koji ugrožava globalni gospodarski sustav. Drugo je pitanje je li moguće regulirati kibernetički prostor čija virtualna sfera predstavlja prijetnju međunarodnom pravnom poretku. Treće i konačno pitanje se postavlja jest je li moguće pravno utemeljiti klimatski režim tako da klimatske promjene u bliskoj budućnosti ne dovedu do potpunog urušavanja međunarodnog poretka. Odgovori na sva tri pitanja, odnosno (hipo)teze koje nam daje sam autor, su implicitno negativni. Iako Popović ne tvrdi otvoreno da je pravno uređenje ovih triju sfera nemoguće, on uvjerljivo pokazuje da je ono teško ostvarivo. U tom smislu autorov pesimizam pomalo podsjeća na drugi dio Fukuyamina „Kraja povijesti“ kojega mnogi autori zanemaruju „u korist“ prvog dijela knjige napisanoga u daleko optimističnijem tonu. Popović nam, u tom smislu, prognozira jednu mračniju i turobniju budućnost.

No, unatoč pionirskim naporima i iznimnom vrijednosti i originalnosti same knjige, posebno za naše podneblje, u što treba uključiti čitavu regiju jugoistočne Europe, Popovićovo djelo nije bez svojih poteškoća. Jedan od temeljnih problema knjige je nekritičko nabacivanje pojmom neoliberalizam bez jasnog preciziranja što on jest, a zatim i zašto je toliko opasan za suvremeni međunarodni poredak. U zadnje vrijeme mnogi autori iz područja političke ekonomije pokazuju da nema jednog monolitnog neoliberalizma, odnosno da postoji mnoštvo malih neoliberalizama pod utjecajem cijelog niza regionalnih i subregionalnih specifičnosti. Tu je literaturu svakako trebalo uvrstiti u analizu. Međutim,

to nije problem samoga autora, već bi se prije moglo reći duha vremena u kojem je neoliberalizam svima krivac za sve bez kritičkog razmišljanja o, ali i shvaćanja pojma, a još manje razumijevanja kako sami međunarodni i regionalni gospodarski sustavi funkcioniraju. Knjiga je mogla biti i pravopisno „više ispolirana“. Naime, stječe se dojam kako su mnogi pojmovi prevedeni s engleskog na hrvatski bez uzimanja u obzir duha hrvatskog jezika. Primjerice, autor prevodi *Ottoman Empire* kao Otomanski Imperij iako je hrvatski prijevod Osmansko Carstvo. Europsku uniju autor piše s velikim početnim U. Na engleskom se jeziku tako piše, *European Union*, no tako prevedeno na hrvatski jezik to bi nužno značilo da se radi o nacionalnoj državi, a ne zajednici država. No, to nije samo autorov krimen, o tome su prvenstveno urednici i lektori trebali voditi brigu. No, ono što jest autorov krimen jest nedovoljno dobro poznavanje metodologije društvenih znanosti. Kako autor izvodi komparativnu studiju triju slučajeva, odnosno malu n studiju gdje je n tri slučaja, onda je autor trebao i bolje objasniti izbor tih slučajeva. Autor to čini u jednoj rečenici gdje navodi kako bira te slučajeve temeljem toga što oni nisu pravno uređeni. Ovdje se radi o eklatantnom primjeru biranja slučajeva na temelju ovisne varijable, odnosno ishoda. Autor, koji je i sam teoretičar, trebao bi poznavati Millove metode slaganja i razlike na kojima se temelji suvremena komparativna metoda (malog broja slučajeva). No unatoč tome, autor se nije ogriješio o selekcijsku pristranost kao jedan od najvećih grijeha suvremenih društvenih znanosti jer njegova komparativna analiza više odgovara metodi najrazličitijih slučajeva. No, autor je to onda trebao i bolje objasniti. Pa ipak, niti to se ne može reći da je isključivo Popovićeve krivica. Činjenica jest da još dandanas ljudi koji se bave pretežno epistemologijom ili pretežno metodologijom žive u dva različita „sela“ te bi i na povezivanju tih dvaju tabora svakako trebalo više poraditi.

Borna Zgurić, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Mirjana Kasapović (ur.)

Bliski istok: politika i povijest, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., 412 str.

Dok u 2016. godini uživo pratimo bitke za oslobođenje Mosula u Iraku i Alepa u Siriji, te već godinama svjedočimo internacionalizaciji i medijskoj popraćenosti bliskoistočnih konflikata, jasno je da je proučavanje ove regije iznimno važno. Tako je ova regija, kako piše Mirjana Kasapović u uvodnom poglavlju, bilo da se zvala Orijentom, Bliskim ili Srednjim istokom, Levantom ili Plodnim polumjesecom, najkompleksnija u suvremenom svijetu. Budući da postoji snažna potreba za bolje razumijevanje ovog područja u Hrvatskoj, upravo je knjiga „Bliski istok“ prvi pokušaj u hrvatskoj politologiji da se o tome napiše obuhvatnija studija. Ona obuhvaća tri tematska okvira i deset poglavlja, u kojima se prvo obrađuje pojam Bliski istok, kao i njegova povijest i značenje, koje je napisala Mirjana Kasapović, urednica knjige. Druga cjelina bavi se studijama sedam država kao užom jezgrom regije – Egiptom, Irakom, Izraelom, Jordanom, Libanom, Sirijom, Turskom i Palestinom kao državom u nastajanju. Studije su pisali Vlatko Cvrtila, Emina El Majzoub, Boris Havel, Dejan Jović, Mirjana Kasapović, Boško Picula i Borna Zgurić. Treća cjelina, koja je ujedno i posljednje poglavlje, bavi se komparativnim prikazom problema i viđenja demokratske transformacije ovih zemalja, koju je pisala Danijela Dolenc.

Prvi dio knjige te ujedno prvo poglavlje knjige, bavi se poviješću i značenjem pojma Bliskog istoka. Uz nebrojene prijevode koji postoje po pitanju ove regije, pojavljuje se i problem terminološkog određenja pojma, pa su se tako kroz povijest koristili razni nazivi geopolitičkog predznaka za područje Plodnog polumjeseca. Mirjana Kasapović navodi i objašnjava terminologiju naziva poput Orijenta, Levanta, Srednjeg istoka i drugih, kao i konotacije koje oni nose. Uz teškoće imenovanja regije, tu je i problem definiranja kriterija po kojima neka država pripada Bliskom istoku. Najopširniji okvir podrazumijeva 38 država i dva entiteta, te se naziva Velikim Bliskim istokom, dok države analizirane u ovoj knjizi pripadaju užem Bliskom istoku, odnosno jezgri. Uz to, Mirjana Kasapović se bavi i strukturom moći u regiji, odnosno nepostojanjem glavnog političkog igrača među najjačim silama regije uz konstantnu prisutnost vanjskih političkih aktera. Za kraj, autorica kao dva temeljna pristupa određenju regije, u kontekstu konstitutivnih svojstava regije, navodi strukturni (povijest) i dinamički (vrste političke interakcije) pristup.

Najmnogoljudnija zemlja Bliskog istoka od iznimne važnosti za regionalnu i globalnu politiku je Egipat, te Borna Zgurić u ovom poglavlju predstavlja suvremenu političku povijest Egipta kao povijest strane vladavine. Bavi se strukturom egipatskog društva kao većinski arapsko-muslimanske zajednice s manjinom pravoslavnih Kopta, kao i političkim razvojem i uređenjem, u kojem analizira dolazak na vlast, vladavinu i politike Nasera, Sadata i Mubaraka. Uz to, bavi se i suvremenim temema poput arapskog proljeća, koje Egipćani nazivaju Revolucijom 25. siječnja, te Muslimanskog bratstva kao fenomena koji prelaze granice Egipta, a tiču se dijela jezgre Bliskoga istoka. Uz nadu koja je postojala nakon svrgavanja Mubaraka s vlasti, i dolaskom demokratski izabranoga Muslimanskog bratstva na vlast, Zgurić naglašava da je Egipat samo nakratko postao defektnom demokracijom. Naime, izvršenjem vojnog udara 2013. te odlaskom Morsija i Muslimanskog bratstva kao rezultata, na vlast je ponovno došla vojska na čelu s Al Sisijem. Zgurić zaključuje da u vrijeme novih promjena u regiji Egipat čekaju novi izazovi.

Poglavlje o Iraku počinje u suvremenom ratnom kontekstu, pa autor Boško Picula nadalje izlaže političku povijest Iraka kroz promjene vlasti i sustava vlasti, stjecanje neovisnosti, državni udar, kao i povijest vladavine Sadama Huseina, što uključuje i međunarodne sukobe. Vrlo su važni okviri u kojima se prikazuje profil Sadama Huseina i njegove stranke BAAS, kao i pregled i faze rata u Iraku 2003.-2011. Pitanje strukture društva autor objašnjava etničkom i religijskom raznolikošću, kao i postojanjem rascjepa u iračkom društvu. Autor također predstavlja politički sustav i njegovu kratku povijest, a dio poglavlja posvećen je i profilu terorističke organizacije Islamske države. Budući da rat u ovoj državi i dalje traje, iako su akteri promijenjeni, Picula u novoj, za Irak kompleksnoj situaciji, zaključuje kako se on nalazi između suverenosti i dezintegracije. Vrlo je značajan i zaključak autora o Iraku kao državi bez nacije kao posljedici povijesti, što je ujedno i uzrok problema konsolidacije države danas.

Zemlja koja se u najvećoj mjeri razlikuje od ostatka regije je Izrael. U ovom poglavlju Boris Havel izlaže povijest kroz pojam ideje cionizma, proglašenje države te ratove u kojima je Izrael sudjelovao. Budući da je povijest Izraela vezana uz Palestinu, Egipat, Siriju, Libanon i Jordan, autor analizira značajan broj zajedničkih događaja i aktera. Uz to, bavi se i strukturom društva, koju dijeli na židovske i nežidovske društvene skupine. Autor se bavi i političkim uređenjem zemlje, pa tako izbornim sustavom, granama vlasti, te akterima civilnog društva. Iako je Izrael relativno mlada država, koja i dalje ima ozbiljna teritorijalno-politička i socijalna pitanja primarno s Palestinom, a sekundarno i s drugim susjedima, autor zaključuje kako je to zemlja koja je prošla golemu preobrazbu na raznim područjima poput demografije, ekonomije i svojeg položaja u regiji.

Mala zemlja koja prima najveći broj izbjeglica, Jordan, te je već desetljećima dom izbjegloj palestinskoj populaciji, nalazi se u samom centru Plodnog polumjeseca. Emina El Majzoub u ovom poglavlju analizira predrđavno doba i nastanak povijesnog Transjordana kroz osmansku i britansku prisutnost u Jordanu. Bavi se vlašću hašemitske dinastije, kao i vladavinom kralja Husejina te aktualnog kralja Abdulaha II. Uz to, govoreći o konsolidaciji države, analizira jordansku ulogu u palestinsko-izraelskim odnosima, kao i njenu povijest, te primjerice jordansku ulogu u u Prvom zaljevskom ratu, kao i cijenu nesvrstavanja u protuirračku koaliciju. Zaključuje kako je Jordan zemlja s brojnim ekonomskim, socijalnim i političkim problemima, ograničenim resursima i s brzim rastom stanovnika uz izbjeglice i doseljenike.

Danas fragmentirana zemlja, s prvim modernim ustavom u arapskom svijetu, je Libanon kojeg je u šestom poglavlju knjige obradila Mirjana Kasapović. Autorica se bavi političkom povijesti Libanona te osmanskim i francuskim nasljeđem. Jedan od važnih faktora političkih procesa i uređenja Libanona je i struktura društva pa autorica govori o kršćanskim zajednicama maronitskih katolika, grčkih pravoslavaca i grkokatolika, o muslimanskim zajednicama sunita, šijita i druza te izbjegličkim i prognaničkim zajednicama, kao i libanonskoj dijaspori. Pod političkim uređenjem Mirjana Kasapović podrazumijeva povijest države, pa tako Prve i Druge republike, uključujući i političke aktere i procese, kao primjerice revoluciju cedrova. Bez obzira na političko uređenje koje bi trebalo spriječiti daljnje etničko-vjerske sukobe, autorica se u zaključku pita treba li inzistirati na *statusu quo*, nekoj većoj reformi ili slomu državno-političkog poretka.

Uz sukobe i ratove, Palestina već desetljećima ima neriješeno teritorijalno i državno pitanje s Izraelom te Mirjana Kasapović u ovom poglavlju o Palestini, državi u nastajanju, nudi pregled palestinske povijesti u kontekstu strane vladavine i problema teritorijalnosti. Tako se bavi Palestinom u Osmanskom Carstvu, zatim pod britanskom mandatnom upravom, kao i pojmom podjele, arapsko-izraelskim ratovima te progonom i izbjeglištvom palestinskih Arapa. Uz fenomen palestinske dijaspore, značajne izbjegličke populacije u svijetu, a poglavito u Jordanu, Libanonu i Siriji, autorica se bavi i mirovnim pregovorima u Oslu, kao i nastankom Palestinske samouprave, sačinjene od Zapadne obale i Pojasa Gaze. Tako je u poglavlju moguće naći i analizu političkog sustava palestinskih teritorija, kao i glavnih političkih aktera. Uz sve navedeno, Mirjana Kasapović se bavi pravnim sustavom i važnosti civilnog društva, a u zaključnom razmatranju bavi se trima opcijama za „rješenje“ palestinskog pitanja.

Bez obzira na ratni i razorni *status quo* u Siriji, Vlatko Cvrtila tekst o Siriji započinje njenim povijesim i religijskim značajem za suvremeni svijet. Bavi se poviješću Sirije, od one predosmanske i osmanske, do Sirije u Prvom svjetskom ratu, pod francuskom mandatnom upravom, te Sirijom nakon Drugog svjetskog rata. Autor, uz nabranje glavnih manjinskih zajednica uz većinsko arapsko stanovništvo, naglašava i utjecaj društvene strukture na političko uređenje, koje je tematski podijeljeno na faze razvoja (Prva, Druga i Treća Republika te vlast Hafeza Al Asada i prijenos vlasti), na političke institucije i organizacije u kojima se bavi tijelima vlasti te glavnim političkim akterima u Siriji. U kontekstu građanskog rata u Siriji, Cvrtila tvrdi da su u organizaciji otpora režimu sudjelovale različite grupe koje su imale za cilj stružiti Bašara Al Asada, a kasnije su se fragmentirale. Ono što autor donosi u zaključku je uloga vanjskih aktera u mirovnom planu, zbog strateške važnosti Sirije.

Otkad je 1923. Osmansko Carstvo postalo turskom republikom, politička priroda ove države prošla je kroz mnoge promjene. Dejan Jović u poglavlju o Turskoj piše o nastanku moderne države kroz pojam kemalizma i uloge Mustafe Kemala u vanjskoj politici novonastale države. Drugi korak je analiza ove zemlje nakon hladnog rata, u kontekstu značajnog broja vojnih i državnih udara turske vojske, vrlo snažnog političkog aktera. To se sve mijenja u 2002. godini, kad na vlast dolazi Stranka pravde i razvoja s doktrinom strateške dubine Ahmeta Davutoğlua i Recepta Tayyipa Erdoğan. Tako autor analizira Davutoğluovu viziju strateške dubine, kao i strategije prema Balkanu i Bliskom istoku, te Erdoğanovu politiku. U zaključku se bavi izazovima suvremene turske politike, izazovima Turske kao države članice NATO-a, G20 i snažnog svjetskog političkog aktera kakav je ona danas.

Pregled demokratske transformacije na Bliskom istoku pripremila je Danijela Dolenc u posljednjem poglavlju i zaključnoj tematskoj cjelini, koja obuhvaća sve analizirane države Bliskog istoka. Tako se autorica bavi posljedicama arapskog proljeća, nakon kojeg je prevladavalo mišljenje stručnjaka kako će se zemlje sudionice doista demokratski transformirati, što se na kraju nije dogodilo. Danijela Dolenc primjenjuje teorije demokratske transformacije na zemlje Bliskog istoka kroz socijalno-ekonomski kontekst, obilježja autoritarnih režima, analizu sukladnosti islama i demokracije, kao i problem državnosti na Bliskom istoku, koji je popraćen ulogom elita i političkog osporavanja putem narodnih ustanaka. Vrlo su zanimljivi nalazi autorice po pitanju sukladnosti islama i demokracije, kao i priroda kategorizacije režima na Bliskom istoku. Iako je arapsko proljeće pokrenulo sukobe u regiji i građanski rat u Siriji, u jednoj je mjeri pokrenulo i započete društvene procese koji mogu značiti napredak za regiju u budućnosti.

Knjiga „Bliski istok“ donosi i više od onoga što je predvidjela u uvodu, poglavito zbog svoje važnosti za Hrvatsku i jugoistočnu Europu. Naime, ovaj uspješni pokušaj prikaza i ozbiljne analize država jezgre Bliskog istoka može utemeljiti nastavak analiziranja ove raznolike, bitne i zanimljive regije. Područje analizirano u knjizi je ono na kojem se u posljednjih nekoliko desetljeća vode iznutra i izvana inducirani ratovi, rješavaju (ili ne) teritorijalna pitanja i bilježe važni političko-društveni procesi. Ova knjiga na ujedno razumljiv i stručan način približava čitatelju bliskoistočnu povijesnu i suvremenu kompleksnost.

Hanan Nanić, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Hrvoje Špehar (ur.)

Europski sekularni identiteti: zbornik radova Jean Monnet modula Sekularna Europa: europski sekularni identiteti, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2015., 159 str.

Zbornik radova „Europski sekularni identiteti“ nastao je kao rezultat multidisciplinarnog pristupa izučavanju fenomena sekularnosti/religije/identiteta, o kojima pišu, svaki iz svoga gledišta, stručnjaci s područja prava, političke znanosti, filozofije, povijesti i drugih srodnih spoznajnih područja. Ideje sekularnosti i sekularizma pojmljene su u kontekstu izgradnje europskoga političkog projekta, u okviru političkog sustava Europske unije (EU). To je važno stoga što i razvoj takvog, posve novog političkog sustava, odnosno političkog sustava *sui generis*, kako se često označava, uključuje pitanja identiteta, pripadnosti, te kulturoloških sličnosti/različitosti. Zbornik obuhvaća sedam radova, koji svaki iz rakursa svoje znanosti, pokušavaju objasniti fenomene sekularnih identiteta, utjecaja EU-a na politike svojih država članica i obratno, napetosti između različitih religija i njihovih odnosa prema državi, pitanja tolerancije religije, itd.

Zbornik započinje izlaganjem urednika, docenta na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti, Hrvoja Špehara o pojmu sekularnosti u kontekstu europskog identiteta. Naglašava se prije svega pluralnost europskog identiteta kao takvog, a potom i pluralnost shvaćanja europskog sekularnog identiteta. Kako navodi autor, „europski identitet je višestruk, složen i nedovršen; utemeljen je na različitim iskustvima nacionalnih diskursa o Europi i duboko obilježen povijesnim iskustvom, naročito nakon Drugoga svjetskog rata i pada Berlinskoga zida; europski identitet je u stalnom preispitivanju s obzirom na poziciju političkog sustava Europske unije koji je u neprekidnoj promjeni i izgradnji (...)“ (str. 17). Ovdje navedeni citat precizno sažima cijelu problematiku fenomena europskog identiteta, opisujući njegove bitne definicijske odrednice. Autor zatim nastavlja razjašnjavanjem i razlikovanjem pojmova sekularizam, sekularnost i laičnost, zaključujući kako je novi europski sekularni identitet moguć jedino kao pluralan jer „postoji švedska i talijanska verzija sekularnosti političkog sustava, kao što postoji švedska i talijanska verzija europskog identiteta (...) Sekularni identiteti unutar složenoga političkog sustava Europske unije bivaju osnaženi bogatim pluralizmom u kojem se nalazi europsko društvo“ (str. 27).

Iz rakursa pravne znanosti, pogled na utjecaj EU-a na države članice i njihove politike, a posredno i na vjerske zajednice, daje u svom radu Tomislav Sokol. Naglašava se kako države članice imaju autonomiju u odlučivanju u pojedinim područjima javnih politika, no ta autonomija zbog djelovanja institucija EU-a može biti itekako ograničena. Kako javne politike EU-a prožimaju sve više područja (osim onih striktno ekonomske naravi, rezerviranih za EU kao što su monetarna politika, politika tržišnog natjecanja, carinska politika, itd.), tako se taj odnos prelama i preko vjerskih zajednica. Tako autor u kontekstima koji mogu biti povezani s vjerskim zajednicama spominje pravno načelo zabrane diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja (posebno *Direktivu EZ 2000/78* o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja), te zajednička pravila koja štite slobodu kretanja ljudi (jednu od četiri temeljne slobode EU-a) i pravnu regulativu povezanu s njima. Zanimljivo je kako se iz ovog pravnog gledišta implicira na potrebu sustavnije regulacije odnosa EU-države članice-vjerske zajednice, te u tom smislu potrebu većeg angažmana EU-a u ovom području koje je na temelju primarnog prava EU-a ipak prepušteno državama članicama.

Boris Havel, iz pozicije stručnjaka komparativne religije, daje zanimljiv uvid u odnose i kompatibilnost islama i demokracije, te njihovo značenje za europski politički projekt. Ovaj pogled posebno je zanimljiv u kontekstu suvremenih napetosti koje proizlaze iz položaja islamske zajednice u Europi, te različitog tretiranja religije u različitim članicama EU-a. Kod autora je zamjetna doza skepticizma u pogledu kompatibilnosti islama i suvremene europske demokracije. Naime, suživot islama i demokracije moguć je samo ako se demokracija svede na konsenzualni izbor izvršne vlasti, pri čemu bi islam mogao ponuditi okvir za takav politički proces. No, u kontekstu trodiobe vlasti, u okviru koje bi parlament kao središnje zakonodavno tijelo bio nesputan religijskim načelima, pitanje kompatibilnosti demokracije i islama postaje složenije i neizvjesnije.

Politološki doprinos izučavanju ove teme daje i rad Marka Vekovića, koji vrlo zanimljivo razlaže odnos crkve i države u tzv. nesekulariziranim državama Europe koje razlikuje po tome postoji li u njima državna crkva, nacionalna crkva ili državna religija. One se međusobno razlikuju prema stupnju povezanosti države i crkve, te u razini tolerancije prema drugim religijskim skupinama u tim sustavima. Tako je državna crkva onaj sustav u kojem su crkve najjače inkorporirane u politički sustav u kojem se nalaze (primjeri su Engleska i Škotska), odnosno moglo bi se reći da država ima priličan nadzor i dominaciju nad crkvom, te bitno utječe na njezin rad. Nacionalne crkve su također prilično inkorporirane u države i društva u kojima postoje, ali je njihova pravna veza s državom manja (primjeri su uglavnom skandinavske protestantske države Danska, Island, Finska). I jedan i drugi sustav pokazuju manju razinu tolerancije prema pripadnicima drugih religija. Državna religija naposljetku označava sustave gdje je jedna religija proglašena državnom, ali crkva u njima ima priličnu autonomiju u odnosu na državu (primjeri su Grčka, Monako i Malta). Na temelju ovih razlikovanja autor iznosi tezu kako se sustavi s državnim crkvama ne mogu smatrati sekulariziranim političkim sustavima jer su država i crkva pravno povezane te da su države s nacionalnom crkvom i državnom religijom više sekularizirane od sustava s državnom crkvom jer se država manje miješa u poslove crkve i obratno. Izlaganje završava identifikacijom političkih funkcija religije u nesekulariziranim zemljama, od kojih se mogu identificirati sljedeće: legitimacija političkog poretka, politička identifikacija i identitet, politička integracija, politika orijentacija, regulativna funkcija te ideološka funkcija.

Urednik zbornika Hrvoje Špehar, u suradnji s Damirom Bulatom, razlaže odnos etičkog obrazovanja i odgoja nasuprot komunitarnom modelu. Tema odgoja i obrazovanja u području etike/religije u javnim školama je posebno važna s obzirom na stalnu napetost koja se javlja između zagovornika potpune sekularizacije obrazovanja u javnim školama u Hrvatskoj, te njihovih protivnika. Ta debata se uvijek prelama preko svjetonazorskih, ali i identitetskih odrednica koje razlikuju obje grupe, a pokazuju se nepomirljivima. No, nije to samo napetost koja obilježava hrvatski politički prostor, nego je zapravo tipična za veliki broj europskih zemalja i njihove različite društveno-političke kontekste. Autori smatraju kako sinergijski model etičkog odgoja i obrazovanja nastoji biti uključiv i obuhvatan te pruža više prostora za dijalog, dok komunitarni model sa sobom nosi opasnost od privatizacije područja odgoja u javnim školama, te preuzimanja monopola u području odgoja za vrednote. Stoga, završavaju svoj rad plediranjem za implementaciju upravo sveobuhvatnog etičkog odgoja, koji je više u skladu s pluralnim društvom, umjesto partikularnih komunitarnih modela.

Hrvatska je u fokusu razmatranja šestog rada izloženog u ovom zborniku, u kojem Višeslav Raos izlaže identitetske posebnosti jedne hrvatske regije, Istre, u odnosu na ostatak Hrvatske. Posebno je to zanimljivo u kontekstu religije, jer iako se Hrvatska pokazuje jednom od najreligioznijih postkomunističkih zemalja, Istra se pokazuje najmanje religioznom regijom unutar Hrvatske. No, unatoč toj posebnosti, suvremeni istarski politički identitet spaja i konzervativizam i progresivnost, što autor objašnjava na temelju tri suvremena primjera: slučaj samostana Dajla, beatifikacija Miroslava Bulešića, te referendum o ustavnoj definiciji braka (prosinac 2013.). Tako je primjerice Istra regija u kojoj se najmanji postotak ljudi odlučio za podršku ustavnoj definiciji braka kao odnosa isključivo između muškarca i žene na razini cijele Hrvatske (od 41 općine, 30 ih je bilo protiv) u čemu se ogleda progresivnost Istre naspram ostatka zemlje, dok se u slučaju katoličkog svećenika Miroslava Bulešića, kojeg su ubile komunističke vlasti, ogleda poštovanje prema tradiciji i katoličkom identitetu (pulski gradonačelnik koji pripada najjačoj istarskoj političkoj opciji, IDS-u, omogućio je da se ceremonija beatifikacije održi u pulskoj Areni).

Zbornik završava jednom zanimljivom recenzijom knjige Briana Leitera „*Why Tolerate Religion?*“, koju je pripremio Vanja-Ivan Savić, a u kojoj se navode razlozi, ali i važnost toleriranja religija i njihovih sljedbenika u političkim zajednicama. Autor odlično primjećuje kako se čini da u suvremenim društvima, koja mnogi poimaju kao sekularna, pitanja religije i vjerskih osjećaja imaju vrlo istaknuto mjesto. Sama knjiga Briana Leitera bavi se time kako u suvremenim demokratskim društvima tolerirati religiju i zašto je ona toliko drugačija u odnosu na neke ostale etičke sustave, odnosno kako pomiriti opći princip slobode i prava pojedinca sa slobodom i pravima pojedinih skupina koje mogu imati drugačije zahtjeve? Kroz knjigu se provlače klasični politološki pojmovi koji u ovim kontekstima dobivaju svoj značaj, kao što su Millov *harm principle*, kojeg autor podupire pozivajući se i na glavno djelo Johna Rawlsa „Teorija pravednosti“ (1971). Leiter zaključuje kako bi svaka država trebala pronaći načina da omogući slobodu savjesti pojedincima, odnosno pravo na iznimku od one vizije dobra koju država nameće svima, no kako njena primjena ipak ne smije biti selektivna.

Iako brojem stranica skroman, ovaj zbornik predstavlja važan doprinos izučavanju fenomena sekularnosti, religijskih zajednica i njihovih zahtjeva spram političke zajednice u kojoj postoje i djeluju, te identitetskih pitanja koja se nameću izgradnji europskog političkog projekta, Europske unije. Posebnu vrijednost predstavlja pogled autora na izložene fenomene iz pozicija različitih znanosti (politologije, komparativne religije, prava, povijesti, sociologije), dok sami radovi pokazuju složenost i višedimenzionalnost promišljanja religijsko-identitetskih pitanja za političku zajednicu.

**Mirela Radonjić, Centar za empirijska politološka istraživanja,
Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu**

Upute za predaju radova

Suvremene teme su međunarodni znanstveni časopis koji izdaje Centar za politološka istraživanja iz Zagreba. *Suvremene teme* izdaju prethodno neobjavljene radove iz politologije, sociologije, ekonomije, suvremene povijesti i srodnih disciplina, s fokusom na područje jugoistočne Europe. Časopis objavljuje radove jednom godišnje, na hrvatskom i engleskom jeziku.

1. Recenzentski postupak

Svi radovi koje uredništvo zaprimi proći će dvije vanjske, dvostruko anonimne recenzije. Konačnu odluku o objavi radova donosi uredništvo. Radovi za koje uredništvo nakon inicijalne procjene zaključi da ne udovoljavaju minimalnim standardima kvalitete časopisa neće biti poslani na recenziju, već će uredništvo priopćiti autorima da je rad odbijen. Ukoliko se dvije recenzije budu izrazito razlikovale u svojoj ocjeni rada, uredništvo će rad poslati na treću recenziju.

Recenzenti radovima koji su im povjereni na recenziju pristupaju putem sučelja časopisa. Nakon što registriraju svoj korisnički profil na stranicama časopisa, recenzenti će u svojem korisničkom sučelju pronaći rad koji im je povjeren na recenziju, kao i pripadajući recenzentski obrazac. Prije početka popunjavanja recenzije, potrebno je označiti kućicu kojom se potvrđuje pristanak na provođenje recenzije. Nakon što je recenzija dovršena, na dnu obrasca potrebno je stisnuti žuti gumb koji zaključava recen-

Manuscript Submission Guidelines

Contemporary Issues is an international academic journal published by the Political Science Research Centre. *Contemporary Issues* publishes previously unpublished papers in political science, sociology, economy, contemporary history and similar research fields, with a focus on Southeastern Europe. The Journal publishes annually, in English and Croatian language.

1. Peer Review Policy

All papers received by the Editorial Board will be subject to two external double-blind reviews. The final decision on publication is reached by the Editorial Board. If the initial screening of a paper by the Editorial Boards shows that it does not meet the minimum quality standards of the Journal, it will not be sent for review and the author will be informed that the paper was rejected. If two reviews show major differences in their assessment of the paper, a third review will be conducted.

The referees access the papers entrusted to them for review through the Journal Interface. After registering their user profiles at the Journal Homepage, the referees will find the papers for review in their user interface, as well as the accompanying review form. Before filling out the review form, the referee has to tick the appropriate box in order to confirm her or his consent to conduct the reviewing process. After finishing the review, the referees have to click the yellow button at the bottom of the review form in order

ziju te omogućava slanje recenzije autorima. Recenzent komentare autorima u recenzentski obrazac upisuje na onom jeziku na kojemu je rad napisan - rad na engleskom jeziku zahtjeva komentare na engleskom jeziku, a rad na hrvatskom jeziku komentare na hrvatskom jeziku. Od recenzenata se očekuje da u roku od 3 tjedna po pristanku na recenziju popune obrazac na sučelju časopisa. Autori po primitku recenzija imaju tjedan dana za unošenje izmjena u rad koje su preporučili recenzenti.

2. Prijava radova

Prije nego što prijave rad, autori trebaju registrirati svoj korisnički profil na stranicama časopisa. Svi radovi moraju biti prijavljeni putem korisničkog sučelja. Uredništvo neće početi razmatrati rad poslan na prethodni uvid na e-mail ukoliko on ne bude prijavljen u korisničkom sučelju. Potencijalni autori mogu kontaktirati uredništvo kako bi se dodatno informirali o postupku prijave publiciranja u časopisu, no uredništvo jasno odbija bilo kakve pokušaje utjecaja autora ili trećih osoba na odluke recenzenata i uredništva.

3. Vrste radova

Izvorni znanstveni rad treba imati između 6000 i 10000 riječi. Ova vrsta rada treba ponuditi izvorni doprinos, što, između ostalog, uključuje testiranje ili razvijanje nove teorije, testiranje i razvoj hipoteza, razvoj novog pojmovlja ili kritiku postojećeg, nove uvide u postojeću arhivsku građu ili obradu prethodno nepoznate arhivske građe te empirijska istraživanja poput ispitivanja javnog mnijenja, dubinskih intervjua, fokus-grupa i sličnog.

Pregledni rad treba imati između 4000 i 6000 riječi. Ova vrsta rada ima više sintetički, a manje

to lock the review and enable the sending of the referee comments to the authors. The comments are filled in the review form in the same language as the language in which the paper for review was written, i.e. English comments for papers in English and Croatian comments for papers in Croatian. The referees are expected to fill out the online review form in a period of 3 weeks after having agreed to do the review. After receiving the reviews, the author has 1 week time to revise the paper as suggested by the referees.

2. Manuscript Submission

Prior to manuscript submission, authors have to register their user profiles at the Journal Homepage. All papers have to be submitted through the user interface. The Editorial Board will not take into account papers sent for initial viewing by e-mail unless they are submitted through the user interface. Prospective authors may contact the Editors in order to receive further information on submission and publication, yet the Editorial Board clearly rejects any attempts at influencing the decisions of referees or Editors by authors or third parties.

3. Article Types

An original scientific paper should have between 6000 and 10000 words. This article type should offer an original contribution, which includes, among other things, testing or development of new theories, testing and development of hypotheses, development or critique of terminology, new insights or new discoveries on archive materials and empirical work such as opinion polls, in-depth interviews, focus groups et alia.

A review paper should have between 4000 and 6000 words. This article type has a more synthetic

analitički karakter. Ovakav rad može uključivati iscrpan pregled dosadašnje literature uz vlastite uvide i sugestije za daljnja istraživanja, no također može sadržavati okosnicu istraživanja, kritičke prikaze aktualnih istraživačkih pitanja te detaljan opis istraživačke građe.

Prikaz knjige treba imati između 1000 i 1500 riječi. Knjige koje se prikazuju moraju imati akademski karakter te ne smiju biti starije od dvije godine. Umjesto prikaza knjige, autori mogu također prikazati nekoliko srodnih naslova (do tri knjige) te ih kritički usporediti. Ovakva rasprava o knjigama treba imati između 2000 i 3000 riječi.

4. Oblikovanje radova

Svakom prijavljenom članku treba biti priložen i sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku dug 120 do 150 riječi, kao i pet ključnih riječi. Sažetak treba ukazivati na glavne pojmove, teme i zaključke rada. Sažetak treba biti veličine 10, proreda 1,0, uz obostrane uvlake od 2,5 cm. Ključne riječi služe lakšem pronalaženju rada pri mrežnom pretraživanju te stoga trebaju koristiti pojmove koji se često koriste u radu i koji najbolje odgovaraju sadržaju članka. Ključne riječi trebaju biti formatirane jednako kao i sažetak. Radovi se na korisničko sučelje prijavljuju u formatu .doc ili .docx (MS Word).

Radovi trebaju biti pisani crnim tekstom, poravnati, u fontu Times New Roman te biti veličine 12, uz prored od 1,5. Fusnote trebaju biti poravnate, u istom fontu kao i glavni tekst, veličine 10, uz prored od 1,0. Fusnote služe dodatnim objašnjenjima, a ne referenciranju. Ukoliko se dodatna literatura spominje u objašnjenjima u fusnotima, ona mora biti navedene i u popisu literature na kraju članka. Radovi trebaju biti podijeljeni na odjeljke s pripadajućim obrojčanim podnaslovima.

than analytic character. Such a paper can include an exhaustive overview of existing literature coupled with own insights and research suggestions, groundwork for future research and critical examination of current research questions and detailed description of archive materials.

A book review should have between 1000 and 1500 words. The books for review should have an academic character and cannot be older than two years. Instead of a book review, authors can also review and critically compare several related titles (up to three books). Such a book discussion should have between 2000 and 3000 words.

4. Article Style

Every submitted paper should be accompanied by an abstract, 120 to 150 words long. The abstract should point to main concepts, topics and conclusions present in the paper. The abstract should be written in 10 point, 1.0 spacing, with 2.5 cm margins on both sides. Key words enable easier finding of the paper when searched online and should thus include terms which are frequently used in the paper and which best correspond to the paper's content. Key words should be formatted in the same way as the abstract. Papers are submitted to the user interface in .doc or .docx format (MS Word).

Articles should be written in black, the text should be justified, in Times New Roman, in point 12 and 1.5 spacing. The footnotes should be justified, in the same font as the main text, in point 10, 1.0 spacing. Footnotes are used for further explanations and not referencing. If the footnote explanations do contain further literature, it must also be references in the bibliography at the end of the paper. Articles should be split in sections, accompanied by numbered subtitles.

Radovi trebaju koristiti isključivo gornje i donje navodnih znakova (npr. „znak”), a za navodnike unutar navođenog teksta jednostruke navodne znakove (‘znak’). Kurziv se koristi isključivo za strane riječi i nazive publikacija. Masno otisnuta slova koriste se samo za naslov i podnaslove te za naslove tablica i grafikona. Citati koji su dulji od tri retka trebaju biti uvučeni lijevom uvlakom od 2,5 cm. Tablice i grafikoni trebaju biti centrirani, a tekst koji sadrže treba biti u istom fontu kao i glavni tekst, veličine 11, uz prored od 1,0. Ispod tablica i grafikona potrebno je navesti izvor podataka. Svaki prikaz knjige treba na početku navesti naziv u obliku: ime i prezime, naslov, mjesto izdavanja, izdavač, godina, broj stranica.

5. Jezične napomene

Časopis objavljuje članke isključivo na hrvatskom ili engleskom jeziku. Članci koji nisu pisani na standardnom hrvatskom jeziku neće biti objavljeni. Autori kojima hrvatski nije materinski jezik trebali bi prije prijave radova provjeriti zadovoljava li tekst pravopisna, gramatička i druga pravila standardnog hrvatskog jezika.

Autori trebaju obratiti pozornost na točno pisanje svih stranih imena i riječi, uz pripadajuća posebna slova. Citati koji nisu na hrvatskom trebaju biti prevedeni. Citati koji su izvorno na nelatiničnim pismima trebaju biti transliterirani sukladno pravilima standardnog hrvatskog jezika. Kod citiranja literature koja je prijevod međunarodne literature na neki od jezika koji koriste fonetsko pisanje stranih imena, imena autora se trebaju pisati izvorno, a prijevod naziva djela treba biti zadržan u popisu literature sukladno prijevodu na neki od spomenutih jezika. Format datuma je: 1. svibnja 2001. Brojevi manji od 10 pišu se slovima.

Articles should use double quotation marks (“sign”) for citation and emphasis, while quotes inside quotes should use single quotation marks (‘sign’). Italics are used only in foreign words and titles of publications. Bold letters are used only for the title and subtitles, as well as titles of tables and figures. Citations which are more than three lines long should be indented by a 2.5 cm left margin. Tables and figures should be centered. The contained text should be the same font as the main text, in point 11, 1.0 spacing. Data sources should be indicated under the tables and figures. Every book review should begin with a title formatted in this form: name, title, place of publication, publisher, year, page count.

5. Language Style

The Journal only publishes papers in Croatian or English language. Authors which are not native English speakers should have their papers proofread before submission. US spelling should be used. However, authors from the United Kingdom and other countries which use UK spelling may use it.

Authors should make sure that all foreign names and words are correctly written, including the usage of special characters. Citations which are not in English should be translated. Citations which are originally in non-Latin script should be transliterated accordingly. When citing literature which a translation of international literature into one of the languages that use the phonetic writing of foreign names, the names of authors should be written in their original form, while the translated book titles should be retained. Dates should be formatted as following: 1 May 2001. Numbers from 1 to 9 are spelled out.

6. Navođenje literature

Autori trebaju koristiti harvardski stil citiranja, npr. (Smith, 2003: 5). Ne koriste se oznake poput *ibid.* i *op. cit.*

Za knjige: Lerotić, Z. (1984): *Nacija*, Zagreb: Globus

Za članke u časopisima: Ilišin, V. (1998): Demokratska tranzicija u Hrvatskoj, *Sociologija sela*, 36 (1-4): 27-52

Za radove u zbornicima: Massey, G.; Hodson, R. i Sekulić, D. (2004): Nacionalizam, liberalizam i liberalni nacionalizam u poslijeratnoj Hrvatskoj, u: Sekulić, D. i dr. (ur.), *Sukobi i tolerancija: o društvenoj uvjetovanosti nacionalizma i demokracije*, Zagreb: Jesenski & Turk, 225-255

Za mrežne izvore: Ujedinjeni narodi: *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, www.un.org/Overview/rights.html (2. srpnja 2012.)

6. Referencing Style

The authors should use the Harvard citation style, i.e. (Smith, 2003: 5). Terms like *ibid.* and *op. cit.* are not be used.

For books: Lerotić, Z. (1984): *Nacija*, Zagreb: Globus

For articles: Ilišin, V. (1998): Demokratska tranzicija u Hrvatskoj, *Sociologija sela*, 36 (1-4): 27-52

For book chapters: Massey, G.; Hodson, R. and Sekulić, D. (2004): Nacionalizam, liberalizam i liberalni nacionalizam u poslijeratnoj Hrvatskoj, in: Sekulić, D. et al. (eds), *Sukobi i tolerancija: o društvenoj uvjetovanosti nacionalizma i demokracije*, Zagreb: Jesenski & Turk, 225-255

For online sources: United Nations: *Universal Declaration of Human Rights*, www.un.org/Overview/rights.html (2 July 2012)

